KVETY.

ČÍTANKA
PRE LUDOVÉ ŠKOLY.

Sostavil

BŘETISLAV KOLOUŠEK.

Po rečovej stránke

prezrel

MICHAL LICHNER.

Diel V.

STÁTNÉ NAKLADATEĽSTVO

V PRAHE.

Č. km. 613. Cena Kč 17·—.

DAR
STÁTNEHO NAKLADATEĽSTVA

KVETY.

ČÍTANKA PRE 5. ROČNÍK ĽUDOVÝCH ŠKÔL.

Diel V.

Usporiadal
BŘETISLAV KOLOUŠEK.

Po rečovej stránke prezrel
MICHAL LICHNER.

Odobrené výnosom min. školstva a nár. osvety zo dňa
4. VIII. 1926, č. j. 89.564-26-I.

Cena Kč ~~17·—~~ 14.—

STÁTNÉ NAKLADATEĽSTVO V PRAHE
1927.

Školské knihy, Státnym nakladateľstvom vydané, nesmú sa predávať drahšie než za cenu na ich titulnom liste udanú.

Všetky práva vyhradené.

Kníhtlačiareň Státneho nakladateľstva v Prahe.

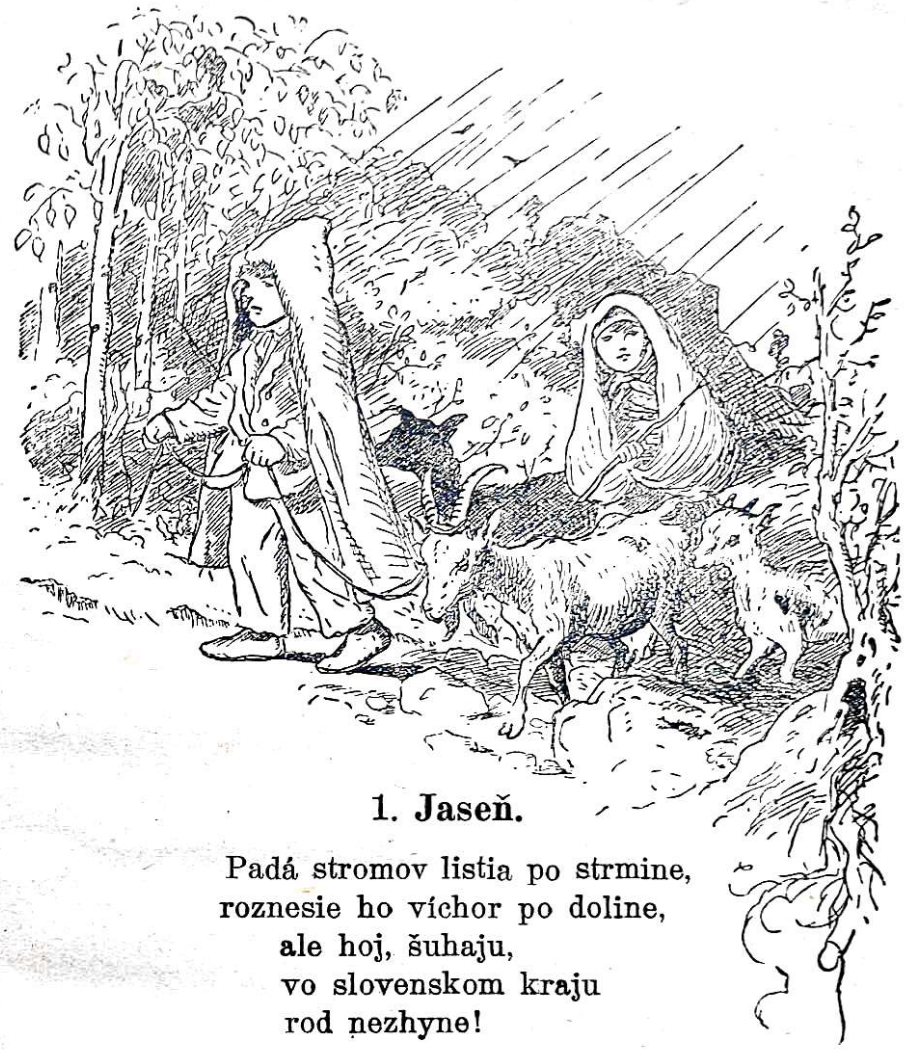

1. Jaseň.

Padá stromov listia po strmine,
roznesie ho víchor po doline,
ale hoj, šuhaju,
vo slovenskom kraju
rod nezhyne!

Boly časy, boly dávno, dávno!
Už meno Slováka bolo slávno:
v bitkách aj v tábore,
v Rákoši pri dvore
meno vážno.

Snilo sa mi, snilo o otčine,
už nám bude dobre v domovine;
keď si ruky dáme,
vernosť zachováme
ku rodine.

Zakuká kukučka v jarnom čase,
rozvijú sa háje v novej kráse:
Slovensko ožije,
veniec si uvije
Slávy zase!

Samuel Tomášik.

*

2. Hrdé dievča.

Šlo dievča do mesta. Na hlave nieslo kôš a v ňom hrnce s mliekom a smotanou. Cestou takto premýšľalo: „Keď predám mlieko a smotanu, pôjdem do obchodu a kúpim si peknú šatku a hodvábnu sukňu. Pekne sa oblečiem a zaopatrím sa.

Keď potom pôjdem ulicou a uvidia ma ľudia, budú sa mi klaňať a pozdravovať ma. A ja sa im tiež pekne — takto — pozdravím."

Pri tom sa dievča hlboko poklonilo, akoby na pozdrav niekomu. S hlavy spadol jej kôš s hrnkami a všetko mlieko i smotana vylialy sa na zem.

3. Slnko a dievča.

Stavila sa jedna dievka,
so slniečkou stavila sa,
ktorý z obidvoch skôr vstane,
dievčica alebo slnce. —

Ráno s loža vyskočila,
umyla si jasné oči,
vykásala biele ruky,
oheň v peci podpálila,
po slnku sa poohliadla.

Kde by slnko! Ešte spalo,
hlavy s loža nedvíhalo — —

Rozbehla sa ku studničke
priniesť vody svej mamičke.
Po slnku sa poohliadla.

Kde by slnko! Ešte spalo,
hlavy s loža nedvíhalo — —

Vrátila sa do svetnice,
posedela u praslice,
priadla len a si spievala,
po slnku sa ohliadala. —

Slnko práve vyskočilo
z červánkových pokryvadiel,
na dievča sa usmievalo.

Finská národná.

4. Do zápisníčka.

1. Keď sa ti práca nepodarila, nezlob sa a nekrič! Tým sa vec nenapraví, lebo keby sa krikom dali stavať domy, vystaval by si každý osol mesto.
2. Ľahká práca nebýva trváca.
3. Pečené holuby nikomu samy nepadnú do huby.
4. Bez práce nie sú koláče.
5. Robota je mati života.
6. Kde jeden čihy, druhý hota, tam nebýva dobrá robota.
7. Kto nikdy nezačne, nikdy nedokončí.
8. Spravodlivá práca ako modlitba.
9. Nič nezošľachťuje človeka viac ako práca. Bez práce nemôže človek zachovať svoju ľudskú dôstojnosť.
10. Len ten je pánom, kto si vie urobiť všetko sám.
11. Ani veľa rečí neuvarí kašu.
12. Biele rúčky milujú cudziu prácu.
13. Práca nehanobí človeka.

5. Ako mladý Janko Kollár chránil hrušky.

Strniskami tiahne podzim. Ale on má pre deti svoje radosti, keď nejednému shodí krásné červenúčke jabĺčko. A v Mošovciach nebolo o ovocie núdze. I Jankovi rodičia, Kollárovci, mali hneď za humnom pekný ovocný sad, kde stála stará hruška, vekom síce nachýlená, ale mohutná a konáristá, ktorá viacej rodila ako mnohý mladý strom. Jedného roku tiež silne zarodila; ale krásne ovocie vábilo k sebe hodne zlodejov, ktorí chceli si pochutnať na dobrých hruškách, a keď sa ich nemohli dočakať, ráňali ich nezrelé. A to veľmi mrzelo Kollára. Hnevával sa na to; keby vraj prišiel taký naničhodník a povedal, dajte, dostane aj on a nepoškodí strom, ktorý si toho nezaslúži. A aby hriešni ľudia neprišli do pokušenia i aby strom bol ako tak chránený, dal postaviť Kollár toho roku pod hrušku kolibu, aby v nej v noci vždy dakto spával.

I Janko sa ponúkol k tejto nočnej službe, hoc ho vysmievali, že ho zlodej aj s kolibou odnesie, že nebude ani

nič vedieť. Ale Janko sa nedal odstrašiť, vzal so sebou dvoch kamarátov a vybral sa na noc hájiť starú hrušku. Ponevádž pre troch nebolo v malej kolibe miesta, postlali im slamu pod hrušku, doniesli im periny, aby sa chlapcom dobre spalo. Tá noc bola teplá, ako niekedy v pozdnom lete býva. Konármi starej hrušky tiahol tichý vetrík a šelestil listami, že sa chlapcom pekne rozprávalo. A nevedeli ani, kedy prestať. Veď to sa im stalo prvý raz, aby takto v prírode mohli stráviť noc.

A bolo blízko pol noci, keď chutno zaspali.

Tu odrazu zobudil Janka prudký úder do čela. Janko vykríkol, vzchopil sa a siahol si na čelo. S čela rinula sa teplá krv. Naľakaní kamaráti vzali ho medzi seba a doviedli do domu. Tu všetci povstávali, umývali ho a obväzovali, sad prezerali, mysliac, že dakto schválne do chlapcov hodil dačím. Keď prezreli lôžko chlapcov, zbadali tam kus dreva, ktorý pravdepodobne ktosi predošlej noci, ráňajúc ovocie na strom hodil, a teraz ho vietor, pohybujúci konármi, shodil.

Na šťastie ani teraz sa nestalo Jankovi nič vážnejšieho. Jednako už v sade nespával, a i tak hrušky skoro obrali a striasli, uložili, keď už začaly studenejšie vetry fúkať a od severu blížil sa podzim.

6. Obchodný duch.

Jankovi vytiahli zub. Ani nemuknul pri tejto operácii. Za to mu dal zubný lekár päťdesiathaliernik. Teraz sedí v škole v lavici a chváli sa peniazkom svojmu súsedovi.

„A je to ozaj pravda, že ti ho doktor sám dal?“ pýtal sa nedôverivo Peterko.

„Na moju dušu,“ zadušil sa Janko a hneď dodal pyšne: „Tu máš za to, že si sa tak statne držal — povedal mi.“

Peterko si obzerá lesklý peniaz. U nich doma vládne núdza. Jakživ nemal v ruke svoj vlastný takýto peniaz. Ani si netrúfa uveriť, že ho možno tak ľahko vyrobiť, ako to Janko tvrdí.

Na druhý deň už sedí v čakálni zubného lekára medzi ostatnými.

Čiapku mačká na kolenách a len hltá dychtivo očami, čo vidí. Čakajúci jedon po druhom miznú za dverami a za kratúčku chvíľu potom zas vychádzajú. Všetci sa tvária starostlivo, idúc do vnútra, ale veselo sa navracajú.

„Skoro to nasvedčuje, že Janko hovoril pravdu,“ uvažuje Peterko. Ale v tom sa rozľahne úzkostlivý krik z vnútra. Rozumie sa, že to bolo dievča. Vzlyká ešte, keď už beží domov.

„Tá iste nedostala nič!“ pomyslel si Peterko.

Konečne prišiel rad na neho. Posadí sa do mäkkej stoličky a otvorí ústa dokorán.

„A ktorý je to ten zlý zub?“ pýta sa lekár.

„Tento,“ povie Peterko a ukáže na jedon.

Doktor prehliadne zub bedlivo, skúma ho so všetkých strán, uživajúc k tomu i malého zrkadielka.

„Oj, tomu ešte nič nechýba, je úplne zdravý,“ rečil.

Peterko hneď ukáže na druhý.

„Ten je tiež zdravý, moje dieťa,“ uisťuje lekár.

Tu Peterko ukáže na tretí... na štvrtý... na piaty. Ale lekár len potriasa hlavou; nenachádza seba menšej vady na Peterkových zuboch.

„Máš krásny chrup, chlapče, každý zub ako perlička.“

Peterko bojuje so slzami. Veď si to myslel, že jemu sa vec nepodarí... Takému úbožiakovi sa nikdy nedostane päťdesiathaliernika.

Díva sa zúfale na zubného lekára a vzlykajúc koktá bojazlivo:

„Vytiahnite si, pán doktor, ktorý chcete, len keď dostanem tých päťdesiat halierov.“

Lekár sa díva a pýta, a Peterko mu rozpráva celú príhodu.

„Peterko,“ rečie potom, „ty si predsa nesmierny hlupák, lebo zdravý zub stojí za mnoho a mnoho päťdesiathaliernikov. Ale si predsa statný chlapec, a preto dostaneš päťdesiathaliernik. Musíš mi však prv sľúbiť, že nebudeš o tom nikomu hovoriť, lebo potom by môj obchod bol ozaj zničený.“

K. Ewald.

7. Dvanásť zdravotných pravidiel dorastu Červeného kríža.

Sľubujem, že nikdy nezabudnem:

1. Umyť si každé ráno tvár, ruky, krk a uši a vyčistiť si nechty.
2. Čistiť si zuby ráno a večer.
3. Umyť si ruky pred každým jedením.
4. Aspoň raz za týždeň celý sa vykúpať.
5. Spať vo vyvetranej miestnosti, najmenej deväť hodín.
6. Dýchať vždy nosom, nikdy ústami.
7. Držať sa vždy rovno, či sedím, či stojím.
8. Držať v poriadku a v čistote zovňajšok, najmä vlasy.
9. Starať sa, aby môj domov a moja trieda boly čisté.
10. Nestrkať nikdy do úst prsty alebo špinavé predmety.
11. Nepľuť na podlahu, ani na ulici.
12. Pobývať čo najviac na slnku a na zdravom vzduchu.

8. Sousedé.

Soused Jirka malou Lidku
shlédl na dvorečku,
nesla vodu křišťálovou
domů ve džbánečku.

Volá na ni svižný Jirka:
„Lidko, dej mi píti,
vsadím do tvé zahrádečky
z jara nové kvítí.“

Lidka džbánek výše zvedá,
Jirka s chutí pije,
přinese jí první růži,
jen co porozvije.

Přinese jí hrsti višní,
jen co počnou zráti —
však on Jirka malé Lidce
sousedsky dluh splatí.

Pavel Skřivan

9. Dobrá spoločnosť.

Záhradník zaviazal do kytice slzičku vedľa ruže. Na druhý deň voňala slzička jako ruža.

Keď to Vierka zbadala, divila sa tomu. Matka povedala: Jaký div? To sa stáva. Dobrá spoločnosť každému osoží.

10. Iný kraj, iný obyčaj.

Dievčatá žalovaly pánu učiteľovi: „Miško sa neslušne oproti nám choval. Vypľazoval na nás jazyk.“

„Miško, urobil si to?“

Miško je celý zarazený a červený a na koniec povie: „Urobil.“

„A kde si sa, Mišo, narodil?“

„Tu u nás.“

„Nie v Azii? To nie je možné!“

Trieda sa smeje a Miško sa pýri ešte väčšmi.

„Nesmejte sa! Ja poznám Miška a viem, že nie je zlý chlapec a že vie byť zdvorilý a vie pozdraviť. A tak som myslel, že pozná, ako pozdravuje azijský národ Tibeťanov, a že tak pozdravil dievčatá. Ale teraz sám, Miško, vravíš, že nie si Tibeťan, že si Slovák; zanechaj teda tibetských zvykov a pozdrav dievčence pekne naším spôsobom.“

„Dievčatá, nazdar!“

„Vidíš, Miško, tak je dobre! Praješ dievčatám, aby sa im všetko zdarilo, aby maly zdar. To je od teba pekné. Dievčatá, pozdravte Miška!“

„Miško, nazdar!“

„Nazdar, Miško, a choď pekne do lavice!“

„Prosím, pán učiteľ, a tí Tibeťania ozaj tak zdravia?“

„Ozaj! Je veľa národov, ktoré zdravia inakšie než sme my zvyklí. Iný kraj, iný obyčaj. Chcete vedieť, ako zdravia Egypťania? Tí pri pozdrave pobozkajú vlastnú ruku. Pozdravte po egyptsky!“ — —

„A teraz ako starí Rimania: Pravú ruku natiahnutú vystrite a ukloňte sa pri tom. To bol veľmi pekný pozdrav!“

„A teraz skrížte ruky na prsách a ukloňte sa pomaly a hlboko. To bol turecký pozdrav.“

„Číňania stískajú pri pozdrave ruku sami sebe, a keď niekam prídu, nechajú klobúk na hlave. To by u nás veru nebolo zdvorilé. A sú národy, kde ľudia pri pozdrave kľakajú alebo padajú na zem, ako za starých časov robili otroci. Najdivnejší pozdrav majú hádam Malajci v južnej Azii; tí pri pozdrave trú nos o nos.“ — —

Ale to nie je najdôležitejšie, akým spôsobom ľudia zdravia, alebo akých slov pri pozdrave upotrebujú — hlavná vec je, aby bol pozdrav úprimný a srdečný. B. Koloušek.

11. Strážca ohňa.

V pralese horel oheň, jediný na míle v krajine. Bol rozžatý na otvorenom mieste pod sklonenou skalnou stenou, ktorá ho chránila od vetra. Noc bola tmavá, nebolo mesiaca ani hviezd a hore sa niesla lesom víchrica. Padal dážď. Ale oheň pod útesom kľudne plápolal od hromady raždia.

Okolo ohňa ležala skupina ľudí a spala. Všetci boli tak blízko, aby k nim mohlo dopadať svetlo a teplo: boli nahí. Boli to len chlapi. Každý spal s kyjom v ruke alebo pri sebe, aby ho mohol ľahko dosiahnuť. Ich pletené košíky, naplnené plodmi, koreňmi a inými zásobami, stály v tráve pri ohni.

Len jediný zo spoločnosti bdel. Sedel pri ohni, nehýbajúc sa, ale jeho oči neboly kľudné. Bol to veľký junák, neobyčajne silného vzrastu, hoc nie ešte zrelý. Vedľa seba mal veľkú hromadu vetví, zkade chvíľami z nich bral a kládol na oheň. Keď oheň klesol len o toľko, že krajní členovia spoločnosti ležali v tieni, boli hneď vyrušení zo spánku a zlostili sa. Ale to sa neprihodilo často, lebo junák mal cvik v rovnomernom udržovaní ohňa; vedel, koľko dreva nasbieral a jak je noc dlhá.

Pri tejto práci nepotreboval zamestnávať svoje myšlienky; opatroval oheň kľudne, ale všetky smysly mal obrátené von k divokej prírode v lese. V ľavej ruke držal klin z pazúrka, ešte len zhruba obrobený. Keď oheň dobre horel a nič nepútalo jeho pozornosť v lese, namieril krátku násadu jelenieho parohu na niektoré miesto pazúrka a po dlhom a pozornom zkúšaní odštiepnul kúsok, ktorý odskočil do ohňa. Potom zkúšal výsledok, prezeral pazúrik so všetkých strán, než opäť priložil jelení paroh a odštiepnul zas kúsok. Robil sekeru; mala to byť zbraň, ktorej by nebolo rovnej. Bol vytrvalý pracovník, ktorý obratnosťou i silou vynikal nad súdruhmi. Volal sa Dreng. J. V. Jensen.

12. Tetrov a labute.

Raz za pozdnej chladnej jasene, keď už temer všetci sťahovaví vtáci odleteli na juh, zachcelo sa i tetrovovi pobudnúť v teplých krajoch. Omrzelo ho v zime mrznúť v lese a padať lovcom do rany.

Ale beda — neznal cesty, ako sa dostať na juh, a okrem toho letieť sám jediný sa bál...

Tetrov zbadal oneskorivší sa kŕdeľ labutí, ktoré už boly pripravené k odletu. Začal ich prosiť, aby ho vzaly so sebou do teplých krajín.

„Akože by si ty mohol letieť s nami, oneskoríš sa,“ riekly mu labute.

„Neoneskorím,“ odpovedal tetrov.

Labute ho odbývaly, ale tetrov tak úpenlivo prosil a pri tom tak žalostne plakal, že labute sa napokon smilovaly nad ním a privolily, že môže letieť s nimi.

„A aby si nezostal za nami,“ riekla mu labuť, ktorá letela na konci kŕdľa, „navlečiem ti na krk motúz a jeho koniec budem držať v zobáku.“ A tak i urobila.

Labute zdvihly sa s miesta a daly sa do letu — a tetrov spoločne s nimi. Z počiatku stačil letieť s labuťami, ale čoskoro sa unavil a začal sa opozdievať. Labuť-vodkyňa s veľkou námahou dovliekla ho po najbližšiu zastávku. Tu labute navrhly tetrovovi zostať a neletieť ďalej. Ale tetrov nechcel a opäť zaplakal.

„Prezimuj radšej tu,“ prehovárala ho labuť-vodkyňa. „Veď keď všetci vtáci uletia, čo budú ľudia v zime jesť?“

Tetrov počujúc to, plakal ešte viac.

„Veď si daj povedať, hlupák, že na juhu ti bude horšie ako tu," prehovárala ho ďalej labuť. „Tu sa bojíš zimy a tam zahynieš od horúčosti."

Tetrov neprestával a stále plakal.

„Neplač, dám ti na pamiatku biele pierka do krýdiel," riekla labuť, aby aspoň niečim uspokojila tetrova, a zapichla mu do krýdiel niekoľko svojich pier.

Tetrov konečne sa rozhodol, že zostane, ale ešte dlho po odlete labutí horko plakal a smútil.

Od tých čias objavily sa v krýdlach tetrovov biele pierka a oči i obrvy zostaly im červené od sĺz, ktorých toľko prelial tetrov, čo chcel na zimu odletieť do teplých krajov.

Tunguzská povesť.

13. Podivná příhoda.

Lojzek byl syn hajného a žádný div, že znal les jako žádný z jeho kamarádů. Spřátelil se s Rudolfem, který byl na prázdninách u strýčka nadlesního, a bývali spolu často v lese.

Jednou na procházce přišli v hlubokém lese do údolíčka, kde byly zbytky nějakých zdí a zdivočilá zahrádka.

„Tu bývalo nějaké stavení, snad nějaká myslivna?" hádal Rudolf.

„O ne, tudy šla kdysi stará silnice a tu stávala lesní hospoda. Bývali tu zbojníci a několik lidí tu prý přišlo o život. Pochytali zbojníky, potrestali, hospoda zpustla, lidé se jí vyhýbali, že prý tu straší; a tak tu na konec zůstaly jen tyhle zdi a zpustlá zahrádka, která dává trpké ovoce, dobré jen pro veverky a sojky."

„Už tu nestraší?" ptal se Rudolf zaraženě.

„Už ne," usmál se Lojzek, „a snad tu ani nikdy lidi nic jiného nestrašilo, než jejich vlastní strach. Ale jednou tu i našeho tatínka přešla hrůza. Tatínek míval vždy rád růže; však znáš naši zahrádku v hájovně. I po lese nosil v brašně rouby a očkoval růže na mladé doubky, které ještě toho roku mívaly nějakou růžičku, ale přes zimu vždy zase výhonky zašly.

Jednou ho napadlo ošlěpiti našimi roubky také tuto zahrádku. Mladá jablůňka zvlášť pěkně se mu ujala. Zkypřil jí zemi, nanosil k ní hnoje a za tři roky měla dvě krásná jablíčka. Tatínek sem zacházel často, oškraboval mech se stromku a natíral kmen vápennou vodou.

Jednou v samý podzim již přišel sem zase a obě jablka, krásná a velká, ale ještě ne zcela zralá, ležela pod stromem. Dal je do brašny, že se mu doma uleží, ale bylo mu divné, proč jablka spadla. Vítr před tím nebyl žádný a kromě toho je tu taková tišina, že i při větru se tu sotva větve pohnou.

A co tak o věci rozmýšlí, zakráká nad ním na jedli havran. To byla věc velmi neobyčejná. Havran je plachý pták, nedočká člověka, zejména ne člověka s ručnicí; ví dobře, co s ní umějí.

Tatínek zatleskal rukama, vzkřikl, ale havran jen přeletěl na druhou jedli a krákal dále. Tatínek si to neuměl vysvětliti, bylo už podvečer, temno, všude kolem dokola ticho — nebylo mu tu příjemně, zvedl se, že odejde. A tu se v ostružinách něco většího hnulo. A zas a zase. Hodil tam kamenem. I vyrazil ven zajíc, ale ne se dát na útěk po zaječím způsobu, nýbrž chodí vážně dokola a zdvíhá pomalu nohy jako kůň klusák a tak obejde opatrně celou zahrádku. Nakonec pak přijde až před samého tatínka, sedne si mu u nohy a dívá se mu do očí — prázdnými důlky! Byl slepý!

Tatínka pojala hrůza. Vyhodil z brašny obě jablka pod stromek a přeskočil přes zídku na cestu. Tam se teprve vzpamatoval, odplil třikráte z leknutí a ohlédl se ještě do sadu. Zajíc zalézal do ostružiny. Byl hubený jako louč a nad ním na větvi jedle zakrákal zase havran.

Od těch dob tatínek, ač se ničeho nebojí, nerad tu za tmy chodí; raději se vyhne.

„A co ty? Ty by ses tu nebál?“ tázal se Rudolf, kterého po zádech přešla zima.

„Myslím, že ne,“ rozvažoval Lojzek. „Ani na hřbitově se večer nebojím.“

„Ani za tmy?“

„Ani za tmy — ačkoli nechci říci. Za tmy je všude smutno. Ale šel bych, kdyby bylo třeba, i na židovský hřbitov.“

„A víš něco o tom zajíci?“

„Zbyla tu po něm roztrhaná kůže a kůstky. Havrani ho asi oslepili, když spal ve zbořenině, a potom ho roztrhali. Proto také zajíc chodil tak opatrně, že byl slepý a netrefil odtud. Proto ani havran nedal se zaplašiti od kořisti, kterou viděl před sebou. Co v tom všem bylo nepřirozeného? Čeho se tu bát?“

„Ty se tedy opravdu nebojíš?“

„Nebojím. Člověk se vždycky straší jen sám. Nechce-li, nebojí se.“

„A pytláci a zloději?“

„Na ty má hajný pušku. Musí být opatrný a dát pozor a oni se budou bát jeho.“

Rudolf se přiznal, že se bojí strašidel.

Lojzek se smál. Co on už slyšel strašidelných pohádek při dračkách! Nemohl pochopiti, čeho se na tom dračky bojí, že nechtějí ani chodit samy domů. Vždyť přece každý rozumný člověk může vědět, že jsou to jen báchorky a nic opravdického!

Podľa Frantu Župana.

14. Ukoliebavka.

Hajuli buvali,
očinká by spaly,
aj nožičky slabé,
rúčky tiež ustaté.

Hajuli buvali,
veľa sme behali,
včuľ už spi, dieťatko,
moje pacholiatko.

Mamička by spala,
už posteľ ustlala,
zaspi, anjel, zaspi,
nech aj mamička spí.

Národná.

15. Moje matka.

A teď o vás, milá maminko! Tak mně přišlo to oslovení samo, jako by má matka ještě tu byla. Jako živá stojí tu před mýma očima, milá, dobrá. A kdybych se ptal všech, kdo ji znali, a kdyby všichni o ní pověděli, chvály by neubylo.

Žebrák neodešel z naší síně s prázdnou dlaní. Staré ženy neodešly s prázdnou, když přišly poprosit o trochu lnu.

Naše babička Prouzová, když ovdověla, neuchýlila se k žádné ze starších svých dvou dcer, ale šla k nejmladší — k mé matce a zůstala u nás do smrti. Tak žily u nás dvě babičky. Obě se dobře snášely.

Matka první v domě vstávala, budila k pekařské, časné práci. A pak už lopotila celý den do pozdního večera. Za

celý den sotva si sedla; zvláště o žních, kdy otec byl na poli, musila vařit oběd, večeři, pečovat o komoru, prodej a i o pečení.

A starosti o děti — osm nás bylo a šest nás zůstalo na živu. Ze stavení bezmála nevyšla, do žádných zábav, leda jednou za zimu na přástvu k sestře a někdy zřídka na divadlo. Ani do kostela často nemohla.

Při veškeré té klopotě zůstala, zvláště první léta, veselé mysli; někdy si zazpívala, když nastal okamžik oddechu.

Alois Jirásek.

16. Do zápisníčka.

1. Kto sa neučí, nevie.
2. Učený nikto s neba nespadol.
3. Rozum sa brúsi cvičením.
4. Čo je z veľkej stodoly, keď je pustá!
5. Pozná sa po vrave, čo je v hlave.
6. Hlúposť býva príčina, že sa mnohý vypína.
7. To ani voda nevezme, ani oheň nespáli, čo sa človek naučí.
8. Múdremu povedz slovo, vykoná, čo treba.
9. Na múdrych ľuďoch stojí svet a na bláznoch tma.

17. Prez prekážky k cieľu.

Pavel Mudroň bol jeden z najlepších synov slovenského národa. Človek dobrý, múdry a poctivý, ktorý nikdy nezabudol, že pochádza z chudobných rodičov slovenských. Preto ľud slovenský mal ho rád, dôveroval mu a mal ho za vodcu.

Pavel Mudroň na štúdiach s bratom z počiatku nemával sa príliš dobre, lebo otec bol chudobný učiteľ a nemohol mnoho vynakladať na svoje deti. Na štúdiach žili ešte s inými chudobnými slovenskými študentmi takto: Od raňajkovania sa odučili; na obed chodievali do lacných hostinčekov, kde za pár krajciarov bolo dostať polievky s kúskom mäsa; na večeru kupovali si vojenský čierny chlieb. Rodičom neprezradili, s akou biedou zápasia, lebo vedeli, že by matka ostatné háby predala a poslala im peniaze.

18. Láska k domovine.

Jako ľúbia kvety
nebeskú rosičku,
jako bystré pstruhy
studenú vodičku,
jak spevný slávik
kríčky a húštinu:
tak ľúbim, milujem
svoju domovinu!

Ľudevít Rizner.

19. Tatíčkovy ruce.

Od bílého rána
tatíček je v práci,
co on se těch rukou
co se naobrací!

Mozol za mozolem
práce na nich kove,
se starými lety
rostou vrásky nové.

Ale večer doma,
když mi hladí vlásky,
tatíčkovi změknou
mozoly i vrásky.

A když si mou hlavu
do náruče složí,
ani králův synek
nespí v sladším loži.

Jozef Kožíšek.

20. Krotiteľ koní.

I.

Za Hvidbjörnovým bydlom počínala sa rovina, ktorá sa ťahala do nekonečna, tak ďaleko, že nikto nikdy nevidel hraníc, až tam, kde vychádzalo slnce.

Rovina bola porastlá vysokou trávou, len miestami rozkladal sa les a bariny. Všade behala divá zver, medveď, jeleň, vlk, divý tur. More bolo plné rýb; na severe v nepočetných stádach zdržoval sa sob a v lete od juhu prihnahy sa stáda divých koní.

Hvidbjörn rád poľoval na divé kone, lebo maly dobré, sladké mäso. Avšak nezabíjal všetky; niektoré choval trochu skrotené v ohrade, aby nemusel v zlých časoch chodiť ďaleko za korisťou.

S týmito koňmi mnoho sa zamestnávali chlapci, menovite najstarší Varg. Vábili ich trávou, ba i chlebom a boli šťastní, keď sa ich kone prestaly báť a keď sa niektorému podarilo koňa pohladiť. Toto priateľstvo časom vzrástlo, ale nikdy sa nepodarilo, aby kôň kľudne strpel, keď mu niektorý z chlapcov vyskočil na chrbát.

Keď sa toho niektorý odvážil, bolo vidieť urazeného koňa, ako skáče po všetkých štyroch priamo do vzduchu a hneď na to zadnýma nohama vyhadzuje nahor a v okamihu prednýma. A keď odvážlivec ani teraz toho nemal dosť, skočil kôň divoko stranou alebo padol razom na zem a váľal sa po nej, alebo sa rozbehol najprudším behom pod strom s nízkymi vetvami. Slovom, kone nestrpely na svojich chrbátoch nikoho.

Ale Vargovi sa to na koniec predsa podarilo. Pravda, bolo k tomu treba veľkej opatrnosti a trpelivosti. Okrem toho kôň, ktorý sa nebránil, keď mu Varg sadol na chrbát, žil s Vargom vo veľkom priateľstve ešte od času, keď bol žriebätkom. — —

II.

Varg bol obozretný. Vystríhal sa pred skokom na chrbát svojho priateľa; kôň nemal ani vedieť, k e d y si naňho sadne. Počal sa mu nakláňať k boku a kládol zľahka ruku na jeho

krásny, pruhovaný chrbát, len tak akoby náhodou — a predsa z počiatku dotýkal sa ho chvejúc sa, ako pokus dopadne. Keď po trpelivom opakovaní kôň za dlhší čas strpel ruku a dovolil, aby sa naňho položil celou váhou tela, počal Varg akoby hračkou tu a tam klásť mu nohu na bok. Robil to tak dlho, až koňovi neprichodilo divne, že Varg znenáhla tiahne za sebou i telo a zostáva mu na chrbáte vždy dlhšie.

Konečne prišiel deň, keď kôň dovolil Vargovi vyskočiť na chrbát a zostať sedieť; ale sa aj prihováral k nemu tak dlho a sladko, jako južný vietor a teplé dni. A keď na ňom s e d e l a kôň spokojne pod ním stál, plesalo Vargovo srdce od radosti a blaženosti.

Teraz mal kôň začať s ním chodiť, a tu musel byť človek veľmi opatrný, aby ho nepoplašil. Pozdejšie, keď ku krokom pribudnul i klus a cval, niektoré ťažkosti zanikly samy. Prirodzenosť ľudská nebola práve tak uspôsobená, aby sa udržal na koni za všetkých okolností — to sa bolo treba učiť.

Ale keď Varg má dobrú vôlu a kôň nie je proti tomu a je dosť času, príde to prv, než si kto pomyslí — a onedlho mladší bratia, kričiaci podivom a radosťou, uvidia oboch, ako z počiatku kol ohrady, pozdejšie stepou cváľajú.

Keď Varg takto dobyl víťazstva, prišli znenáhla i bratia za ním; vybrali si zo žriebät po jednom miláčkovi, laskali sa s ním a viseli mu tak dlho kolo krku, až sa stali dôvernými priateľmi a združili sa v jedinú postavu, všetkým iným tvorom v krajine na úžas a postrach. Toto trochu napiate, ale nikdy nezmeniteľné priateľstvo medzi koňom a mužom trvá od tej doby.

J. V. Jensen.

21. Javorina nad Lubinou.

Javorina je najvyšší vrch od Devína v Malých a Západných Karpatoch. Vyčnievajúc nad hladinou mora 950 *m*, poskytuje rozkošný rozhľad po tejto hrbatej krajine na všetky strany. Naši milí moravskí súsedia menujú tento obrovský veľrybe podobný vrch Čachtická Javorina, na rozdiel od Javoriny v Tatrách. Čachtickou menuje sa akiste

preto, že patrí k panstvu čachtickému, ktorého hrad ďaleko južne s Javoriny veľmi dobre vidno.

Javorina má meno po javorových stromoch, akých ešte ja pamätám na južnej slovenskej strane, kde je teraz inličnatá hora. Zakiaľ bolo mnoho javorov na Javorine, mali lubinski kopanickí varečkári zlaté časy, lebo najradšej vyrábali svoj tovar z javorového dreva, ktoré je pekné, biele a dá sa ľahšie a hladšie vystrúhať než tvrdšie drevo bukové. Len hrubšie veci, jako popeky, lopaty, vejačky, lopaty na vsádzanie chleba do pece, táčky vyrábali z bukového dreva. Teraz, keď javor je už zriedkavý na Javorine a veľkých, pekne urastených bukov je tam málo, chodia do Bošáckych a Chocholanských hôr; tam zakupujú veliké, hladké buky, popília ich, pokáľajú a zväčša okrešú a potom zhruba okresané varechy, lyžice, taniere atp. dovážajú domov a tam ich do čista vystrúhajú. Tým sa ich výrobky veľmi zdražujú.

S Javoriny je rozkošný rozhľad na všetky strany, zvlášte však na Považie. Východne od Javoriny čnie na Považí za Beckovom homolovitý Inovec. Tento starší brat Javoriny sa krajšie vyníma, keď má v novembri bielu nočnú čapicu natiahnutú až po uši, lebo zmrzlá hmla, ktorá homolovitý vrchol jeho pokrýva, od spodnej strany v rovnej čiare je akoby linajom oddelená.

Keďže menujem Inovec starším bratom Javoriny, to preto, lebo Javorina je z pieskovca, ale Inovec z ruly, ktorá patrí k najstarším útvarom zeme. Inovec je asi o 70 *m* vyšší od Javoriny a podivno, nemá plešiny na vrchole jako Javorina, ale je stromami porastený až po samý vrchol. Javorina je opravdová „hoľa“, lebo je celým hrebeňom holá a na lúke nemá ani stromov, ani kríčkov, ani kosodreviny, ba ani nízkeho jalovca, ako by sa dalo čakať. Ale napriek tomu v nižších polohách, husto porastených bukovými i ihličnatými lesy, rastú okrem spústy malín i mnohé, často vzácne rastliny, ktorých inde zriedkavo najdeš. Ja kedykoľvek som bol pred prevratom na hromadnom výlete na Javorine, vždy som sa na chvíľu oddelil od zástupu a hľadal som rastliny. Až keď som mal torbu plnú vzácnej koristi, vrátil som sa k výletníkom, spolu s nimi som si zaspieval, rečníkov počúval a tanečníkov obzeral. A keď gajdoš Filúr nadul gajdy a začal pri nich svoje pesničky vyspevovať, bolo všetko v najveselšej nálade. Naše ženičky postaraly sa vždy o to, aby sme tam nemuseli hladovať, a nadonášaly pečienok a koláčov, že to vystačilo i pre tých, ktorí nepriniesli na Javorinu mimo žalúdka ničoho.

Teraz Odbor čsl. turistov chce postaviť na Javorine útulňu, čo iste všetci miľovníci cestovania radostne pozdravia. Radi budú i lyžiari, keď bude na Javorine stáť úhľadná útuľňa, kde si budú môcť odpočinúť a sa zohriať.

(Poznámka. Útulňa už stojí a volá sa Holubyho. Chrbát Javoriny pre lyžovanie sa však málo hodí, lebo sa na ňom nedrží sneh v dostatočnej miere.) Jozef Ľ. Holuby.

22. Verný pomocník.

Dreng lovil zver a býval v dierach pod skalnatými útesy. Keď nenašiel takých, svojou medveďou silou navalil veľké balvany jeden na druhý, až utvorily dieru, kde bol v noci v bezpečnosti. Tento vynález mu veľmi uľahčil život. Keď prišiel do krajiny, kde bolo v okolí dosť zvere, dal si obzvláštnu prácu pri stavaní domu alebo skôr hrobu. V takom prípade zdržal sa na mieste niekoľko dní a mohol si i vo dne dopriať trochu odpočinku.

Diví psi sa mu počali vešať na päty, lebo boli istí, že vždy dostanú veľkú časť zverat, čo Dreng zabil. Keď nebolo nič inšieho, Dreng zjedol občas i niektorého psa. Ale v smečke bol jeden, ktorého rozoznal od iných psov, zvyknul si na neho hľadieť, a preto ho zavše ušetril smrti. I pes si na neho zvyknul, šiel stále za ním, nechodil už so smečkou a Dreng strpel, keď ho nasledoval.

Pes bol veľmi skromný, nikdy sa nepriblížil driev, kým Dreng nedojedol, a dával sa poslušne na útek, keď naňho pohliadnul. Bol to malý pes so špicatým nosom a chvostom krivo do zadu stočeným. Keď ho Dreng niekedy kameňoval, zavyl, a keď zbadal niečo dôležitého, štekal.

Dreng i pes boli na všetko upozornení súčasne, ich nekľudné oči zbadaly i na veľkú diaľku každú vec, ktorá sa pohla, ale pes lepšie stopoval. Bol nesmierne horlivý na love, keď šiel s Drengom na cesty po celé dni, aby uštval losa. A nie raz sa prihodio, že preukázal Drengovi služby, ktoré medzi nimi upevnily primerie.

Dreng mal psa rád. Uprostred tuhej zimy upokojovala ho myšlienka, že mu pes zostáva verný a že neopúšťa v noci hromadu kamenia, kde Dreng spal; a keby nabudúce sklamal lov, bol tu pre najhoršie časy pes, ako dobré jedlo. Zdalo sa, že pes Drengovi rozumie; bol veľmi zdvorilý, ale nikdy sa nepriblížil na dosah ruky.

Tento trochu napiaty kamarátsky pomer trval, a obaja učili sa navzájom mnohým veciam v tej dlhej dobe, čo žili spoločne. Dobre sa im sedelo spolu za krátkych zimných dní, keď Dreng opatril pre oboch viac než dosť jedla, keď hromada kamenia na noc bola postavená a keď slnko trochu svietilo so svojich ďalekých ciest na nebi.

J. V. Jensen.

23. Voda horí!

I.

O Skaličanoch hovoria ich súsedia posmešne, že vraj u nich voda horí, čo mnohých Skaličanov hnevá, ale cele zbytočne. Pôvodom tohoto posmešku je vraj táto skutočná udalosť: Za starých časov pred niekoľkými sto rokmi bola Skalica s celým svojím chotárom daná do poddanstva grófovi Pongrácovi. Jeho úradníci prišli a s mestskou radou vymeriavali chotár. Bol už večer a ešte neboli ani zďaleka hotoví s prácou. I opýtal sa jeden úradník: „Povedzte nám, pánovia, kde sú hranice chotára. Chodíme celý deň, sme už celí ustatí a nevieme ešte, odkiaľ pokiaľ siaha chotár."

Vtedy povstal jeden rozumný, ale málomluvný člen mestskej rady a ukazujúc na západ a potom na východ povedal: „Hranice naše sú voda — hory." Tým rozumel na západe rieku Moravu a na východe vrchy Malých Karpát.

A tak bolo napísané do zápisnice, že hranice chotára skalického sú „voda, hory", z čoho vznikol posmešok, že v Skalici voda horí.

II.

Raz však sa vraj skutočne stalo, že v Skalici voda horela. Kedysi, vraj viac ako pred päťdesiatimi rokmi sa stalo, že istý skalický občan kopal vo svojom dvore studňu. Bolo zima, preto si robotníci založili blízko jamy ohníček. Keď už boli hodne hlboko, naraz vystrekol prameň čiernej smradľavej vody, že robotníci sotva stačili z hlbiny ujsť. Voda naplnila jamu a začala pretekať. Keď prišla do styku s ohňom, vraj začala na povrchu horieť a gazda s robotníkmi mali ťažkú robotu, než jamu zasypali, zahádzali a tak oheň udusili.

Vtedy ľudia nevedeli, že to bola voda pomiešaná s naftou; len sa smiali, že v Skalici i voda horí. Teraz, keď v neďalekých Gbeloch našly sa bohaté naftové pramene, ktoré donášajú štátu veľký osoh, zišlo by sa i Skaličanom, keby sa i u nich našla „voda", čo horí.

Podľa Strýčka Ferdinanda.

24. Janko Vrábeľ.

I.

Keď vo svetovej vojne začali brať za vojakov i nedorastlých mladíkov, došlo i na Janka Vrábeľa, osemnásťročného šuhaja Slováka. Nerád išiel, ale čo bolo robiť. Teraz je na vojne už štyri mesiace, je v prvej fronte, ale vystrelil dosiaľ sedem gúľ, nakoľko bolo možné do výše, aby nikomu neublížily. Veď predsa nebude strieľať na svojich bratov Slavianov. O dvoch guliach je celkom iste presvedčený, že neuškodily ani muške. Akože to bolo?

Po nebi váľaly sa oblaky, pomedzi ne blyslo kedy-tedy slnce. Vojaci v priekopách zaoberali sa potrebnými opravami. Ani nezbadali, že im ponad hlavy priletel äroplán. A už tu bol rozkaz: „Strieľať! To je äroplán ruský."

Janko tiež musí pre pušku, ale zomiera od strachu, aby výstrely z diel a pušiek letúnovi neublížily. Namieri do výšky a vystrelí do sveta raz, druhý raz, nie trafiť, ale odohnať letúna. Ale ten sa neponáhľa. Zdánlivo v malej výške

vznáša sa nad zákopmi, a len keď si dobre obzrel, čo sa tam robí, vrátil sa k svojim.

Janko ešte dlho potom mal pocit hrúzy, akú môže mať človek, vezúci sa strminou na splašených koňoch dolu vrchom.

II.

O niekoľko dní, za hviezdnej noci, už blízko k ranu, začali Rusi postupovať proti honvédskym liniám. Janko bol na poľnej stráži v jame.

Chlapci vťahovali hlavy medzi plecia, lebo ruské guľky pišťaly už blízko a nízko. Na ostatok dostali rozkaz, aby behom po jednom ustúpili. Janko sa prežehnal, vyskočil a bežal, kam ho oči viedly. Ruské guľky hvižďaly mu poza uši a proti tvári počaly sa mu trhať šrapnely.... Janka razom ako by bola zem zhltla. Skočil, či sa svalil do starej zákopy. Po chvíli, keď sa už vyššie niesly guľky, vyzrel, či sú Rusi ešte ďaleko. Neboli. Keď sa priblížili, Janko vyhodil pušku, vystrčil hlavu, strhol čiapku a pozdravil Rusov hlasným: „Zdravstvujte, bratia. Ja som Slovák."

Podbehli traja k nemu, odobrali patrony z mieška i opaska a jedon vrátil sa s ním na zad frontu. Tak sa dostal Janko do vytúženého zajatia....

III.

Janko robí v lese pri dreve s 300 Čechmi a Slovákmi a myslí si, že je to ako doma v kolibe na Chotárnej.... Iba že čaj nepodnáša mu mať, ale vojak. Domov píše každý týždeň, ale o svete veľa nevie. Len teraz kamaráti donášajú nové zprávy, novinky, že tvorí sa zo zajatcov československé vojsko, aby bojovalo proti Maďarom a Nemcom. Janko myslí, utvrdzuje sa čo deň väčšmi, presviedča seba i druhých, že tu by bola príležitosť, ako nikdy: striasť maďarské jarmo a dokázať sebe i svetu, že i Slováci hodní sú slobody. Vie, že „národ je len tam, kde sa ukáže". Túži: „Keby nám dal Pán Boh všetkým to vnuknutie, poslúžiť raz aj sebe, mali by sme slobodnú Československú vlasť..."

A onedlho je Janko Vrábeľ, slovenský šuhaj, československým legionárom.

Jozef Gregor-Tajovský.

25. Nad Tatrou sa blýska.

Nad Tatrou sa blýska, hromy divo bijú:
Nebojme sa, bratia, veď sa ony ztratia,
Slováci ožijú.

To Slovensko naše posiaľ tvrdo spalo,
ale blesky hromu vzbudzujú ho k tomu,
aby sa prebralo.

Ešte jedle rastú na kriváňskej strane:
Kto jak Slovák cíti, nech sa šable chytí
a medzi nás stane.

Už Slovensko vstáva, putá si strháva:
Hej, rodina milá, hodina odbila,
žije matka Sláva!

Janko Matúška.

26. Kde domov můj.

Kde domov můj, kde domov můj?
Voda hučí po lučinách,
bory šumí po skalinách,
v sadě skví se jara květ,
zemský ráj to na pohled!
A to je ta krásná země,
země česká — domov můj,
země česká — domov můj!

Kde domov můj, kde domov můj?
V kraji znáš-li bohumilém
duše útlé v těle čilém,
mysl jasnou, znik a zdar
a tu sílu, vzdoru zmar:
to je Čechů slavné plémě,
mezi Čechy domov můj,
mezi Čechy domov můj!

Joz. Kaj. Tyl.

Prezident T. G. Masaryk.

27. Revoluční boty.

Až budete v Praze, možná, že půjdete na Malé straně přes Maltézské náměstí. A možná, že si tam všimnete na jednom starém domě návěstní tabule s nápisem: Václav Brandejs, obuvník.

Tam si před válkou dával pan profesor Masaryk s celou rodinou šít boty. Mělo to svoji příčinu. Mistr Brandejs říkával: „V mých botách se může jít kraj světa!“ A byly vskutku dobré! Profesor Masaryk v brandejsovských botách odešel r. 1914 za hranice a prošel v nich křížem krážem tři díly světa a vydržely mu téměř celou válku. A jak dobře se v nich chodilo! Zlaté boty! Nejednou vzpomněl si na mistra Brandejsa a na jeho průpovídku.

Ale nezapomněl ani mistr Brandejs. Když ve válce byla taková nouze o kůži, pro paní Masarykovou vždy, i za největšího nedostatku, byla potřebná kůže na boty.

Po převratě vrátil se starý zákazník mistra Brandejsa

do Prahy jako president republiky. Kde kdo z jeho starých známých přicházel ho na Hrad pozdraviti.

Nedalo ani mistru Brandejsovi. Oblékl se a šel též na Hrad představit se a — jako mimochodem se přeptat, kde teď budou panu presidentovi brát míru na boty.

Když ho pan president přijal jako starého známého a s úsměvem vyptával se na děti a na řemeslo, zapomněl mistr Brandejs brzy na ostýchavost a rozpovídal se jako za starých časů. A zatočil řeč i na vojnu, a jak to bylo tehdy těžké se ševcovinou, kdy byl všeho takový nedostatek a kdy se dělaly podrážky z příštipků i z dřevěných desek. Kampak s takovou botou! Ale že už zas se vracejí lepší časy a že už zase je možné dělat dobré boty jako před válkou.

A tu pan president mu s úsměvem řekl, aby mu tedy opět vzal míru na jedny takové poctivé předválečné „brandejsovky".

Šťasten pelášil mistr Brandejs do své dílny, kde oznamoval: „Chlapci, budeme šíti boty pro hlavu státu! Dejte si záležet! Jen proto došel pan prezident v brandejovských botách tak daleko, že na nich byl kus poctivé řemeslnické práce. Jak říkám: S poctivostí nejdál dojdeš!"

„Naše Praha."

28. Slovenčina moja!

Slovenčina moja, krásne ty zvuky máš,
Tatransko vzbudzuješ, život mu dáš.

Slovenčina moja, dcéra Tatier tichá,
za tvojmi zvukami Kriváň vzdychá.

Slovenčina moja! Reč zápalu plná,
krásne tvoje zvuky ňádra vlnia.

Slovenčina moja je život a viera,
s ňou len Slovák žije a umiera.

William Pauliny-Tóth.

29. Hoj, zem drahá!

Hoj, zem drahá, slovenská zem,
poľúbže sa s ránom,
búšte srdcia utýrané;
zore nad Kriváňom! —
Daromne noc hromom rvala,
blesky bila v temä:
otrokmi sme boli dosiaľ,
viacej nebudeme!

Matkou našou Vltavienka,
otcom Dunaj valný,
spev náš hučí po Šumave,
jak pod Tatier bralmi,
sme krv jedna, jeden národ,
tisíc síl v nás drieme:
otrokmi sme boli dosiaľ,
viacej nebudeme!

Martin Rázus.

30. Smutné dni.

Aké smutné sú tie podzimné dni než príde konečne sneh a mráz! Na nebi visia šedivé plachty mračien, slnko sa kamsi utiahlo, akoby malo nádchu a potrebovalo sa liečiť. Vtáčka speváčka nikde nepočuť, záhrady a lesy vymrelé, dedina topí sa v hmle, v blate a v kalužinách studenej vody. Ako dobre by padlo človekovi, keby mohol urobiť ako lastovička a ujsť, kým nebude krajšie; alebo aspoň ako jež alebo had prespať najhoršie časy!

Keď nie je inakšie, smierujem sa s osudom, trpím, čakám a len máličko závidím trom rosničkám, ktoré chovám doma a ktoré teraz už spia zimným spánkom v studenej izbe na terrase. Dve z nich sú ukryté, neviem kde, ale tretia sedí v tieni na liste zelenej maranthy; je schúlená, scvrklá, nehybná, len spľaslý bubienok pod bradou sa jej máličko trasie.

Keď niekedy prídu hostia, v izbe sa zakúri. Tu sa rosnička trochu vztýči, zdvihne hlavičku, zaškrhotá a pozerá — hľadí očkama lemovanýma zlatom, či neletí kolo nej mucha. „Prišlo jaro?“ diví sa. Ale mucha neletí, izba zas vychladne, rosnička opäť sa schúli a zaškrhotá: „Jaro ešte neprišlo!“ Je to tak pekné a rosnička je taká milá, že ju mám ešte radšej než predtým.

Len čo napadne sneh a mráz, je razom veselšie a rýchle zabudnem na smutné dni. Snehové hviezdičky padajú tak tíško, ovesia holé stromy ako krásne kvety a založia sa na zemi ako biela kožušina! To aby matička zem odpočinula si po letnej práci, aby jej nebolo zima, aby mladé oziminy pod snehom zostaly zelené. v teple dobre sa cítily a na jar na slnce veselo urobily: „Kuk!“ Podľa St. K. Neumanna.

31. Pri kozúbku.

Už lipka milá odkvetla,
v izbietku poďme všetci:
Tam spokojnostky isteže
najdeme drobné veci.

Kozúbok zasa volá nás:
ó, sem sa všetci ku mne,
veď tu nám milo posedieť
a slúchať veci šumné.

On svedok starý starých dôb,
svornosti, lásky časov,
kým úprimnosti ešte plam
z sŕdc ľudských nevyhasol.

Nuž poďme všetci, vy i ja,
v izbietku pekne, rúče:
nech ohník lásky rodinnej
nám v srdce stele lúče.

Peter P. Zgúth-Vrbický.

32. Priadky.

Z môjho detinského veku milou rozpomienkou mi je, keď som v sobotu večer na priadky k mojej matke prišié súsedy, menovite starú Trnkovú počul, ako nám rozprávala pekné národné povesti. Nevedel som sa jej dosť nadiviť, kde sa to tá stará babička všetko naučila a jak pekne a plynne nám to vedela rozprávať, až bolo radosť počúvať ju!

Ostatné ženičky priadly na vretená, len moja mamka mala kolovrat podivnej, teraz nevídanej podoby. Ale priadavala aj na vreteno a vedela ním tak obratne zachádzať, že neťahala len tak dlhú niť, pokiaľ jej natiahnutá ruka stačila, ale niť na koniec vretena zaposídlila, vreteno rýchle zvrtla a ono sa za hodnú chvíľu otáčalo a niť za ním tenučká a dlhočizná vliekla.

Pri rozprávaní povestí ani jedna pradlica nedriemala, ani v ospalosti nepriadla niť miestami ako vlas a miestami ako klas, ale zahryzujúc podslinky, obyčajne jablká, míčky, ale rezko a veselo napriadaly svoje hodné vretená. Dobre sa pamätám, ako mi vlasy dúbkom vstávaly a jako som husaciu kožku dostával, keď matka rozprávala povesť o koze do pol boka odratej a jako ma to tešilo, keď táto strašná koza našla majstra nad sebou v podobe smelého ježa!

A jako v zimných večeroch ženičky na lubinskej fare na priadky sa schodivšie, tichú prácu svoju korenily rozprávkami pekných povestí, tak to robievaly aj v iných domoch. Keby to bol vtedy kto za starou Trnkovou značil, čo nám tá cez zimu narozprávala, bola by toho bývala objemná kniha! Mne dosiaľ, hoc uplynuly od vtedy viac než tri štvrťstoročia, niektoré kusy uviazly v pamäti. Jozef Ľ. Holuby.

33. Babičke.

Babičko drahá,
babičko milá,
pri tebe mi je
najmilšia chvíľa.

Vezmi na lono
maličkú vnučku,
daj si pobozkať
suchučkú rúčku!

Daj si pohladiť
strieborné vlásky,
na čele, lícach
vyryté vrásky.

Ty si lekárom,
keď ma čo bolí,
ty si útechou
mojou v nevoli.

Tys' mojím radcom
pri každom čine,
preto sa vnúča
k tebe tak vinie.

Ži mi k radosti,
v pokoji, zdraví,
babičko milá,
dobráčik pravý!

Ľudevít Rízner.

34. Odkiaľ prichádza dážď.

Vojtech má starú mať, ktorá trpí rheumatizmom; preto často narieka, že ju bolí v kostiach, menovite keď má pršať a vzduch je vlhký.

Raz učili sa v škole o počasí a slečna učiteľka sa pýtala: „Kto z vás vie, zkadiaľ prichádza dážď?“

Nik nevedel, len Vojtech sa hlási: „Prosím, ja viem, ja!“

„Nože, povedz!“

„Z kostí našej starej mamy.“

Celá trieda sa smiala i slečna učiteľka. Vojtech sa zarazil, ale konečne smelo povie: „Áno. už som často počul, ako naša babička poveďala: „Dnes cítim v kostiach dážď.“

Z poľštiny.

35. Dědoušek.

Dědoušku, běloušku,
co to bylo,
že vám tak na hlavu
nasněžilo?

Nohy se motají,
ruka třese,
div že vás větříček
neodnese.

Dědoušku, běloušku,
poďte nyčko,
my si vás odvedem
na sluníčko.

Třeba už na hlavě
nepomůže,
tváře vám rozkvetou
jako růže.

I až tak celý se
ohřejete,
jako to slunko se
usmějete.

Joz. V. Sládek.

36. Vnuk starým rodičom.

Znám ja pod Tatrami záhradu zelenú,
stromkami, kvetami pekne vysadenú.
Dva veľké stromy sú na prostred záhrady;
tie pre ich milotu ľudia majú radi.
Mocný dub, to je sám starý náš tatuška,
a lipa kvitnúca, to stará mamuška.
Tie menšie stromečky a tie milé kvety,
to sme my, rodina, vnukovia a deti . . .
Mocný dub záhradu chráni konárami
pred slnca úpalom, búrkou a vetrami.
Tak starý tatuška stojí medzi námi;
chráni nás rukami, dobrými radami . . .
Tá lipa košatá, posypaná kvetom,
dává med včeličkám, dáva chládok deťom.
Tak stará mamuška pestuje nás asi.
Nech Pán Boh požehná tie jej biele vlasy!
Pán Boh tak dobrý je a milostivý:
Nech stromy tie milé dlho ešte živí!

Horal.

37. Strach má veľké oči.

Boly sme doma tri sestry. Otecko ani mamička nikdy nás nestrašili, ale predsa len sa naša Božka bála večer sama ísť na temnú chodbu alebo na dvor. Už to bolo všetkým nepríjemné a smiešné, dohovárali sme jej, ale Božka sa predsa bála. Keď sa raz zasa tak bála, rozprávala nám naša pestúnka Marka zo svojej zkúsenosti túto príhodu:

„Za mojich mladých rokov chodil k nám varechár. Chodil on svetom od dediny k dedine, na chrbáte nosil putňu s varechami. Ľudia od neho hodne kupovali.

Volával: Kúpte varechy, gazdinko, kúpte! Veď sú dobré, javorové!

Kedysi v jednej dedine predal ich asi polovicu. Bolo už k večeru a do našej dediny, kde chcel ostať na noc, mal ešte za dve hodiny. Veľmi sa ponáhľal, ale nebolo ho ani počuť, lebo mal krpce.

Cesta viedla kolo lesa, všade bolo ticho, ani vtáčik nezašvitoril. A tma bola stále väčšia.

A varechár, ako tak chváta, v nočnom tichu počuje zrazu, ako za ním ktosi hŕka. Ktosi za mnou ide! vraví si a pridá do kroku. Ale stále to za ním hŕkalo.

Varechárovi zišlo na um, ak by ho snáď tu v lese niekto prepadnul. A za chvíľu opäť, že tu pri lese je „Čertova dolina“, či by ho snáď nechcel pokúšať čert alebo smrť! Išiel ešte čerstvejšie, aby bol už od toho lesa ďalej, ale darmo, i hŕkanie bolo lepšie počuť. Čo krok — za ním hŕk!

Varechára pojala hrôza. Do dediny bolo ešte pol hodiny. Pot na neho vystupoval, a počal utekať. Ale za ním tiež to začalo hŕkať zároveň s ním.

Varechár dobehol do dediny napolo mŕtvy. Zastavil sa na kraji v prvej krčme, ani dýchať nemohol. Hneď všetci kolo neho a začali sa ho vypytovať.

Varechár im vykladá a ukazuje, ako utekal. A zas to počalo hŕkať. Chlapi v krčme, čo na neho hľadeli, počali sa smiať: „Ale človeče, veď vám to predsa hŕkajú varechy v putni!“

Varechár si oddychol. Zapil strach a už sa viac nebál.

L. Šetelíková.

38. Ťažký papier.

I.

Dušan s Mirkom boli v záhrade a hrali sa. Na koniec vynašli si takúto zábavu: Na schodok položili asi dvadsať centimetrov dlhú haluz tak, aby koniec vyčnieval prez hranu schoda. Potom udreli na tento koniec kladivkom a drevo vyletelo do vzduchu. Chlapci zkúšali, komu drevo doletí ďalej.

Prišiel k nim otec, v ruke mal noviny, ktoré práve čítal. Povedal Dušanovi: „A že ti drevo neodletí, keď naň položím tento novinový list!“

„Ako by nie,“ staväli sa chlapci, „veď papier je ľahký.“

„Stavme sa! Keď prehrám ja, poviem vám peknú rozprávku; keď prehráte vy, sľúbite, že nikdy nebudete sa takto hrať blízko okien, aby ste ich nerozbili.“

Stavily sa deti s otcom a ten položil noviny na drevo tak, aby dobre priľahly ku schodu.

Dušan udrel silno na koniec dreva. A div divúci — drevo sa trochu pozdvihlo, ale neodletelo! Ako by to bolo možné? Zkúsil Mirko — zas nič. Chlapci nad tým krútili hlavami, potom dali papier na drevo sami a udreli. Výsledok bol ako prv — drevo neodletelo.

„Čo to?“ tázali sa otca.

„Papier?“ pýtal sa ich otec s úsmevom. „Nie, papier nie, ten je ľahký.“

„Čo tedy? Čary?“

„Ale nie, otecko, povedz nám to, prosíme pekne.“

„Poviem. Je to vzduch, ten je na príčine.“

„Vzduch? Veď ten predsa — je ešte ľahší než papier!“

„Áno, vzduch je veľmi ľahký, ale predsa len má váhu a tou tlačí. Celá zemeguľa je ním obalená ako jabĺčko alebo pomaranč kôrou. Keby sme vystupovali na vysoký vrch, poznali by sme, že sa nám dýcha tým ťažšie, čím vyššie vystupujeme. To preto, že vzduch čím ďalej od zeme, tým je redší, až na koniec asi vo výške desať kilometrov je ho tak málo, že by sa tam človek udusil.“

*

„A je vzduch aj vyššie?“

„Je, učenci vyskúmali, že ešte asi vo výške sto kilometrov možno badať vzduch, pravda, nepostačujúci k životu. A hľaďte, my ľudia a živočíchy a všetky veci na zemeguli sme tu ponorení vo vzduchu, žijeme na dne hlbokého vzdušného mora, ktoré tlačí na nás svojou váhou. Učenci vypátrali, že na každý štvorečný centimeter nášho tela tlačí vzduch váhou asi jednoho kilogramu.“

„To je mnoho; a ako to môžeme vydržať? Prečo nás ten veľký tlak nerozgniavi?“

„To je preto, že vzduch vnikol i do našich vnútorností a nadmul nás ako mechúr.“

„Teraz už viem,“ prihlásil sa Mirko. „Papier preto váži toľko, že naň tlačí vzduch; keby sme drevo prikryli malým papierom, vzduch by tlačil menej a drevo by odletelo.“

„Zkúsme to,“ navrhol otec.

Zkúsili; ozaj, drevo odletelo.

II.

Deti sa divily, ako ťažká môže byť tak ľahká vec ako je vzduch, keďže je ho taká spústa.

Otec vravel: „Ukážem vám ešte niečo.“ Naplnil sklenicu vodou; potom vystrihol z tuhšieho papieru kruh o málo väčší ako otvor sklenice. Kruhom zakryl otvor sklenice, pridržal na papieri ruku, sklenicu naraz obrátil a pustil papier.

Deti žasly. Papier neodpadol, voda zo sklenice nevytiekla. A nevytiekla ani, keď ju otec opatrne obrátil na bok.

Príčina? Vzduch. Vzduch tlačí so všetkých strán.

Otec rozprával: Pred niekoľkými sto rokmi ani učení ľudia ešte nevedeli, že vzduch tlačí svojou váhou na všetky veci. Užívali síce pumpy a vedeli, že v nej voda vystupuje do výšky, ale nezišlo im na myseľ, že ju tam tlačí vzduch svojou váhou. Vysvetľovali to inakšie: Príroda vraj bojí sa prázdneho priestoru, nikde ho nestrpí; a kde by mohol vzniknúť vyssiatim vzduchu, tam vraj ho vyplní najbližšou tekutinou.

V tej dobe v italskom meste Florencii sriaďovali na jednom vŕšteku pred palácom vodotrysk a pumpovali tam vodu z rybníka pod kopcom. A tu sa stala podivná vec. Nech pumpovali čo najviac, nevytiahli vodu do väčšej výšky než asi desať metrov. Keď nemohli vyskúmať príčinu nehody, šli k slávnemu učencovi Toričélimu (píše sa Torricelli) na radu. Ten premýšľal a videl, že učenie o prázdnote v prírode je nesprávné; pripadlo mu, či tu nie je príčinou tlak vzduchu, ktorý svojou váhou ženie vodu do prázdnoty v pumpe?

Aby sa presvedčil, urobil tento pokus. Sklenenú trubicu. dlhú asi jeden meter a na jednom konci dobre zatvorenú, naplnil rtuťou (živým striebrom). Otvorený koniec zapchal prstom, trubicu obrátil a strčil otvoreným koncom do nádoby naplnenej rtuťou. Rtuť v trubici o niečo klesla, ale zastavila sa vo výške 76 *cm*. Toričéli počítal: Rtuť je trinásť i pol ráz ťažšia ako voda. Voda vystúpila v pumpe na desať metrov, rtuť v trubici na 76 *cm* — a to je práve trinásť a pol ráz menej. Tak vyskúmal Toričéli, že vzduch tlačí vodu v pumpe a rtuť v trubici.

Pozdejšie povšimnul si Toričéli i toho, že niekedy rtuť v trubici poklesla ešte viacej a potom prišla obyčajne búrka alebo dáždivé počasie; keď však rtuť vystúpila do väčšej výšky, obyčajne bolo pekné počasie. Tak vynašiel Toričéli tlakomer.

B. Koloušek.

39. **Hvězdy.**

Na nebi tolik hvězdiček
se mihotá a svítá!
Matička nám povídává,
že jich nikdo nespočítá.

Jich počtu neví andělé —
což teprv někdo z lidí!
Ale kdos tam nad hvězdami
do jedinké že je vidí.

Tu, která jako diamant,
i onu, která bledne —
velké, malé, On je řídí,
nepohřeší ani jedné.

A my s chudobnou matičkou
jsme chudobné čtyři děti:
Jak to u nás bývá, nechce
nikdo z lidí rozuměti — —

Jsme čtyři děti maličké,
chudobné, my to víme —
Tomu však, jenž hvězdy hlídá,
ani my se neztratíme.

Joz. V. Sládek.

40. Statočná chudoba.

Chudobná som, chudobná som,
ale preto spokojná som!
Pánboh boháč! čo mi chybí,
nahradí mi svojím časom.

Chudobná som, chudobná som,
ale preto veselá som!
Akže mi svet hluchý, prázdny,
naplním ho piesní hlasom.

Chudobná som, chudobná som,
ale zato statočná som!
Príjde víčik: schytím tíčik:
„Čo tu sliediš v dvore našom!?...“

Hviezdoslav.

Vianoce.

41. Milan Rastislav Štefánik na Štedrý večer v Paríži.

Na Štedrý večer bolo mi zvlášte krušno. Sychravé chladno zaľahlo na Paríž i na moju dušu. Bol som sám a cítil som to v plnej miere. Abych trochu pozabudnul, pracoval som až do odpoludnia, ale keď sa začalo stmievať, tu pojal ma stesk. Myslel som, že nevydržím, že musím ta za hory za doly k mojemu krbu...

Kúpil som malý smriečik, navešal naň cukríky, hračky, jablká a toľko sviec, koľko drahých bytostí zanechal som v diaľke. Keď zaznel hlas večerného zvonu, ožiaril mi izbietku môj skromný štedrovečerný stromček. Vôkol mňa stíchlo, len plamienky blkotaly a srdcom zmietaly vzpomienky. Z Košarísk, kde potešoval som opustených mojich rodičov, majúcich u seba iba jedinkú dcérušku, zaletel som k Vám, moji priatelia, a z celého srdca prial Vám radosť Vašu uprostred shromaždených Vašich detí. Potom navštívil som ochranného mojho anjelíčka — pani Svobodovú, nakuknul som do pustej komôrky môjho staručkého učiteľa pod Hradčanmi... a privolal som Vám všetkým: „Buďte veselí, buďte šťastní, moji drahí!

Milan.

Úryvok dopisu z Paríža 8. januára 1905.

42. Na Štedrý večer.

Pozerám oknom do domku —
Stromček tam sviečkami žiari,
pri stole kolom do kola
smejú sa mladí i starí.

Deti sa pekne veselia,
spievajú, smejú sa znova —
pozerám, či pre chudobných
niektoré kúštik len schová.

K. V. Rais.

43. Sirota.

Ja videl tiež — Na poľane
tam jakés chlapča sedí, mešká;
a kvíľba jeho trpká, ťažká,
že každý dúbkom zastane.
— Hej, čo ti, synak, čo ti?
— Ach, ten ma zbil, ach, ten mi dal!
(Tu prstíčkom naň ukázal.)
A hrozil sa mi, že ma sotí
do priepasti z týchto brál!
Tu znova horké nariekanie —
a kanú slzy s líček do kabane.
— No, mlč, Janíčko, spokoj sa!
Bárs sirotkom si — bez otca:
obriňou za to tvoja mať.
Hneď príde zbojcu tomu dať...

Hviezdoslav.

44. Tak dlho sa zohrievali, až zmrzli.

Čo vám dnes poviem, naozaj sa stalo, nič som si nevymyslel.

Vlkolinským narodil sa chlapec; mali z neho veľkú radosť. Za kmotrov boli súsed Šorčula so ženou. Pekne sa nastrojili do kostola, hodne teplúčko, lebo to bolo v zime, v januári.

Vlkolinský ponúkal kmotrov pálenkou: „Potúžte sa, veď je do kostola ďaleko.“

„Zohrejte sa,“ ponúkala aj Vlkolinská, „veď je vonku zima.“

Páni kmotrovci popíjali, rozumie sa, na zdravie chlapčekovo. Pálené bolo dobré a hrialo ako oheň. Čo je všetko platné, pálené je pálené, nič lepšieho na svete. Šli, šli cez výsoký vrch, s ktorého bolo vidieť kostol a v tom kostole bude chlapček pokrstený. Otec sa volá Ján a také meno dostane aj dieťa.

Na vrchu bola veľká fujavica, zimou sa triasli všetci. Preto keď prišli do mesta, šli hneď do krčmy zohriať sa.

V krčme bolo teplúčko a pálené bolo sladučké a hrialo, až radosť. Dieťa sa rozplakalo a od dymu rozkašľalo. Dali by mu hneď páleného a aj mu dajú, aby bolo zdravé, ale až po krste.

Veleb'ný pán pokrstil chlapčeka na meno Ján a od tej chvíľky jeden za druhým volali: „Janíčko-dušičko!“ a boli hrdí, že majú už kresťana.

V kostole bolo tiež zima, kmotrovci sa len tak triasli. Veru nebolo inej rady, ako ísť do krčmy znova sa zohriať. Veď s krstu kam vedie cesta? Krčmár doniesol pálené, pre kmotrovcov to najlepšie, a tu prvý raz priložili Janíčkovi k pyšteku kalíštek s nápojom, ktorý blaží toľko ľudí. Blažení pozerali na to kmotrovci aj iní ľudia. Prvý raz! Ale Janíčko nebol blažený — škľabil sa, rozkašľal a rozplakal. Preto kmotrovci rýchlo dopili a náležite zohriati a potúžení vyšli z krčmy domov.

Za malú chvíľu, divná vec, bolo kmotrom a babe zasa zima a hoci sa tak potúžili, nohy im slábly a v kolenách sa prelamovaly. Divná vec! Keby len bola na ceste nejaká krčma, aby sa mohli opäť zohriať a potúžiť, ale nikde nič, iba biely sneh. Ťažko stúpali na vrch a fujavica bola taká jedovatá, až kosti v tele krehly.

„Nemôžem ďalej,“ vravel krstný otec a sadol si na sneh. A keď si sadol, bolo mu veľmi príjemno. „Áááá—“ vydýchol s chuťou. Vedľa neho sadla si krstná matka a vedľa nej baba s Janíčkom. Janíčko bol zababušený a tichučký. Čudná vec: v teplej krčme kašľal a plakal a v takej fujavici tíško si dýcha a neplače, ako by mu ani zima nebolo. A predsa je taká zima.. Krstný otec, krstná mama a baba sa len tak od zimy triasli a boli by aj šli, keby tie nohy neboly tak ustaté... Len chvíľku si ešte oddychnú a potom pôjdu rýchlo a zahrejú sa. Keby tak niekto podal kalíšek pálenky! Zima, zima...

Matka túžila uzrieť už svojho pokrsteného Janíčka. Už by tu mali byť. Čo sa len stalo, že nechodia? Trápna hodina, dve... Otec Vlkolinský chodil pozerať pred dom, či už idú. Keď neprichádzali, šiel im naproti. Až na vrch vyšiel. A čo

videl? Ľudia boží, čudné divadlo... Krstný otec, krstná mať i baba ležali na snehu — a spali, ani nedýchali. Na babinom lone ležalo v perinke dieťa a tíško si dýchalo. Len noštek malo červený od mrazu.

Vlkolinský prebúdza krstných i babu, ale darmo: všetci traja sú mŕtvi! Uteká s Janíčkom domov, dá dieťa matke, rýchlo zapriahne koňa a ide pre mrtvých. Súsed Bohúň zas ide rýchlo na koňoch do mesta pre lekára. Vlkolinský neveril ženám, chcel doktora.

Čoskoro tu bola celá rodina, ba takmer celá dedina. Bolo tu križovania a plaču, keď Vlkolinský prišiel s mŕtvolami! Ale preto, že bolo krstenie, akási ženička nosila v krčahu pálené a váženejším chlapom aj ženičkám podávala piť. Taký je obyčaj a je známo, že pri pálenom sa lepšie smúti.

Už tu bol aj doktor. Všetko naň uprene pozeralo. Chlapi boli tíško, ženičky rapotaly.

„Mŕtvi, všetko je darmo,“ povedal doktor a mávnul rukou. „To prekliate pálené! Koľko ľudí ešte zhubí!“

„Jaj!“ vykríkly ženičky a plakaly, aj chlapi zaplakali.

Karol Kálal.

45. Milan Rastislav Štefánik na poľovačke.

Otec Štefánikov bol náruživým poľovníkom. Raz tiež, práve bol Milan z Paríža doma, sišla sa na košariskej fare spoločnosť, že si zapoľujú. Nahovorili i Milana.

Pre potúženie brali so sebou i hodnú fľašu, naplnenú dobrou domácou slivovicou. Ale kto ju ponesie, aby ostatných neošudil? —

Pán farár rozhodnul: „Milan ju ponesie, lebo on nepije!“ — Všetci súhlasili, lebo bolo známe, že je Štefánik prísnym abstinentom. Milan sa nezdráhal, vzal fľašu i pušku a šli.

Okolie Košarísk je kraj vŕškovatý, a preto, keď sa na chotári porozchodili medzi vŕšky každý v inú stranu, nevideli sa. Tu Milanovi čosi napadlo. Vyšiel na jeden kopec, postavil naň fľašu so slivovicou, potom prešiel zas na druhý,

priložil pušku k lícu, namieril a — bác — bác zadunelo to povetrím.

Všetci ostatní povybehávali hore na výšky zo zvedavosti, lebo zvera dosiaľ nevideli. Vedeli, že on to strelil, tým dychtivejšie sa ho spytujú: „A si zabil?“

„Zabil,“ odpovie Milan.

„A čo?“

„Fľašu so slivovicou.“

Tomu sa, pravda, nepotešili a pred časom vrátili sa domov.

P. V.

46. Za Milanom Štefánikom.

Letel si vysoko, vznášal sa nad nami,
nesený veľkými túžbami, snahami,
národ ťa miloval, junač ťa ľúbila,
vlasť drahá na slávu veniec ti uvila.

Dnes ležíš pod rovom, rodná zem nad tebou,
nebo sa usmieva krásou a velebou.
Bil si sa za voľnosť s rotami zlosyna,
túžil si za pravdou, pravda ťa objíma...
Dnes si už slobodný — syn svetla Všehomier
berie ťa v náruč a poznania jasný Mier.

Vladimír Roy.

47. Do zápisníčka.

1. Chlebíček tatíček — vodička matička.
2. Viac sa ich utopí v sklenici než v mori.
3. Jedz do polosýta, pi do polopita — vyjdu ti na plno letá.
4. Kde sú sudy, tam sú súdy.
5. Opilstvo je otcom chudoby a neshody. (T. G. Masaryk.)
6. Národ pijanov — národ otrokov. (T. G. Masaryk.)

48. Návšteva u najznamenitejšieho staviteľa.

I.

Či ste už niekedy rozmýšľali o tom, že príroda je výbornejším a znamenitejším staviteľom než najchýrnejší ľudský staviteľ? A je to tak! Ustavične stavia nové veľkolepé stavby, premeňuje a prestavuje staré, pokoja si nedopraje, stále je v činnosti. Je pravda, že pracuje obyčajne pomaly, tak že ľudia ani nebadajú zmien, ale za to tie stavby, ktoré koná, na koniec naplňujú pozorovateľa úžasom nad veľkosťou vykonanej práce. Najlepším a najsilnejším pracovníkom pri týchto stavbách, ktorý vie spraviť najznamenitejšie veci, je voda.

Vy azda myslíte, že voda viacej borí ako stavia, ale mýlite sa; pozorujte so mnou, čo voda vie vykonať v skalách. Kto z vás už pil sodovú vodu, poznal, že je nakyslá a že z nej vystupujú bublinky nejakého plynu. Práve ten plyn je príčinou, že je voda kyselá; volá sa kysličník uhličitý a býva v každej vode, ovšem v niektorej len vo veľmi malom množstve, že to chuťou a zrakom ani nezbadáme.

Keď voda spadne na zem, snaží sa vsiaknuť čím najhlbšie. V piesku to ide ľahko, ťažšie v skalách; tam pomáha kysličník uhličitý rozpúšťať, rozhlodávať skaly. Táto práca darí sa kyselej vode najlepšie vo vápencových skalách. Voda vtiahne sa do štrbiniek vo vápencovej skale, rozpúšťa znenáhla vápence a zavrtáva sa hlbšie a hlbšie do skaly. Takto voda pracuje v zime, v lete, vo dne a v noci bez prestania desaťtisíce, státisíce, ba snáď i miliony rokov, prevŕta sa konečne skalou a vyteká niekde pod skalou ďalej. Rozpustenú vápencovú skalu voda ustavične odnáša a skalnú dutinu, ktorú menujú jaskyňou, neustále prehlbuje a rozširuje.

Tak stavia príroda pod zemou dlhé a hlboké chodby a rozsiahle domy, ktoré vie si nádherne ozdobiť, okrášliť. A i túto prácu vykoná voda. Keď na strope alebo na stene jaskyne odparuje sa kvapka vody, v ktorej je rozpustený vápenec, odparí sa voda do vzduchu jako vodná para, ale vápenec ostane na stene. Za niekoľko tisíc rokov odparí

sa na tom mieste iste nespočetne mnoho kvapiek a vápenca pribúda; zdá sa, akoby zo stropu alebo zo steny rástol vápencový prút — krápnik (kvapľa). Na niektorých miestach, kde presakuje a odparuje sa viacej vápencovej vody, krápniky sa spoja, srastú a tvoria akoby záclony. Často sa stáva, že kvapka vápencovej vody spadne na zem a odparí sa tam. Tým vznikajú krápniky, ktoré akoby vyrastaly zo zeme; niekedy horný a dolný krápnik sa spoja, dorastú až k sebe a vznikne akýsi krápnikový stĺp. Krápniky bývajú obyčajne biele, zriedkavo farebné.

Takto vie zbudovať staviteľ-príroda pomocou vody pod zemou krásné a rozsiahle paláce; ale niekedy i jej prihodí sa nešťastie a stavba jej spadne. Keď voda vyhlodala príliš rozsiahlu jaskyňu a ostal len prislabý strop, stáva sa, že sa strop preborí, prepadne a ostane otvorená jama, priepasť, a diera, závrtok, keď je len úzka. Ale takéto nehody prihodia sa prírode len zriedkavo, raz za dlhú dobu — veď je to majster-staviteľ a má obratných a zkúsených pomocníkov!

II.

Na juh od Vysokých Tatier vypínajú sa Nízke Tatry, o niečo nižšie ako Vysoké Tatry, ale zato o veľa dlhšie. Na ich severnom svahu pramení rieka Váh, na južnom Hron. Do Váhu vteká neveľká riečka Demänovka, vznikajúca pod Ďumbierom, najvyšším vrchom Nízkych Tatier. Demänovka tečie čiastočne vápencovou krajinou, a jej údolie stalo sa pamätným, že sa v ňom nachodia povestné jaskyne, najznamenitejšie v celej republike.

Keď sa vydáte na cestu z Liptovského Sv. Mikuláša, ste za pol druhej hodiny cesty u vchodu do pamätnej ľadovej demänovskej jaskyne. Dostanete sa dolu po viac ako dve sto schodoch a poznáte, že jaskyňa je dlhá asi pol kilometra a má tri poschodia. Len v prostrednom poschodí sú ľadové stĺpy, ľadové krápniky a miestami i ľadová podlaha. Vápencové krápniky otíkli pred časom nevedomí a bezohľadní návštevníci jaskyne.

Na ďalšej ceste proti prúdu Demänovky prídete za nedlho k novým jaskyniam, ktoré boly objavené v roku 1921

pánom učiteľom Alojzom Králom. Sú dlhé asi dva kilometre a cesta nimi trvá asi päť hodín. Sú prekrásné, a kto ich raz videl, nezabudne ich nikdy. Okrem krásnych krápnikov rozličných bariev, tenučičkých ako brčká a zas tlstých ako mocné stĺpy a vysokých 15 metrov, vidíte tam i krápnikové záclony, čipky, guľočky, vodopády a ohromný luster, z ktorého tečie voda. Voda miestami odkvapkáva ako hodiny, inde sú tieto jemné zvuky prehlušované temným hukotom vzdialených podzemných vôd, ztrácajúcich sa v priepastiach. Miestami prichodíme k tichým, krásnym rôznobarevným jazierkam a o chvíľu opäť zajasáme nad zvučným vodopádom, valiacim svoje vody s veľkej výšky kdesi od stropa. Na svojom putovaní dostaneme sa aj do chmurnej chodby, kde rieka pod nami valí spenené svoje vody s náramným hlukom. Keď si dodáme odvahy a opatrne sa priblížime, zbadáme, že sa na jednom mieste prepadá v neznámu hĺbku.

Ale nielen samými chodbami kráčame! Na jednom mieste otvára sa pred nami ohromný priestor, ako chrám, zvaný Veľky dóm. Je asi 50 metrov dlhý, 30 metrov široký a 30 metrov vysoký, najväčší zo všetkých. Štefánikov dóm je síce menší, ale vyšší a Hviezdoslavov dóm najkrajší z celej jaskyne.

Keď vyjdeme z jaskyne, nemôžeme sa ani vzpamätať z tých mnohých krás a chvíľami ani nevieme, či to bola skutočnosť a či sen.

Ďalšia cesta proti toku Demänovky privedie nás k Psím dieram, zvaným tak preto, že tam valasi shadzujú nemocných psov. Priepasti tie sú veľmi nevľúdne, smutné a hlboké; dosiaľ sa nepodarilo dostať sa na ich dno.

III.

Na Morave, severne od Brna u mestečka Blanska, sú tiež krásné jaskyne, podobné demänovským. Pri nich je Macocha, 137 metrov hlboká, najhlbšia priepasť v našej republike.

Ako pracuje voda vo vápencových skalách pod zemou, tak vyrýva a vyhlodáva i v pieskovcových skalách nad zemou prerozmanité podoby a dodáva krajine krásy. Povestné pieskovcové kraje sú v Čechách pri Labi od Melníka na sever, pri Jičíne a pri Broumove.

B. Koloušek.

49. Záveje.

Záveje, snehové záveje,
hrubo ste zaľahly polia!
Kde je to slnko, ej, kdeže je,
mocou čo lásky vás zdolá,
presvieti, prehreje,
papiersky-prsty s nich sodeje,
oblečúc do šiat ich nádeje?

Ktoré vás rozpustí, roztaví
na jara veselé prúdy? —
Viem, ono zaspalo z únavy;
ale sa junákom zbudí,
bujarom o zdraví:
popadne z lúčov bič blýskavý,
zaženie v morské vás krútňavy!...

Hviezdoslav.

50. Lov.

Ktoréhosi roku prišla zima neočakávane rýchle a kruté mrazy vyhnaly z krajiny všetku zver.

Horda rozdelila sa v niekoľko tlúp, ktoré nechaly doma v jaskyni starcov, ženy i deti, a vydaly sa na lov. Vodcom jednej tlupy bol silný a zkúsený Thaoag.

Ale lovci nemali šťastia. Sneh padal bez prestania, lesy klesaly pod ťarchou snehu a nikde nebolo stopy života. Unavení a hladní lovci vyhrabali si v snehu jamu, zakryli ju nalámanými vetvami a vysílení uložili sa k spánku.

K ránu prebudil sa Thaoag, vzal svoj luk a oštep a šiel do lesa na lov. Po nejakom čase prišiel k miestu, kde stály vysoké, mohutné stromy; zdalo sa mu, že sa tam niečo pohybuje. Skúmal vopred smer vetra a potom opatrne a pomaly plazil sa proti vetru k tomu miestu. Bola to nadmieru namáhavá práca, sneh bol mäkký a Thaoag zapadal doňho až po oči. Keďže držal v ruke zbrane, dalo mu veľkú prácu, aby sa dostal tíško ku predu.

Konečne doplazil sa Thaoag na miesto a s najväčšou opatrnosťou rozhrnul vetve. Zachvel sa radosťou. Za húštinou neďaleko neho svojimi lopatovitými parohy hrabal sa v snehu statný, mladý sob.

Zdalo sa, že nevie nič o Thaoagovi; náhle však vzpriamil hlavu a naslúchal.

Thaoag ani sa nepohnul, ba ani nedýchal. Vedel, že ho sob nespozoruje, kým sa nepohne, alebo kým ho neucíti.

Za chvíľku sob sklonil hlavu a ryl v snehu ďalej. Thaoag tíško a opatrne chystal svoj luk a šíp. Čakal, kým sa sob obráti k nemu stranou, aby ho mohol bezpečne trafiť. Čakal dlho, ruky mu krehly a slábly. Tu naraz v lese sa čosi pohlo a ukázal sa druhý sob. Prvý sob vymrštil hlavu, otočil šiju a celé telo na stranu, aby sa ohliadol — a v tom okamihu zafičal šíp; trochu zavadil o vetev, uchýlil sa máličko od svojho smeru a zasiahol síce soba do boku, ale nie smrteľne.

Sob vyskočil ohromným skokom a hnal sa preč tesne podľa Thaoaga; ale ten pustil luk, uchopil oštep, vymrštil sa ohromnou rýchlosťou na chrbát poraneného zvera, ľavicou chytil sa ho za hrivu a pravicou vrazil mu oštep hlboko pod ľavú lopatku.

Ešte skok a sob padol k zemi ako podťatý strom; poľovník odletel pri tom tak prudko, že narazil na strom a ostal ležať bez vedomia. Druhý sob zmiznul v lese.

Kým sa tieto veci prihodily, prebudili sa aj druhí lovci. šli po stope svojho vodcu a našli ho i s mrtvým sobom. Thaoaga skoro vzkriesili a šťastní nad zabitým sobom, hladní a skrehlí rozhodli sa rozložiť opäť po dlhom čase oheň, ohriať a opiecť si sobie mäso.

Tam, kde sob najviac odhrnul sneh, umietli neveľké miesto chránené pred vetrom, nalámali najsuchších vetví, nasbierali suchého lišajníka a nachystali všetko pre oheň.

Zatiaľ vyhľadal Thaoag pod snehom kríčky odumrelého, vyschlého vresu a štiepal jeho vetvičky ostrými nechty na tenké nitkovité vlákna. Tie nakládol na suchý lišajník a obložil vybranými tenkými a suchými vetvičkami, tak že sa všetko dovedna podobalo mäkkúčkemu vtačiemu hniezdečku.

Potom pokľaknul nad hromádkou, lovci ho zakryli svojimi kožušinami. Thaoag vzal dva kremene a počal kresať. Odletovaly iskry, ale zas uhasínaly. Konečne po dlhom čase jedna mocnejšia iskra zapadla šťastne práve do najjemnejších vlákienok a začala tlieť.

Tu pokryl Thaoag celé hniezdečko kúskami lišajníka a najtenšími a najsuchšími vetvičkami; potom odstúpil, aby mal vzduch prístup.

Z hromádky vyviňovaly sa väčšie a väčšie obláčky dymu, až naraz vyšľahol plamienok, ktorý sa viac a viac rozširoval. Za chvíľu nakládol Thaoag na oheň suché vetve a na vrch položil niekoľko väčších kameňov. Druhí lovci zatiaľ stiahli so soba kožu, urezali niekoľko kusov mäsa, obložili ich kôrou so stromov a položili na tie žhavé kamene. Na to všetko nanosili ešte viac kôry a zelených vetví a zahádzali snehom.

Asi za hodinu rozhádzali lovci potravu, vyňali mäso, ktoré sa v kôre trochu upieklo a trochu udusilo, a hltali ho po veľkých kusoch. Keď sa po dlhšom čase nasýtili, boli spokojní a veselo hľadeli do budúcnosti. Olúpali so stromov dlhé a široké pruhy kôry, položili ich hladkou stranou na sneh, naložili na ne rozsekané sobie telo a tiahnuc tieto jednoduché sane za sebou, vydali sa na cestu k domovu.

R. R. Hofmeister.

51. O líške-kmotričke.

Išla líška-kmotrička cestkou a našla pantofľu. Vzala ju, hodila cez rameno a vykračovala ďalej. Zvečerievalo sa. Líška prišla do dediny a zaklopala gazdovi na okienko. Ťuk, ťuk, ťuk!

Kdo je tam? pýta sa gazda.

Ja, líška-kmotrička! Dovoľ mi, prosím ťa, u vás prenocovať.

Nemôžem, kmotrička, nemôžem! Sami máme málo miesta.

Ale dovoľ! Koľkože ja miesta potrebujem? povedá líška. Ľahnem si na lavičku, chvostík dám pod lavičku.

Pustili líšku do chalúpky. Ona potom riekla: Zaveste mi túto pantofľu k vašim sliepkam.

Zavesili pantofľu k sliepkam a šli spať. Líška ľahla si pri dverách na lavičku, chvostík si stiahla pod lavičku, ale nespala. Keď všetci zaspali, vstala, vyšla k sliepkam, sňala pantofľu a zahodila ju ďaleko do poľa.

Keď ráno všetci povstávali, líška sa pýtala: Kde je moja pantofľa?

Ztratila sa, kmotričko, riekol gazda.

Nedala by som svoju pantofličku ani za sliepočku, zaľútostnila líška.

Čo mal gazda robiť? Dal líške sliepočku za pantofličku. Líška vzala sliepočku, šla a spievala:

Išla líška-kmotrička,
našla si pantofličku.
Za pantofľu sliepočka!

Za súmraku prišla do inej dediny a zasa zaklopala gazdovi na okno: Ťuk, ťuk, ťuk!

Kto je tam? pýta sa gazda.

Ja, líška-kmotrička! Dovoľ mi, prosím ťa, u vás prenocovať!

Nemôžem, kmotrička, nemôžem. Sami máme málo miesta.

Ale dovoľ! Koľkože ja miesta potrebujem? povedá líška. Ľahnem si na lavičku a chvostík dám pod lavičku.

Pustili líšku do chalúpky. Ona potom riekla: Dajte mi moju sliepočku medzi vaše húsky.

Dali sliepočku medzi húsky a šli spať. Líška ľahla si pri dverách na lavičku, chvostík si stiahla pod lavičku, ale nespala. Keď všetci zaspali, vstala, vyšla k húskam, chytila svoju sliepočku, oškľbala ju a zožrala. Keď ráno všetci povstávali, líška sa pýtala: Kde je moja sliepočka?

Ztratila sa, kmotrička, vravel gazda.

Nedala bych svoju sliepočku ani za husičku,, zaľútostnila líška.

Čo mal gazda robiť? Dal líške húsku za sliepočku. Líška vzala húsku a spievala:

Išla líška-kmotrička,
našla si pantofličku.
Za pantofľu sliepočku,
za sliepočku husička.

Za súmraku prišla do tretej dediny a zasa zaklopala gazdovi na okno: Ťuk, ťuk, ťuk!

Kto je tam? pýta sa gazda.

Ja, líška-kmotrička! Dovoľ mi, prosím ťa, u vás prenocovať.

Nemôžem, kmotrička, nemôžem, sami máme málo miesta.

Ale dovoľ! Koľkože ja miesta potrebujem? povedá líška. Ľahnem si na lavičku a chvostík dám pod lavičku.

Pustili líšku do chalúpky. Ona potom prosila: Dajte mi moju húsku medzi vaše ovečky.

Dali húsku k ovečkám a šli spať. Líška ľahla si pri dverách na lavičku, chvostík stiahla pod lavičku, ale nespala. Keď všetci zaspali, vstala, vyšla k ovečkám, chytila svoju húsku, oškĺbala ju a zožrala.

Keď ráno všetci povstávali, líška sa pýtala: Kde je moja húska?

Ztratila sa, kmotrička, vravel gazda.

Nedala bych svoju húsku ani za ovečku, zaľútostnila líška.

Čo mal gazda robiť? Ale ovečky bolo mu predsa ľúto. Zaviazal do vreca psa a dal ho líške. Líška vzala vrece a spievala:

Išla líška-kmotrička,
našla si pantofličku,
Za pantofľu sliepočka,
za sliepočku husička,
za husičku ovečka.

Keď to pes vo vreci počul, zaštekal, raf, rraf, rrraf! Líška sa naľakala, vrece so psom zahodila a utekala do lesa.

52. Chudý tkadlec.

Ach, tkadlec tká a tká
pro cizí robátka
plátno bílé.
Ty jeho dětičky
jsou jako rybičky
bez košile.

Jak v lese veverky
bez sukně, zástěrky,
bez kabátku.
Tkadlec jen tká a tká
pro cizí robátka
teplou látku.

Jozef Kalus.

53. Všetci ľudia všetko vedia.

Pekné a veľmi významné je to príslovie. To neznamená toľko, akoby každý človek všetko vedel, lebo to je nemožné. Preslávení učenci, ktorí ustavične študujú, premýšľajú, skúmajú a nové vynálezy robia, vedia úžasne mnoho; menej učení vedia málo a neučení nemôžu sa ani týmto rovnať, ale predsa i tí niečo vedia, čo je aj najučenejším neznáme. Jako na príklad istý veľmi učený profesor kázal svojej slúžke, aby mu doniesla žeravý uhlík do fajky. Zadivil sa, keď videl, že mu dievča donieslo na dlani na popole položený uhlík. Uderil sa po čele a riekol: „Ja som doktor filozofie a mne by to nebolo zišlo na rozum, že popol je zlý vodič tepla, a bol by som sa sháňal po kliešťach.“

Raz sa prevážal prez rozvodnený Dunaj istý učený človek na člnku a začal rozhovor s prievozníkom. Spýtal sa ho, či vie niečo o astronomii, o tom, ako chodia po nebi hviezdy.

Prievozník mu poctivo odpovedal, že tomu veru nerozumie. Načo poznamenal učenec: „Škoda, to je taká krásna veda, že je štvrtina vašeho života ztratená, keď jej nerozumiete. Ale o geologii, o tom, ako sa v starých časoch premieňala zem, niečo predsa viete?“

Prievozník zas pokojne odpovedal: „Veru neviem ani, čo je to tá ‚gegilia‘.“

„Škoda,“ riekol učenec, „opäť štvrtina vášho života ztratená! A o Röntgenových lúčoch viete niečo?“

Prievozník povedal: „Ani som o tom jakživ neslýchal.“

„Škoda, preškoda, ďalšia štvrť vášho života je ztratená, tri štvrtiny vášho života sú zmarené!“

V tom strhol sa silný víchor, ktorý hádzal člnok s boka na bok; učenec začal mať strach. I opýtal sa ho prievozník: „Viete plávať?“

„Veru neviem!“

„Tedy sa pevne chyťte člnka, lebo spadnete do vody a všetky štyri štvrtky vášho života sú fuč!“

Prievozník o tých vysokých vedách nevedel ničoho, ale

v tom bol sbehlý, čo patrilo do jeho oboru. A to je hlavná vec, aby človek svoje vedel dobre.

Nie jeden človek, ale všetci ľudia dovedna všetko vedia, čo vôbec ľudia v isté časy vedieť môžu. Jeden vie a zná to, druhý ono: a tak svoje vedomosti vzájomne doplňujú, stále sa zdokonaľujú, nové veci vynalezajú a nových a nových vedomostí nadobúdajú.

Tak pred sto rokmi nikto nevedel ešte ani o železniciach, tým menej o elektrických železniciach, automobiloch, äroplánoch, elektrickom svetle, o telegrafe, telefone, fotografii, ba ani len o zápalkách a šijacich strojoch! A predsa o týchto a mnohých iných veciach vie dnes už každý chlapec a vrabci o nich čvirikajú na strechách.

Duch ľudský neodpočíva. Vymyslel a vyskúmal od tej doby zas mnoho iných prapodivných vecí, ktoré sú zatiaľ známe len vzdelanejším ľuďom. Čo by ste povedali na to, že ľudia vedia už telegrafovať i telefonovať bez drótu! Že vynašli svetlo, ktorým vidia cez drevo alebo cez železo! Že vedia vyskúmať a celkom spoľahlivo vyrátať, ako ďaleko sú od nás hviezdy, jako sú veľké, jak sú teplé atď.! A mnoho, mnoho iných prapodivných vecí.

Neveríte? Práve tak pred sto rokmi neverili ľudia železniciam a mysleli, že to nemôže byť s dobrým duchom. Teraz i malý chlapček by sa usmial takej nemúdrej myšlienke. A o sto rokov práve tak budú známe, zdokonalené a obyčajné i terajšie naše najslávnejšie vynálezy a vymoženosti, a budú opäť mnohé nové, o ktorých budú vedieť len učenci.

Jeden človek stále sa učí od druhého, otcovia učili sa od dedov, synovia učia sa od otcov, človek učí sa od človeka. Duch ľudský nezná odpočinku a prekážok! Stále pokračuje, premyšľa, skúma, hľadá nové veci a učí sa ďalej. Objaví iste mnoho vecí, o ktorých dnes ešte ani potuchy nemáme, ako to krásne vyslovil apoštol Pavel, že duch zkusuje všetko, i hlbokosti božské.

Podľa Jozefa Ľ. Holubyho.

Srúcanina Strečna.

54. Považie.

Keď len okom pozrem
po považskom kraju,
nuž mi všetky žilky
v mojom srdci hrajú.

Po považskom svete
všetko sa ti smeje,
jako by si chodil
v krajine nádeje.

Oj, Považie naše,
ty rajská dolina!
Kto ťa len raz videl,
večne ťa spomína.

Jozef Miloslav Hurban.

55. Okolo Strečna.

Okolo Strečna
cesta nebezpečná,
pod zámkom sa skryly
v bielych plachtách víly.

Na lúkach vo Váhu
často sa kúpajú,
po poli širokom
tancúvajú skokom.

Koho raz pochytia,
tak dlho ho vrtia,
až pokiaľ v ich hrsti
dušu nevypustí.

Národná.

56. Pán prezident pri voľbe.

Každý plnoletý občan republiky je povinný voliť; od tejto povinnosti nie je oslobodený ani prezident republiky. A tak v tú nedeľu, keď sa konaly v Prahe obecné voľby, prišiel pán prezident v sprievode dcéry Alice a syna Jána do volebnej miestnosti svojho volebného okresu, ktorá bola v jednej triede ľudovej školy na Hradčanoch.

Novinár, ktorý pána prezidenta pri voľbe pozoroval, napísal o tom do svojich novín toto: „V tmavom obleku, masarykovský klobúk v ruke — odpovedajúc s úsmevom na pozdravy, predstúpil pred členov volebnej komisie a predložil svoje kandidačné listiny, aby ich volebná komisia prezrela.

Dve paničky v staromódnych šatoch, ktoré sa pekne hodia do starobylého ovzdušia hradčianskeho, spokojne sa usmievajú, že stoja vedľa prezidenta republiky.

Volebný komisár oznamuje: „Číslo legitimácie 784, Masaryk Tomáš, prezident republiky — správne.“

Pán prezident dostane obálku a ide za plentu, aby tam dal patričný lístok do obálky. Potom pristupuje k osudiu a odovzdáva hlas.

Volebný komisár číta ďalšie meno — Havránek Jozef, rotmajster... Voľba pokračuje.

Pán prezident so synom, ktorý už prv bol vykonal svoju občiansku povinnosť, čaká na chodbe, až odovzdá hlas i dcéra

Alica. Zdržala sa pri prezeraní listín. Keď pán prezident odchádza od voľby, prepuká medzi voličmi búrlivé „Nazdar!“

Prezident vracia sa peši na hrad a je so všetkých strán úctivo a radostne pozdravovaný.

A občania, ktorí ho na ceste sledovali, úprimne sa tešia zo svojho prvého a najznamenitejšieho spoluobčana a myslia si: „Je to predsa len niečo cele iného a o veľa krajšieho, že máme konečne svoju republiku a nášho prezidenta!“

57. K narodzeninám prezidentovým.

Slovenských dietok nekonečný rad
sa k tatíčkovi vinie,
on tak ich má rád, ó, tak veľmi rád,
jak nič na svete iné.

Veď ony k jeho chlúbe vyrastú
a radosťou mu budú!
To tatíčkovi stačí ku šťastiu:
byť otcom svojho ľudu!

Slovenských dietok nekonečný rad
mu nesie venec z ruží,
ó, my ho vieme veľmi milovať
z tej hĺbky svojich duší!

Sa modlievame zaňho k nebesiam,
by žil nám v plnom zdraví
a hladiť mohol ešte dlho nám
tie detské naše hlavy! —

Smrek.

58. Ako vtáci kráľa volili.

Raz usniesli sa vtáci na tom, že si vyvolia zpomedzi seba kráľa. K tomu cieľu umienili si svolať snem. Z každého druhu vtákov mali prijsť aspoň traja zastupitelia, aby nikto nebol ukrivdený.

Za poslov a svolávateľov boly povolané lastovičky — a poverené, aby zaletely do všetkých končín sveta, lebo ony už i vtedy najlepšie vyznaly sa v cestovaní. Ony roznášaly po svete pozdravy, ich príchod obradoval ľudí, lebo znamenal spolu i príchod jara.. Zvlášte radovaly sa príchodu lastovičiek dievčatá — a ktorá zazrela prvú lastovičku, pošúchala si ruky, aby bola šikovná a vedela všetko zamotané odmotať. Milé tieto vtáčky sú i príkladom pilnosti; veď nejedna mamička budí dievčatko, hovoriac jej, že lastovičky už dávno štebocú pod krovom a napodobňujúc ich, švitorí k deťom: „Štyri bily, tri bily a ty, dievča, ešte spíš?“ Alebo: „Ja som vstala, ty si spala, ja som kúty zametala a ty, dievča, ešte spíš?“

Lastovičky sú aj dobré mamičky. Neúnavné v donášaní pokrmu pre svoju útlu mládež, nemajú vo dne ani chvíľky pokoja a za krátkej noci len veľmi máličko. Povesť hovorí, že kdesi nanosily sa na povaľu, kde gazdiná mala povešané prádlo, ktoré svojím preletúvaním zašpinily. Gazdiná sa nahnevala a zavrela otvor, kade preletúvaly. A tu žalostily a štebotaly lastovičky dovtedy, kýmkoľvek domáci nesľutovali sa a nepustili ich dnu.

Iná povesť hovorí o lastovičkách, že keď nášho Pána a Spasiteľa pribili na kríž, lastovičky ľútosťou vedené, priletúvaly a ľahúčko vytiahly klince z rúk a nôh Jeho, aby necítil tak krutých bolestí. Preto, vraj, sú ich zobáčiky také červené. Lastovičky nenávidia vrabcov, lebo že vrabci to boly, čo čvirikaním prezradily Pána Krista, keď sa modlil. Preto prenasledujú votrelca—vrabca, keď sa vtiera do ich hniezda, ba ho poprípade aj zamurujú doň.

Pre všetky tieto dobré vlastnosti boly lastovičky poslané do šíreho sveta, aby pozvaly vtačie plemená na snem.

Miesto ku voľbe držali za najpríhodnejšie v Liptove na

Tatrách na vysokom Kriváni. Lebo že sa i tak vo Važci svet na polovice delí: Váh tečie cez Liptov do Dunaja a Poprad sa preváža na druhú stranu a poprace sa cez spišskú stolicu do Poľska. Deň voľby bol ustanovený na deň Jána Krstiteľa, nielen preto, že je najdlhší v roku, ale že je aj najteplejší — a tak mohli sa bez obavy dostaviť i maznavejší vtáci z horúcich krajín, čo aj s radosťou urobili.

Všetci vtáci prijali pozvanie a vybrali sa na cestu. A pri tom každý o sebe úfal sa, že lós padne na neho a že on bude panovať nad všetkými operencami. Pštros si myslel, že on je najhodnejším tej cti a hodnosti, lebo že je veľký, vie dobre behať a má najvzácnejšie perá.

Sup zakladal si na svojej sile. Maličký kolibrík tešil sa, že jasotom svojich pier prevýši všetkých. Páv vychvaľoval svoj nádherný chvost a pyšno vykrúcal hlavu, nepomysliac pri tom, že aké má škaredé nohy. Plamenák chválil sa, že je on posvätný vták pohanov a že ho i drievne národy ctily. Jastrab namýšľal si, že nikto nevie tak šikovne lapať domácu hydinu, ako on. Slávik usiloval sa dokázať svojím spevom, že vyniká ešte i nad povestného kanárika. Škovránok sa tešil, že on prvý na jar spieva a vznáša sa vysoko, vysoko ponad zem.

Drozd sa chválil, že on vie krajšie hvízdať ako hocktorý človek.

Papagáj chcel vyniknúť svojou učenlivosťou, lebo že naučí sa vravieť ako človek.

Straky a vrany rapotaly o sebe, že majú najviac blyskavých vecí vo svojich hniezdach.

Hlucháň, o ktorom sa hovorí, že takto kričí: „Chudý som, chudý, predávam dudy, na panskom toku — hu hú,“ prišiel tiež a spolu s orlami prezeral včas na jar to miesto v pol Kriváni, že ich tam nik nebude vyrušovať a že najlepšie bude sa vznášať do výšky.

A tak dostavilo sa ešte množstvo vtákov i nemenovaných, ako prišla aj kukučka, čo na jar volá dudkovi, aby jej kúpil sľúbené čižmy, na čo sa on ohlasuje, že „budú, budú, budú“.

Keď zavítal deň voľby, škovránok a kohút boli prví, čo ho oznámili svojím spevom, ohlasujúc, že sa voľba pri-

pravuje. Všetci povolaní sa dľa dohovoru postavili a posadali si na svoje miesta, ako sa patrilo.

Sýkorka ešte i vtedy neprestala hmyz lapať, bojac sa, že by po čas slávnosti ostala bez živnosti.

Ešte kde-ktorí šli občerstviť sa pri studničke čerstvou vodou, niektorý z cudzincov poobzeral sa po utešenom kraji — a po malom rokovaní dohodli sa, že kto z nich najvyššie vyletí a bude i šľachetný a spravodlivý, ten že má byť kráľom.

Pštros chcel sa povzniesť do výšky, ale jeho mäkké perá vypovedaly mu službu.

Druhí vyleteli na kus, ale slabo, len náš orol rozopäl svoje mohutné krýdla a krásnym, hladkým letom dvíhal sa do výšky. On jediný dosiahol najvyšší vrchol Kriváňa a svojím bystrým zrakom pozeral po okolí.

V tom zašveholí čosi a zpod jeho krýdla vyletel malý vtáčik — vyletel ešte ponad orla. — On nepozorovane učupil sa pod jedno krýdlo a keď orol vyletel, začvirikal malý vtáčik veselo a odvtedy prezývaný je králikom.

Takto bol orol jednohlasne vyvolený za kráľa všetkých vtákov.

Všetci boli spokojní a uveličení, len vrany nemohly sa uspokojiť, že sa králik tak vysoko dostal ako orol, a chcely ho potrestať. Ale on, chytrý, ušiel pred ich prenasledovaním a skryl sa do myšacej dierky. I naložily sove, aby striehla na králika a keď vyletí z myšacej diery, aby ho lapila. Ale chudina sova zadriemala a králik vyletel na slobodu. Vrany nahnevaly sa zato na sovu, nemôžu jej to zabudnúť a podnes ju prenasledujú.

Tak to bolo vtedy, keď vtáci kráľa volili.

Terezia Vansová.

59. Hnev zlý radca.

I.

Marcové slniečko vytočilo sa z hmlových závojov a hneď najprvším papršlekom pozrelo na Maňasov mlyn. Ozaj utešene sa vyníma drevený, vekom sčernalý mlyn medzi vzrastlými olšami a vŕbami, ako pekný obrázok z rozprávkovej knihy. Škoda len, že každý z domácich rád si prihne, ale nie z potoka alebo zo studienky, lež z nádoby s liehom, najradšej slivovice — a najviac sám mlynár Maňas.

Mlynár je silák, človek robotný, nie zlý, ale čo naplat, keď denne už od včasného rána prevracia sklenički, ustavične sa zlostí, je veľmi hnevlivý a prchký a často potom v hneve spraví takú ošklivú vec, ktorá ho dlho mrzí, keď už je pozde.

I dnes už mal za sebou niekoľko pohárikov, keď vyrazil na dvor. Slniečko svietilo tak prenikavo, že musel zaslzené oči prižmúriť; ale predsa len zazrel pri stodole čosi podivného.

„Kto by si bol pomyslel!“ U stodoly vykračuje si zpyšna rozčeperená kvočka a okolo nej drobčí sa jeden, dva, tri, štyry, päť ... kto by sa bol nazdal: dovedna jedenadvadsať maslovo žltých guľočiek.

Maňas sa z nečakaného prírastku veľmi potešil a zavolal dievku, aby rýchle doniesla prosa, čistej vody a trochu piesku. Sám pričupnul, chytil jedno kuriatko do dlane a zľahka ho hladil bradou po hlavičke.

Kuriatko od strachu pišťalo a kvočka pobiehala nepokojne.

„Nepipaj, nepipaj, veď ti neubližujem!“ Nabral rýchle z dievčinej zástery za hrsť prosa a sypal na zem: „Na puť — puť — puť — puť!“

Stádečko sa shŕklo, zobalo s chuťou a stará nad nimi vydávala najúprimnejšie materské zvuky „krr - krr - kvo - kvo - kali - kali“ a tvrdšie zrniečka im prekusovalá.

A potom pinkaly! Zdvihly hlavičky, prižmurovaly očká, pričapovaly na slabých a nestálych nôžkach, padaly do zadu na guľovaté zadôčky. Mlynár Maňas, ktorý pri nich čupel na pätách, mal z nich také potešenie, ako by od radosti pil zároveň s nimi.

Tu jedna pipenka odbehla od žrádla a vody si nevšimla.

Mlynár uznal, že treba pomôcť. Zdvihnul sa, obišiel kuriatko a mierne ho zaháňal k tanierku.

Kurča bežalo mimo, na vodu ani nepozrelo.

Mlynár nadbehol s druhej strany a hrozil zľahka čiapkou. Dokázal len toľko, že kurča naľakané sa obrátilo a bežalo rovno prez tanierik, že sa nahnul a dobrá polovica vody sa z neho vyliala.

„Tvrdohlavec akýsi, ideš piť! Kš, kš! Kšo - kšo! Čo ty myslíš, že ťa budem prosiť? Na - na - puť - puť! Vody, maličká, vody! No, jako dlho ťa mám ešte honiť!... Aby ťa... Tu máš!“

„I!“ Viacej neborátko už nepovedalo. Udreté mlynárovou čiapkou prevrátilo sa na chrbátik, zatiahlo čierne očká bielou blanou a v okamihu odporučilo sa so sveta.

Mlynár sa zarazil, obzrel sa dva razy dokola, či nemal svedka náhleho zločinu, hodil v spechu mŕtvolku do priekopy, zastrčil ruky do kapies a hlavu medzi ramená a vpľúžil sa rýchle do chlieva. Veľmi ho mrzelo, čo sa stalo. „Nešťastná náhlosť! Niekedy ešte privedie ma do nešťastia,“ hovoril si v myšlienkach.

II.

Otec Maňas v chlieve našiel všetko v poriadku a tak sa upokojil. Menovite z koní mal radosť, leskli sa ako v zrkadle.

Poťapkával ich a tu nedalo mu dobre robiť. Schytil náručného za nozdry a stisnul; chcel sa potešiť, ako bude kôň udýchane fŕkať a jako sa mu, silákovi, nebude môcť vytrhnúť.

Zdrapil ho ešte raz a pridržal ešte dlhšie. Kôň všetkou mocou vyšklbol hlavu z nemilých prstov, zagánil divoko okom, zadúpal a na výstrahu zarechtal. To bola voda na mlynárov mlyn.

„A ty tak! Neposlúchať svojho gazdu? Vydri sa mi teraz, ak môžeš! Zkus to, poraď si! Kto s koho, ten toho!“

A na môj veru: Kto s koho, ten toho!

Týraný kôň vystriehnul si chvíľku, keď Maňas v neopatrnosti priblížil hlavu, zachytil zubami dlhé fúziská a vytrhol mu ich po jednej strane i s kožou.

Maňas zareval boľasťou a hnevom. Popadol hnojné vidly do oboch rúk, začal koňa tĺcť po hlave a celom tele ako rozumu zbavený.

Zviera bilo zadkom, vzpínalo sa, mykalo so sebou s miesta na miesto, ale nepomohlo si a Maňas stále tĺkol. Konečne kôň bolesťou omámený skočil prednýma nohama na koryto, kúštik koryta pod ťažkým kopytom povolil, reťaz sa vyvliekla — a kôň bol voľný.

Tu zbadal mlynár, že sa môže zachrániť iba útekom, odhodil vidly a vybehol z chlieva. Kôň za ním!

S násypu skočil tromi zúfalými skoky prez hnoj — kôň za ním!

Uteká po dvore ku kôlňam, div sa mu nohy nerozčesnú — kôň za ním!

Pri výhľade stojí rebrík. Na ňom hľadá mlynár záchranu. Poslednou silou sa ho chytí a rýchle po ňom lezie. Pozde! Nešťastná hodina! Kôň priletí, búši hlavou do rebríka, ten sa prevrhne a mlynár spadne. A v tom zmätku uvoľní sa hranica dreva a polená padajú na koňa a na mlynára . . .

V najvyšší čas priletí od stodoly paholok a podarí sa mu odviesť rozzúrené zviera do chlieva; a už beží nazad a s pomocou dievky odnášajú mlynára temer bez života do izby. Po chvíľke na to zapriaha kone a v minute hrmí vôz do mesta pre doktora...

Všetka pomoc nebola nič platná. Do týždňa mal mlynár Maňas slávny pohrab.

Podľa Jozefa Kaldu.

60. Turčiansky hrad.

Asi v prostriedku pohoria, ktoré okružuje turčiansku stolicu od západnej strany, nad mestečkom Kláštorom vídať na vrchu rumy turčianskeho zámku, za dávnych dôb vôbec zvaného „hradom Turcom“.

Teraz sú to, pravda, už len chatrné pozostatky z mohutných stavieb, ktoré sa tam za starých časov pyšne vypínaly a poskytovaly utešený výhľad takmer na celú turčiansku stolicu. Ztade bolo možno pozorovať jasne všetko, čo sa robilo v rovine; včas vojny nemohol nepriateľ ukryť svoje pohyby pred obyvateľmi turčianskeho zámku. A práve táto výhodná poloha urobila ho hlavným hradom v Turci.

O počiatku hradu niet bezpečných zpráv, ale zdá sa, že počiatok jeho siaha hlboko do pohanských dôb. Svedčia o tom pozostalé zbytky.

Naši praotcovia mali totiž obyčaj stavať svoje hrádky prvotne tým spôsobom, že na kopci k tomu cieľu určenom spravili z dreva dvojitý kruhový srub a medzeru medzi srubom vonkajším a vnútorným vyplnili zemou a skalím.

Okrem tohoto hrádku, ležiaceho na samom vrchu kopca, nachádzaly sa podobným spôsobom utvorené opevnenia obyčajne i v polovici a začasto ešte i na samom úpätí kopca.

Tieto drevené sruby mohly byť ohňom pomerne ľahko znivočené, preto pozdejšie ľudia stavali sídliská trvalejšie, i väčšie, aby sa mohlo ochrániť viac ľudí. Spôsob práce bol takýto: Miesto vyhľadané obyčajne na vysokej skale očistili tak, že zostalo úplne holé. Potom tam urobili dvojitý drevený srub, v ktorého prázdnom prostriedku maly povstať hradebné múry. Múry robili tak, že vsypali medzi drevený srub vždy vrstvu kamenia, ktorú urovnali, a na to naliali veľmi mnoho malty, zrobenej z čerstvo páleného a uhaseného vápna; na to prišlo opäť kamenie, zasa malta až do konca. Malta vsiakla medzi kamenie a keď zaschla, spojila ho veľmi pevne, ako teraz beton.

Počnúc asi od štrnásteho storočia nerobily sa už hradné múry týmto spôsobom, ale užívalo sa k tomu pekne utesaných veľkých kameňov.

Podľa týchto známok môžeme bezpečne riecť, že turčiansky hrad v svojej najstaršej čiastke bol vystavený ešte pred 11. storočím, a že teda je najmenej aspoň deväťstoročný.

Cieľom turčianskeho hradu, jako i Blatnice a Sklabine, stojacich oproti nemu, a vôbec všetkých takýchto zámkov, bola pôvodne len obrana a bezpečnosť celého k nemu patriaceho územia. Tam ukrývali sa obyvatelia celej okolnej krajiny včas nepriateľského vpádu.

Pavel Križko.

61. Slovenská sila.

Bystrá voda tečie
dolu dolinami,
bystrí chlapci rastú
tu medzi Tatrami.
Hej, bystrí a smelí,
veselí Slováci:

Trenčania, Turčania,
Zvolenci, Liptáci!
Zdraví jako lipa,
mocní jako duby,
keď sa cudzí sbliži,
ukážu mu zuby!

Národná.

62. Psota.

Mal psotár psotu v dome a nevedel sa jej zbaviť. Z každého kúta pozerala na neho. Myslel človek, že ona v tom otrhanom dome má koreň a milé hniezdo, ktoré sa jej nechce opustiť, i pomyslel si: „Nebudem ťa ja tu opatrovať — bodaj bys' tu zhorela!“

S tým pobral a popchal do vreca, čo ešte málo, neveľa mal, podpálil dom a zutekal svetom.

Keď už bol dosť ďaleko a ustatý od cesty odpočívajúc, smutne sa díval na dohárajúcu chalupu, len tým sa aspoň v srdci tešil, že tá nešťastná psota, čo ho tak prenasledovala, zhorela v ohni. Keďže už bol hladný, otvorí vrece, aby dačo pod zuby vyhľadal a tu na neho vykukne z vreca psota, povediac: „Tu som!“ Ľudová povesť.

63. Hezký dvorec.

Střecha na spadnutí,
vrata s háku,
na dvoře, jak večer
po jarmarku.

Násep jako cesta
nemetená,
okna pavučinou
ověšená.

Sedlák omrzelý
jenom brouká,
selka upeřená
z okna kouká.

Telata a krávy
bučí hlady,
volkům vylézají
kosti zády.

Ať se už to s prací
jak chce daří,
vrabci, myši, chasa
hospodaří.

Na osení husy,
koza v zelí: —
hezčího jste dvorce
neviděli! Jos. V. Sládek.

64. Pán Váhu a Tatier.

Matúš Čák Trenčiansky bol mocným šľachticom, pánom, ktorý vládol takmer nad celým Slovenskom. Hlavné sídlo mal na hrade Trenčíne, ktorý dostal okrem iných hradov a panství do daru od posledného Přemyslovca Václava za to, že mu pomohol za kráľa uhorského.

Vec sa stala tak, že keď v Uhrách celkom vyhynul kráľovský rod Arpádovcov, ponúknul Matúš Čák a s ním čiastka uhorských pánov trón uhorský českému kráľovi Václavovi II.

Ten však vládol už i v Poľsku, mal s tým veľa starostí, a tak sa mu uhorská koruna zdala primnoho. Preto ponúknul za kráľa svojho dvanásťročného syna Václava, ktorý bol neskoršie i korunovaný za uhorského kráľa menom Ladislav.

Avšak Matúš Čák mladého kráľa rýchle opustil a začal i proti nemu bojovať, tak že kráľ Václav musel dojsť pre svojeho jediného syna s vojskom a odviesť ho z Uhier, aby sa mu niečo zlého neprihodilo. Od tých čias český kráľ a Matúš Čák nenažívali priateľsky. Skoro nato Václav II. zomrel. Václava III. r. 1306 zavraždili, a tým vyhynul Přemyslovský rod. Keď si Česi vyvolili za kráľa mladúčkeho Jána Lucemburského, napadol Matúš Čák Moravu a narobil tam mnoho škôd. Ale Ján Lucemburský z Moravy ho vyhnal, premôhol a prinútil k mieru; priateľmi však neboli už nikdy.

Hoci Matúš Trenčiansky nenažíval dobre s českým kráľom, predsa podľa českého spôsobu zariadil na Slovensku jednu vec, veľmi osožnú pre pospolitý ľud.

V Čechách a na Morave kráľ a páni dávali vonkovskému ľudu čiastky rozsiahlych lesov, aby ich vyklčovali a pripravili na polia. Ľudia to urobili radi, lebo tie polia dostali do daru; len dane museli platiť kráľovi alebo pánom, ale i od tých za istý čas, lehotu (česky lhůtu) boli na počiatku osvobodení. Takéto dediny v Čechách a na Morave volajú sa Lhoty, na Slovensku, kde ich zakladal Matúš a po ňom aj iní páni, volajú sa Lehoty. Prv bolo ich viac ako teraz.

Matúš nebol v dobrom súsedstve ani s Rakúskom, ani s Uhorskom; takmer celý život válčil. Škoda, že nežil v priateľstve s českou ríšou — mohlo už vtedy dojsť ku spojeniu národa československého, ktorý v týchto dobách oddeľoval sa rečou ešte o veľa menej ako teraz. Takto po smrti Matúšovej, ktorý nemal syna, sa stalo, že Slovensko opäť pripadlo Maďarsku a Slováci mohli sa neskoršie od Maďarov osvobodiť len na krátky čas, až za husitského vodcu Jána Jiskru z Brandýsa a potom už len až v prevrate. B. Koloušek.

65. Prvé lastovice.

Jaro prišlo! Ale aké jaro
dáva nášmu Turcu Božia ruka!
Vietor líže hôľny sneh a potom
mrazným dychom dolinami fúka.

*

Sneh sa belie vôkol na výšinách,
nudné pece blčia na dedinách,
Smutné jaro! Myslím na sanicu,
na korčule, na červené nosy!
Razom čujem známe čvirikanie —
na súsednej streche sedí čosi —
deti zatlieskajú hlučným plesom:
„Hoja, Duňďa, beda zimným Besom!“
Lastovičky prvé priletely!
To môj párik, jeho hniezdo celé
tu pod strechou! Vítajte mi, vtáčky,
veru ste mi milunké a — smelé.
Smelé ste mi, milé lastovičky,
do Turca prísť, a to — bez bundičky!

Svetozár Hurban-Vajanský.

66. Pod dáždnikom.

Nech si prší, nech sa leje —
nevídané!
O svoju mám hlavu dobre
postarané.
Nech si prší, nech sa leje —
jak cedníkom!
Nezmoknem ja nikdy naskrz
pod dáždnikom.

N. Syrová.

67. Pezinok.

Kto príde do Pezinka, vidí na raz, že je tu aj v hlavných uliciach mnoho domov, ktoré majú s jednej strany brány okná bližšie k zemi a s druhej vyššie od zeme, čo je nepekné, ale má svoju príčinu. Pezinčania pre svoje víno musia mať veľké pivnice, ale nemohli ich pre pôdovú vodu zakladať hlbšie a preto na pivničnej polovici domu aj byty s oknami sú vyššie umiestené než na druhej polovici, kde pivnice niet. A to je príčinou nepohodlných prístupov do prízemných bytov. V mnohých treba vystupovať niekoľkými schody do kuchyne,

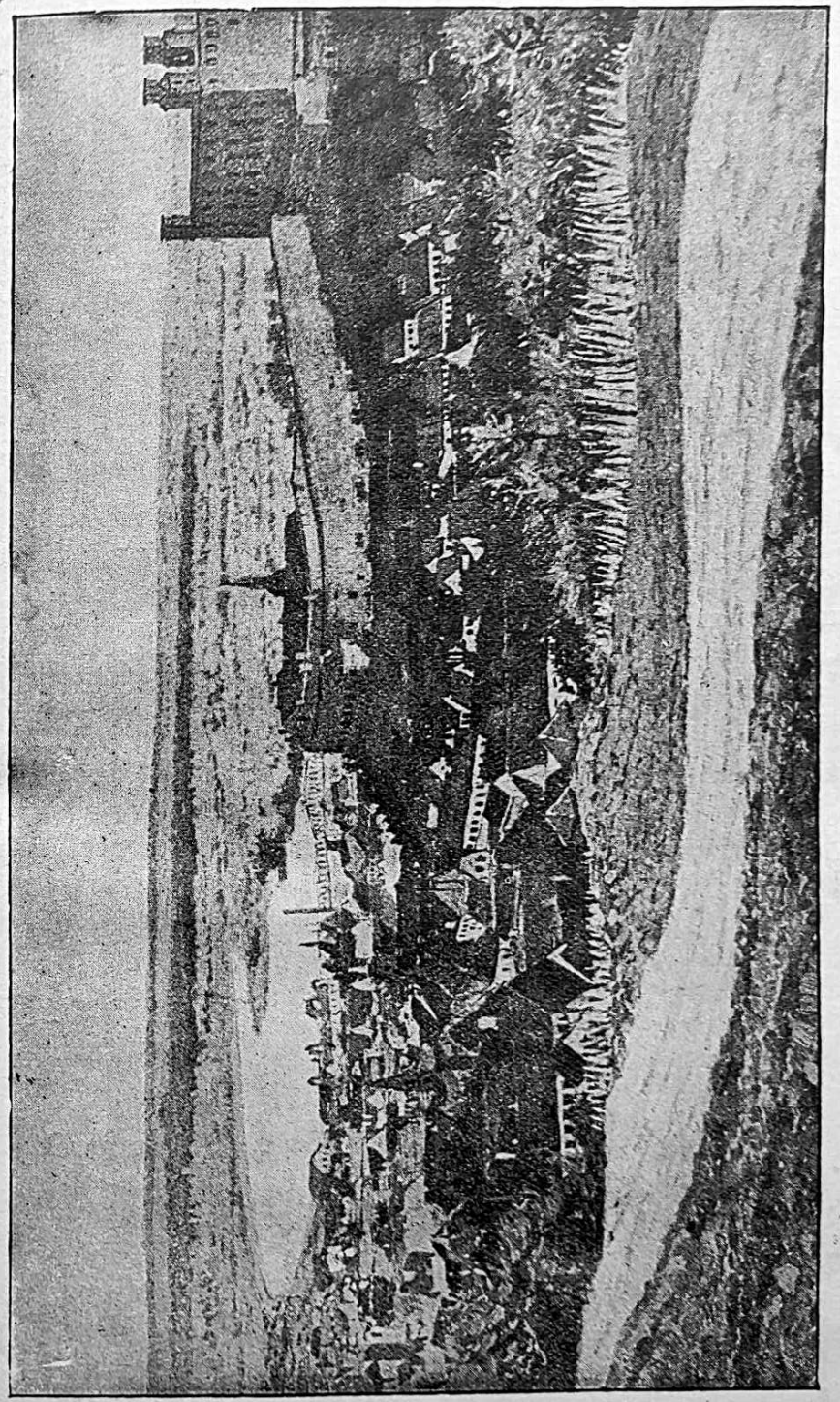

Bratislava.

zkadiaľ zas niekoľko schodkami do izby, a človek sa musí mať na pozore, aby nezabrčkoval pritom dolu nosom. Inakšie je mesto úhľadné a čisté.

O pôvode Pezinka udržala sa medzi ľudom povesť, že vraj pôvodne položený bol medzi horami, keďže v tých časoch na rovine pezinskej široko-ďaleko rozlievalo sa jazero.

V tejto povesti je zdravé jadro. Ozaj v ďalekej minulosti okolo Pezinka a Modry až k vrchom rozlievalo sa more, ktorého vody neskoršie stiekly dolu Dunajom a zanechaly akoby na pamiatku rozsiahle močiariny a rašeliniská, aké sú dosiaľ v Šúri svätojurskom a modranskom, ďalej mokré lúky a pri úpätí vrchov vrstvy naneseného štrku. Ale to je celkom isté, že v tých časoch Pezinok ešte nestál.

Až hodne neskoršie na počiatku trinásteho storočia je v listinách reč o Pezinku, a vtedy bol asi založený. Už vtedy sa asi v Pezinku a v celom kraji počalo pestovať hrozno, a keď sa pri Pezinku prišlo i na zlato, stal sa bohatým mestom a konečne na počiatku sedemnásteho storočia i kráľovským mestom (1615). Vtedy dostalo mesto právo, aby bolo ohradené múrom, aby vyberalo mýto a od každej fúry obilia za lopatu toho obilia alebo štyri denáre. Do mesta nesmelo sa dovážať cudzie víno a mesto si slobodne volilo svojho rychtára a mestskú radu. Za tieto práva a slobody muselo mesto Pezinok pre kráľovskú tabuľu dávať ročne 250 okovov znamenitého vína.

No všetky tieto veci sa časom zmenily. Zlato sa už bez mála sto rokov nedoluje, lebo sa práca nevyplácala, múry sú väčším dielom srúcané a vinnú daň pre kráľovskú tabuľu mesto tiež už neplatí.

Len vinohrady ostaly a vinohradníctvo je ešte teraz hlavnou výživou tunajšieho obyvateľstva. Dorastajúce a dorastlé deti sa vo vinohradníckych rodinách dobre uplatnia, lebo vypomáhajú poctivo rodičom pri obrábaní viníc. Preto si rodina zväčša sama všetky práce okolo vinohradu porobiť stačí a vinohrad sa jej i lepšie vypláca, ak neprijde naň zkaza.

Hmyz révokaz — fylokséra — zkazil ovšem pred časom najväčšiu čiastku viníc tohoto vinorodého kraja, i v Modre, Sv. Juri, v Limbachu a v Bratislave. Kde sa pred tým rodily

sladké hrozná, tam sa v lepšej zemi sialo obilie a ďatelina, alebo sadily sa zemiaky; a kde sa pôda k tomu nehodila, zarástol vyklčovaný vinohrad trávou.

Avšak neskoršie oboznámili sa ľudia s americkými révami a ich štepením domácimi dobrými druhy, a vinohrady znova sa zakladajú nielen v lepšej zemi, ale aj vo vyšších polohách na dosť príkrych svahoch a v kamenitej pôde. Je to práca síce namáhavá a dosť nákladná, ale sa časom bohato vypláca.

Veľmi často tu vidno mužov a ženy obstarných, prácou cele strhaných, pri chôdzi nachýlených alebo shrbených. Sú to následky veľmi namáhavej práce, pri rigolovaní, vysádzaní a okopávaní vinohradov, kde ľudia musia pracovať namáhavo dvojzubými motykami a kopálmi nielen v teplom a suchom počasí, ale aj v sychravom a mrazivom, ba aj v zime.

Žatva a kosba je tiež obťažná práca; ale žatva netrvá za dlho a pri ťažkej kosbe kosec aspoň rovno alebo málo naklonený kráča, kdežto vinohradník celoročne zväčša shrbený pracovať musí. A keď skoré alebo neskoré mrazy alebo iní zhubcovia úrodu zničia, vinohrad sa musí predsa tak obrábať ako inakedy, aby sa zachoval aspoň pre budúcnosť.

Preto nie div, že pri roľníctve nikde nenie toľko prácou strhaných ľudí, ako pri vinohradníctve.

Milovníci vína v takých krajoch, kde sa vína nerodí, ani potuchy o tom nemajú, akú náramne ťažkú prácu konajú robotníci vo vinohradoch, aby vinohrad vydal úžitok.

Podľa Jozefa Ľ. Holubyho.

68. Ako chcel byť svätý Peter Pánom Bohom.

Raz, keď chodili Kristus Pán a svätý Peter svetom, povedal svätý Peter: „Ach, kebych tak raz mohol byť Pánom Bohom! Hriešnych trestať, spravodlivých odmeňovať, ako kto zasluhuje! To je asi pekné!“

Kristus Pán nevravel na to nič, a išli ďalej. Tu na čerešni zbadali roj včiel; práve sa rojily.

Pán Ježiš povedá: „Petre, stras ich do čiapky!“

Svätý Peter strásol včely do čiapky a prezerá ich, či je tam matka. Tu ho jedna včela pichla do nosa.

„Tak ty tak!“ nazlostí sa Peter a bác čiapkou o zem.

Kristus Pán sa usmial a vravel: „Hľa, tu vidíš, Petre! Jedna včela ťa bodla a ty si hneď potrestal všetky! Ako by to len bolo s tými hriešnikmi a spravodlivými, kebys' tak raz bol ozaj Pánom Bohom!“ Národná.

69. Jaro.

Prišlo jaro do dediny,
zima, zima, kdeže si mi?
Bola zima medzi nami
a teraz je za horami. Národná.

70. Jarné kvietky.

Povedz, kvietku zlatý, tmavom na úhore,
jak sa voláš? — Podbeľ. — A čo kukáš hore?
— Pozerám, či prijde skoro orať, gazdu;
ovenčím mu ver' pluh, keď poženie brázku.

Ty, zpod kra zas sivé čo upieraš očká,
tebe ako meno? — Ja som fialôčka.
— A čo vzdycháš? čakáš var' tiež koho s vienkom?
Dievčinu, čo pôjde tadiaľ s poludienkom.
A vy tam na briežku? — My sme sedmikrásky.
— Čo robíte? — Čosi; češeme si vlásky.
— A čo smejete sa? — Hi-hi . . . len pre pletku;
včera boli u nás dvaja na posiedku . . . Hviezdoslav.

71. Čistota pol zdravia.

„Kto to kedy len počul, že by sa kačica mohla vo vode utopiť, veď je to predsa vodný vták!“ divil sa istý pán v spoločnosti živo sa zabávajúcej.

„A predsa sa to stalo, a to na mojom vlastnom dvore,“ tak odpovedal istý statkár tomuto svojmu známemu. Každý nad tým krútil udivene hlavou a počúval pozorne, ako sa to prihodilo.

Statkár mal na dvore pol tucta kačíc, ktorým chýbala príležitosť na kúpanie, lebo v blízkosti nebolo žiadnej vody. Tým sa kačice časom staly veľmi špinavé. Statkár chcejúc tomu odpomôcť, dal ich jednoho dňa zaniesť do veľkej nádržky (bazénu), kde kačice veselo a živo sa preháňaly. Aké veľké bolo však prekvapenie statkárovo, keď asi za $2^1/_2$ hodiny sa vrátil a kačíc nikde. Hľadali ich, avšak nadarmo. Konečne ktosi vravel: „Môž' byť, že sa utopily!“

Všetci sa tomu smiali. Veď to bola smiešna myšlienka, že by sa kačice maly utopiť. Ale predsa len preskúmali na ostatok i vodnú nádrž. Aké to bolo prekvapenie, keď ich na dne naozaj našli utopené.

Len potom si statkár vedel vec vysvetliť, keď zbadal, že perie kačíc bolo úplne presiakle vodou a že svojou váhou stiahlo zvieratá do hĺbky. Je síce pravda, že kačice, ako aj iní vodní vtáci, mastily svoje perie prirodzeným svojím tukom, vytlačujúc mastnú tekutinu svojím plochým zobákom zo zvláštnej žlazy pod chvostom. Keď však nemaly možnosti udržiavať svoje perie v čistote, pokrylo sa na koniec na toľko špinou, že už nemohlo prijímať „olej“. Keď sa potom kačice dostaly na vodu, perie sa očistilo a ony staly sa neschopnými udržať sa dlhší čas na vode. Podľa K. Hagenbecka.

72. Pavúk.

„Čo si pozoroval, Jurko, dnes v záhrade?“ pýtal sa otec pri obede.

„Pavúka. Ja už viem, otecko, dopodrobna, ako si pavúk stavia hniezdo.“

„No tak nám povedz, čo si vypozoroval,“ vravel otec.

„Na ruži sedel veľký, tučný pavúk, ktorý mal na chrbáte kríž.“

„To bol pavúk križiak,“ vravel otec.

„Bol som zvedavý, čo urobí, keďže tam nemal pavučiny. Tu som zbadal, že nadvihnul zadôček, otočil sa po vetre, a zo zadôčku akosi vystrelil pavučinové vlákno. To letelo po vetre a zachytilo sa na druhej ruži.

Križiak preliezol po tomto moste na druhú ružu, vyliezol vyššie a vypustil opäť zo seba vlákno; spustil sa po ňom dolu a húpal sa tak dlho, až sa dostal na to prvé a po ňom zas na prvú ružu, kde vlákno pripevnil.

Potom spustil s horného vlákna na dvoch miestach nové vlákna a pripevnil ich na dolnom vlákne; vzniklo tak akési pavučinové okienko.

„Šla mu práca rýchle?“

„Nemôžem povedať, že veľmi rýchle. Zdalo sa mi, že mu to dá hodne práce.“

„Máš pravdu, a okrem toho tento začiatok práce je najdôležitejší; vlákna musia byť dostatočne pevné a dobre pripevnené.“

„Keď mal križiak hotový rám, spojil ho z rohu do rohu opäť vláknami, ktoré sa v prostriedku pretínaly. Prostriedok spojil s rámom mnohými vláknami. Keď dohotovil toto, začal tie papršleky spojovať od stredu do kruhu; ale koniec práce som ešte nevidel, lebo mamička ma zavolala k obedu.“

„Dobre si, Jurko, pozoroval; ale to nie je križiakovo hniezdo, čo si videl, to je jeho poľovnícka sieť. Križiak je rybár, ktorý loví vo vzduchu. Najradšej má menší hmyz — komárov a muchy. Osu alebo sršňa nemá rád, sú príliš silní, často mu potrhajú sieť; preto im sám zo siete pomáha. Avšak komára alebo muchu obalí niekoľko vláknami, aby neutiekli, a usmrtí ich jedovatým kúsnutím. Potom z nich vyssaje krv.“

„A prečo muchy neuletia zo siete prv, ako k nim dobehne pavúk?“

„Nemôžu, lebo sa prilepia na pavučinu; kruhové vlákna sú veľmi lepkavé.“

„Ako vlastne pavúk robí vlákno?“

„Má na zadôčku bradavičky a v tých tenúčke trubičky; musia byť tenučičké, keďže sa ich tam vmestí asi tisíc. Z trubičiek vytlačuje štavu, ktorá na vzduchu stuhne.“

„A kde je križiakovo hniezdo? Na sieti?“

„Nie, na jaseň snesie samička vajíčka, ktoré zamotá do pevného vreca a uloží v nejakom dobrom úkryte. Na jar z vajíčok vylezú mladí križiaci, vo všetkom podobní rodičom.“

Podľa Kraepelina.

73. Mouchy.

Sedly mouchy v loubi stínu,
tři pod jednu pavučinu.

Pro tři že je místa málo,
všechněm třem se mouchám zdálo.

Jedna dí: „Jsem mušák starý —
mně zde místo patří — vari!“

Druhá dí: „Jsem velká dáma,
já tu budu sedět sama.“

Třetí praví: „Bloudi oba!
Mladým patří naše doba.“

Mezi tím, co spor se vede,
pavouk kolem sítě přede.

A než konec byl té vádě,
všechny tři sněď po pořadě.

Jos. V. Sládek.

74. Horehronie.

I.

Krásné je naše Slovensko a jeden z jeho najkrajších krajov je Zvolensko. Sú tam krásné vrchy, hole, lesy, háje, doliny a údolia, potôčky, bystriny a konečne Hron, ktorý nie je síce tak mohutný jako Váh alebo Dunaj, ale rovnako pekný a rovnako — mokrý. V mestách a mestečkách kvitne priemysel a kupectvo, ľud je dobrý, zdravý a Detvanom treba hľadať rovného. Zámky na Považí, v Turci atď. sú v rozvalinách, ale na Pohroní stoja ešte dnes zámky zvolenský a lupčiansky. Nie je div, že tento krásny kraj milujú nielen rodáci, ale že každému sa zazdá, kto ho raz uvidí.

II.

Keď sme so starším bratom tak ďaleko dorástli, že sme mohli dobre vykračovať, otec nás v prázdninách čiastočne vlakom, ale väčšinou peši vodieval po všetkých krajoch župy. Každý niesol svoj batoh a privykli sme tomu tak, že nám

nevadily ani väčšie prechádzky 8—10 hodín denne. Najviac sme cestovali vždy zavčas rána. Poznali sme týmto spôsobom kraj a ľud a na celý život vštepili sme si krásu rodného kraja a zamilovali ho.

Ako najkrajšie obrazy z tých čias zostaly mi v pamäti cesta z Brezna cez Polhoru a Diel do Tisovca, Muráňa a Jelšavy, potom cesta z Harmanca do Mošoviec k baniam na Špánej doline, cesta z Bystrice cez vrch Vepor do Kremnice a konečne cesta Horehroním z Bystrice až k Červenej skale. Avšak koruna prechádzok je cesta Bystrou dolinou medzi Babou hoľou a Veľkým Gáplom na Ďumbier, najvyšší vrch v Malých Tatrách (vyše 2 *km*) s utešeným výhľadom na Považie a na Vysoké Tatry a na celé Zvolensko.

III.

O prázdninách roku 1816 otec zaviezol nás z Bystrice pod Brezovú; odtiaľ poslal voz do Brezna a my sme stúpali hore dolinkou do Hornej Lehoty. Chceli sme na Ďumbier, ale pri tom sme sa tešili, že poznáme i slavného nášho Sama Chalupku, ktorý bol otcov priateľ a fáraroval v Hornej Lehote.

Keď sme prišli na faru, uvítala nás pani farárka; Samo Chalupka bol vo včelíne a zjavil sa hneď, ako počul o našej návšteve. Bol som desaťročný chlapec vtedy, čo som ho v svojom živote prvý raz videl, ale ešte dnes ho živo vidím a počujem, ako s dlhou fajkou v jednej ruke a pár popísaných papierových listov v druhej, vítal nás srdečne a objímal otca.

Zostali sme tam na obed; Samo Chalupka viedol pri stole s otcom živý rozhovor o svojich básňach a starožitnostiach. Po obede ukázal nám svoju pýchu — včelín, kde veľmi rád sedával a písal svoje básne. Bol to krásny a tichý kútik.

Otec zostal na fare na noc, my mladí s pánom učiteľom a s valachom vybrali sme sa ďalej na Ďumbier. Pán učiteľ bol oduševnelý znateľ rastlín a pod chvíľou niektorú sobral pre svoje sbierky. Valach nám rozprával mnoho o Jánošíkovi, ktorý vraj v minulých časoch častejšie sa tu ukazoval — a tak nám cesta pekne ubiehala, tak že asi za tri hodiny voľnej chôdze prišli sme pod večer na salaš na Krivej, západne od Veľkého Gápla, kde sme mali nocovať.

IV.

Ešte dobrej pol hodiny pred salašom privítali nás dva ovčiarski veľkí psi. K nám z počiatku chovali sa nie príliš dôverne, ale na valacha skákali plní radosti, div, že ho nesvalili.

„Dajteže si pokoj, štence," tíšil ich valach a ťapkal im huňaté hlavy ako svojim deťom. „Máme ich tam pri ovciach piatich — sú jeden ako druhý," povedal nám, „a keď sa tak dostanú na vlka, nech mu je Pán Boh milostivý."

„A stáva sa to častejšie?" pýta sa pán učiteľ.

„Toho roku bolo počuť len o dvoch, ale zato sme mali lanského roku s nimi veľkú biedu; nedali pokoja, potrhali vyše pätnásť kusov a keby mesto a župa neboly vystrojily na nich poľovačku, tak veru neviem, ako by sme boli obstáli. Ono síce vlk aj tej poľovačke len na čas ustúpi a vráti sa zas do toho chotára, kde vie, že pasú."

„A medvedi vám neprekážajú?"

„Čože medvedi! Medveď je múdry a dobrý zver; nažerie sa tých malín, černíc a ovsa, a keď si tak aj dopraje tu i tam jednu „jarniu", stáva sa tak len v čas veľkej núdze, hneď v jari alebo v pozdnú podzim. Ale vlk, ten to škrtí, čo priam ani polovicu z toho nezožerie, a nedá pokoja celý rok."

„Zdá sa, že žijete tedy s mackom v dobrom priateľstve?"

„Báť sa ho nebojíme, skorej sa nám on vyhýba. A o veľkej škode u nás neslýchať."

Pri tom rozhovore sme stúpali vždy vyššie a vyššie. Slnce zrovna začalo zapadať za Babou hoľou a ožiarovalo akoby ohňom celú stráň Ďumbiera, keď sme prišli na salaš. Hrebeň Babej hole až k Príslopu naproti nám vždy viac a viac sa pritmieval.

Ovce už boly v košiaroch a bača sedel v kolibe pri vatre, nad ktorou visel ohromný kotol, plný žinčice. Miešal ju veľkou drevenou lopatou. Privítal nás veľmi srdečne a rozprával nám, že veru toho roku málo cestujúcich navštevuje Ďumbier, ale zato že lani bolo živo.

Medzitým valach Mišo rozložil ohník pred kolibou a nastrkal rozkrájanej hovädziny na ražeň; medzi mäso vždy dal kúštek slaninky a solil všetko dobre, pri čom ani s peprom negazdoval. O pol hodinky potom udeľoval nám pán učiteľ

každému na kruch chleba porciu znamenitej „zbojníckej pečienky“. Dostalo sa všetkým a ja som sa nemohol zdržať rieť, že veru to musela byť radosť byť zbojníkom, keď dostávali takú dobrú pečienku.

„A ešte takú lacnú, za päť prstov kupovanú!“ dodal bača.

Zalievali sme tú pečienku dobrou žinčicou, čo nám podával bača v pekných, z dreva vyrezávaných črpákoch.

Na polici v kolibe bol celý rad oštiepkov a pareníc, ktoré sa údily v dyme. Komína nebolo a dym si sám musel hľadať cestu či už dvermi, či strechou. Za to i drevené steny koliby a podstrešia boly tým dymom a sadzou skoro na čierno zabarvené a v celej kolibe voňalo ako v udiarni.

Večer bol príjemný a teplý; posadali sme si pred kolibu. Večerné žiare slnca osvetľovaly už len najvyššie končiare Ďumbiera ružovým svetlom. Údolie mizlo vždy viac a viac v tme. Naproti nám na druhej strane doliny videli sme končiar Chopka, začiatok ďumbierskeho pohoria od západu.

Trápili sme a prosili baču a valacha, aby nám rozprávali niečo z tých hôr, ale oba sa bránili a posielali nás na seno, lebo vraj zajtra musíme už o štvrtej ráno byť na ceste, aby sme došli na Ďumbier a zpiatočnou cestou ešte večer prez Mýto do Brezna. Valach nám sľúbil, že zajtra ukáže nám s Ďumbiera na liptovskej strane „Širokú“, kde vraj za starodávna žil Loktibrada, odkiaľ chodieval na Javorinu a Maguru dráždiť a plašiť Nemcov, čo tam začali kopať železnú rudu.

Nemohli sme sa dosť vynadívať na tie tisíce blýskajúcich sa hviezd, ale konečne museli sme poslúchnuť a ľahnúť si do sena v búde, kde za chvíľu snívalo sa nám o Ďumbieri, Jánošíkovi a Loktibrade.

V.

Keď nás na druhý deň valach Mišo vyduril zo sena, poriadne sme sa umyli, čo nám dokonale vyhnalo ospalosť. Voda bola čistá ako kryštál a studená ako ľad.

Oviec už nebolo v košariskách — bolo dávno po dojení — a bača už zas sedel na vysokom stolci pri kotle.

Napili sme sa čerstvej žinčice a zajedli kúštek slaninky s chlebom. Bača nám požičal na cestu poháriky na vodu s rukoviatkou, krásne z dreva vyrezané.

Z počiatku mali sme stuhlé údy od včerajšej prechádzky; za chvíľku sa to poddalo a vykračovali sme veselo za valachom, ktorý nás viedol.

Chodník viedol prez lúku do jedľoveho a smrekového lesa, vždy viac a viac rednúceho. Stromy začaly krnieť, tu a tam bolo vidieť kostry starých jedlí, čiastočne obhorených.

„To spravil hrom,“ vysvetľuje valach.

Išli sme západnou stráňou Veľkého Gápla, a keď sme prišli do kosodreviny, razom sme uvideli pred sebou končiar Ďumbiera už v plnom slnci, čo sme my boli ešte v pološere.

Vrch stúpa dosť príkre a museli sme poriadne vykračovať za valachom, ktorý stúpal vždy rovným krokom ako srna. Posledná polhodinka cesty bola už pohodlnejšia. Všade bola krátka suchá tráva a pán učiteľ mal hojnú žatvu na rozličné hôrne byliny, ktoré vraj v celej župe inde nerastú ako na Ďumbieri.

Asi za dve hodiny, počitajúc od salaša, boli sme na končiari Ďumbiera. Výhľad na všetky strany bol utešený. Videli sme celé Vysoké Tatry a horný Liptov s Považím. Najviac. lebo nám najbližšie, vystupovali Kriváň, Ježová s Bystrou. Vysoký vrch nad Pribylinou a Baníkov vrch, všetko vyššie hory od Ďumbiera. Na juh a západ Pohronie, Gemer, Novohrad až k nížinám k Vacovu.

Poznal som pozdejšie mnoho krásnych výhľadných staníc v nižších Alpách, ale Ďumbier čo do rozsiahlosti obzoru nepotrebuje sa skrývať.

Vrchol Ďumbiera je dosť pohodlná stráň, na liptovskú (severnú) stranu veľmi príkra a skalistá, tak že výstup ztade je ďaleko obťažnejší ako zo Zvolena.

Preto že valach bez vatry nedá sa ani myslieť, ešte hore idúc nasbieral súšia z kosodreviny a za chvíľu rozložil dosť poriadny oheň, na ktorý, keď sa hodne rozhorel, prikládal celú kopu chvojí, čo vysoko blčalo.

„Loktibrada bude skákať od zlosti, až uvidí vatru,“ povie valach a usmievajúc sa ukazuje prstom dolu západne od nás na skalnatý vrch, „Širokú“ pod Krupovou hoľou. „To je jeho kaštieľ. Nemôže vystáť, keď sa mu vraj ľudia pletú

a túlajú v jeho kráľovstve, lebo Ďumbier a všetky zvolensko-liptovské vrchy pokladá za svoje.“

VI.

Keď sme boli tak asi dve hodiny na vrchu, viedol nás valach po hrebeni dolu ku „Králičkej“, a tam sme sa spustili strmou stráňou do Mlynej, úzkej dolinky medzi Malým a Veľkým Gáplom.

Prv ako sme sa tam dostali, videli sme vysoko nad nami lietať ohromného vtáka.

„To je skalný orol,“ upozorňuje valach. „Bolože by mu jahňa alebo sŕňa, zbojníkovi!“

Orol len zvoľna kolesil nad nami, zavrešťal chvíľkami prenikavo „čáj, čáj!“

„Ej kebych mal ručnicu!“ vzdychol si valach. „Veď bych ti ja dal čaju!“

Na poludnie boli sme v Mýte, a krčmárka vystrojila nám znamenitý obed. Dali sme sa doňho ako vlci.

Po obede za malé dve hodinky boli sme v Brezne, kde nás u starej matky očakával otec.

Prebehal som od tých čias pekný kus sveta, vyškrabal som sa na nejeden štít, ktorým by Ďumbier nedosiahol do pásu, ale dnes ešte sa pamätám živo a s radosťou na svoj prvý turistický výstup, keď som ako desaťročný chlapec vystúpil na najvyšší končiar našej župy — Ďumbier.

Pavel Kuzmány.

75. Do zápisníčka.

1. Spravodlivý pečuje o život hoviadka svojho; srdce však bezbožných ukrutné je!

2. Otázka nezneje: „Môžu zvieratá myslieť?“, ale takto: „Môžu zvieratá trpieť?“ A to je hlavná vec.

3. Nepozná Boha, kdo nemá milosrdenstva.

4. Možno určite tvrdiť, nie je dobrým človekom, kto je k zvieratám ukrutný.

76. Krýdla, ktoré vidia.

I.

Miško, chlapec z mlyna, dostal od strýca do daru ručnicu. Aby ju vyzkúšal, strieľal z nej do stromov, po vtákoch a pri súmraku i po netopieroch.

Po netopieroch strieľal zas a zas, ale márne; boli pre neho príliš rýchli a tak mu unikali. Preto že streliva mal nadbytok a nikto mu z domu túto ničomnosť nezakázal, strieľal stále, až raz sa mu podarilo poraniť netopiera, ktorý bolestne zapišťal a spadol do vody.

Chlapec sa radostne zasmial a bežal pre svoju korisť. Netopier mal poranené krýdlo, ale druhým údatne mával, aby sa dostal ku brehu. Keď po ňom Miško siahol, zapišťal od bolesti a hnevu tak prenikavo, že chlapec bojazlivo ustúpil, no na koniec zastrčil netopiera prútikom do škatule a doma zatvoril ho do klietky.

Miško v jadre nebol zlý chlapec, len hrubý a nevedomý. Nemal ani zdania, aký je netopier užitočný; tým menej vedel, ako žije a jak veľmi je citlivý, že už malý dotyk mu spôsobuje bolesť. To všetko nevedel, len bol natešený, že chytil neobyčajné zviera a privolal ku klietke sestričku.

„Ó, daj nebožiatku niečo jesť,“ boly prvé slová sestričkine. A tak dostal netopier chlieb, čo je potrava, ktorá sa nehodí pre neho.

Keď nejedol netopier chleba ani druhého dňa, navrhol ktosi, aby mu Miško dal mäso. I dostal netopier mäso, ry-

bičku, ovocie a na koniec i hmyz, avšak ničoho sa ani nedotkol, len v kúte ležal schúlený a prudko vydychoval.

Tu riekla matka: „Či ste mu už dali vody?“ Nie, vody mu nedali, to nikomu neprišlo na myseľ. Priniesli hrnček s vodou a netopier, trápený tak dlho smädom a horúčkou od rany, pil dlho a zhlboka. Potom sa zavesil v rohu klietky a usnul. Druhého dňa rano bolo všetko čerstvé mäso a hmyz preč a chlapec a dievča nemali už nesnádz s krmením zajatca. Rana netopierova bola len ľahká, a tak do týždňa bol celkom zdravý.

II.

V tie dni sa prihodilo, že Miškova sestrička ochorela a prišiel k nej lekár. Keď ju poprezeral, hovoril s domácimi a hovorilo sa aj o netopierovi. Lekár povedal, že má netopier tak bystrý sluch, že sa mu v tom žiadne zviera nevyrovná; že i keď by bol slepý, predsa lieta s takou istotou, jako by videl krýdlami.

Aby dokázal, čo povedal, lekár prilepil netopierovi na oči plátok mäkkého vosku a pripevnil ho náplasťou, že netopier bol ako slepý. Potom ho nechal lietať po izbe. Ten zastavil sa chvíľku vo vzduchu a potom rozlietol sa priamo ku stropu. Avšak prv, než by sa dotknul stropu, obrátil sa a letel podľa steny, ktorej sa vôbec nedotknul. Lekár vztiahol ruku, aby ho chytil, ale netopier obratne mu ušiel, prv než by sa ho bol dotknul a lietal ďalej. Preletoval medzi nohami stolu a stoličiek a o nič nenarazil, ba ani sa ničoho nedotkol. A v najprudšom poletovaní zastavil sa nad nepatrnou štrbinou v podlahe, ako by tade mohol uniknúť; to isté urobil pri kľúčovej dierke vo dverách.

Lekár teraz napial po izbe početné nite; netopier lietal ďalej po izbe a vyhýbal sa všetkým prekážkam tak bezpečne, ako by ich videl.

Konečne lekár postavil na stôl umyvadlo s vodou a zároveň pustil do izby muchu mäsiarku a žiadal, aby všetci boli úplne ticho. Netopier lietal ďalej po izbe, spustil sa k umyvadlu a pri tom sa letkom napil. Tu počala mäsiarka bzučať a lietať po izbe; no netrvalo to dlho. Netopier pustil

sa za ňou a nenaraziac v lete vôbec do žiadnej nite, chytil muchu v prostred izby a hneď si na nej pochutnal.

Všetci prítomní údivom chvíľku nevedeli ani prehovoriť, tak zázračné sa im pozdávaly veci, ktoré práve boli videli. I keď už lekár teplou vodou odstránil netopierovi s očú náplasť a vosk a už dávno odišiel, ešte vždy stáli pred klietkou a hovorili o netopierovi.

III.

O niekoľko dní i Miško ťažko ochorel. O netopiera nemal sa kto starať. A tak sa stalo, že jednoho večera pribehlo dievča, napochytre hodilo do klietky niekoľko kúskov mäsa, odbehlo a zabudlo zatvoriť na klietke dvierka. Netopier vyliezol z klietky, vletel do izby a otvoreným oknom do záhrady. Keď opäť dýchal vzduch smiešaný s vôňou stromov a kvetín, keď bez prekážky pohyboval lietadlami a krúžil svobodne po celej záhrade, cítil sa blaženým — lebo bol na svobode, bol voľným.

Podľa Thompsona-Setona.

77. Bitka u Lučenca.

I.

Správca uhorskej krajiny Huňady obliehal s veľkým vojskom hrad Lučenec, ktorý patril Jánovi Jiskrovi z Brandýsa, vodcovi husitov. Obležaní sa udatne bránili, ale mali hlad a čakali túžobne na Jiskrovu pomoc, ktorá mala čo najskôr prísť a ozaj prichádzala. Už tri noci videli v diaľke znamenia, ohne, každú noc bližšie, ale Maďari nezbadali nič.

* * *

Toho jitra chystal se Huňady do stanu s oltářem na mši. U vchodu vrazil do něho hejtman, starší už, statný muž s helmicí na hlavě, Polák, jenž mu sloužil se sto koňmi. Byl vzrušený, jako vyjevený.

„Pane gubernátore, přijíždím právě ze stráží,“ oznamoval chvatně. „Jiskra táhne, jsou už v lese —“ Mávl v tu stranu.

Huňad upřel na něj velké, tmavé oči, jako by nevěřil: „Jak je možná! Cesta byla rozkopána!“

„Byla, ale Češi všechno zase spravili, záseky odklidili, a co nemohli odklidit, zapálili. Hoří tam, dým se hustě valí —“

„Proč jste je nechali?“ obořil se Huňad.

„Jízdné jsme chvíli drželi, ale jejich pěší střelci obešli lesem vpravo, vlevo a vyrazili ven u cesty, kterou hned obsazovali. Málem by nás byli zaskočili —“

„Mnoho jich?“

„Střelců a jízdných několik set. Ti jsou v předním houfu a Jiskra s valným je jim v patách, s vozy, střelbou; špehýř mně oznámil, všech prý asi tři tisíce —“

Huňad se nezdržel, usmál se.

„Tři tisíce,“ opakoval opovržlivě. „Nu, jedou do svého neštěstí. Tři tisíce! A já mám dvacet tisíc. K snídani je spořádáme.“

Hejtman na něj pohleděl překvapen.

„K snídani, pane gubernátore?!“ A varovně dodal: „Ať jich nemáme dost k večeři. Znám Jiskru a Čechy.“

Rudý stín mihl se krevnatou tváří Huňadovou: „Máš-li strach, jdi si k Čechům i se svým houfem. Jen si tam jdi! Co těch husitů táhne, tolik mám pacholků a vozatajů, biči je vypráskají.“

„Pane gubernátore —“ Polák nedomluvil. Gubernátor se obrátil a nechal ho stát na posměch uherských zemanů v dlouhých sukních, dlouhých knírů, kteří se kolem seskupili.

Huňad však už nešel do stanu s oltářem. Dal si zavolat Blažeje Magyara, vrchního kapitána Kumánů. Ještě nepřišel a už docházel ke gubernátorovi Héderváry, jagerský biskup. Snědé líce biskupovo i trnkové oči pod hustým černým obočím hořely dychtivostí. Žádal velitele, aby směl se svým lidem na Čechy udeřit první.

Huňad se usmál.

„Mnoho práce nebude,“ řekl biskupovi, „jen tři tisíce jich — Ale pochutnáš si a Magyar také. Rač se tedy připravit, dokud se ti kacíři nesplaší — —“

II.

Bitka sa začala. Kumáni a jagerský biskup útočili na Jiskrove vojská, ktoré podľa husitského spôsobu boly za vozovými hradbami. Kumáni i jágerský biskup boli odrazení s veľkými ztratami a Huňad musel poslať pomoc k novému útoku. V tom čase, keď sa bitka takto neprajne pre Maďarov začínala, vyrazili aj husíti z obležaného hradu na uhorské leženie pred hradom a dobyli ho, najmä delá. Huňad sa mračil a zlostil, lebo i druhý útok Jiskra odrazil — —

— — Musili otočit, ve zmatku otočit a svahem zase dolů, jenže ne již v pořádku. V tom Jiskra dal rozkaz, znamenité korouhve na vozích se zamíhaly, branky v hradbě vozové se otevřely a jimi se hrnula jízda. V čele Talafús, Pobera, Janko Kozic.

„Běží! Běží!“ křičeli jízdní a za nimi, nad nimi po vozích burácelo vítězné: „Běží, Uhři běží! Hrr na ně!“

Jásavý ten křik dorazil děsivě na prchající Uhry a v rozvrácených řadách jejich, jež utíkaly jako splašené stádo, vypukly výkřiky strachu a útěku: „Vlk! Vlk!“

A „vlk“ běžel za nimi i mezi nimi a vskočil i do houfů, jež jim chvátaly na pomoc. Zarážel je a mátl.

V sražených řadách hnala se proti nim svahem dolů Jiskrova jízda vedená Talafúsem jako divoký proud, s hrozným hlukem.

Za Talafúsovou jízdou vyvedl Petr Aksamit své roty, za těmi vypadla, jak Jiskra velel, většina pěchoty. Praporce vlály, válečný ryk nesl se před nimi. Uhři se již nesemkli, nepostavili plným šikem. Jejich přesila už překážela, neboť z ní vyrostl zmatek. Jen jednotlivé houfy se statečně bránily ...

Huňad před ležením marně vytasil šavli, marně se postavil prchajícím do cesty, marně na ně křičel, marně jim hrozil.

„Vlk! Vlk!“ křičeli z vřavy pěší, jízdní a vše jako potopa valilo sa kolem nich do ležení. Ale v tom již také jiný hlas se ozval za tím pokřikem hrůzy, strašlivé české:

„Hrr na ně! Běží! Běží! Uhři běží! Hrr na ně!“

V ten okamžik poznal Huňad, že je vše ztraceno. Trhl

uzdou, popuzen, rozlícen hnal se s družinou do ležení. U svého stanu zarazil a maje oči krví podlité, zkřikl:

„Elé fejér lót!“ („Přiveďte mi bělouše!“)

Přivedli mu sedmihradského bělouše vzácné krásy. Gubernátor vyšvihl se na něj a bodnuv ho, letěl dolů k Lučenci.

Alois Jirásek.

78. Do poľa.

Z úzkej chodby von do poľa,
do slobody von!
Slnko kynie, škovrán volá,
zvučí žitia zvon.

Kvietok z hrudy, včelka z úľa,
motýľ z kukle — bzik!
Každá skrýš sa odomknula
v tento okamžik.

Každé púto rozlomené,
praskly závory!
Všade hmyz a ruch a vrenie,
všetko hovorí.

Blázon veru, kdo včuľ smúti,
drepí ani jež!
Rozbor tedy tesné kúty,
dušo, vyleť tiež.

Hviezdoslav.

79. Spievanky.

Spievanky, spievanky,
kdeže ste sa vzaly?
Či ste s neba spadly,
či ste rástly v háji?

S neba sme nespadly,
v háji sme nerástly,
ale nás mládenci
a dievčence našli.

Národná.

80. O nemocném mravenečku.

Honili se mravenečkové po lese. Mraveneček se zapotil, napil se ledové rosy, teď leží a stůně. Hlava ho bolí, v zádech ho píchá, leží jako neživý, jen těžce oddychuje. Maminka sedí u jeho postýlky, hladí synáčkovi čelo, napájí ho sladkou vodičkou z hluchavky. Ale mravenečkovi je stále hůř a hůře.

Doběhla mamička pro nejstaršího mravence z mraveniště. Stáří mnoho ví, snad pomůže. Přibelhal se starý mravenec, proklepal tělíčko, hlavou pokýval.

„Tady já nepomohu, musíte pro kmotru majku!“

Běžela mamička pro majku.

„Majko, majko, dej mi masti na bolesti!“

Přišla tlustá kmotra majka, přinesla masti, těla mravenečkovi namazala, to pomůže. Ale nepomohlo. Mraveneček má hlavu jako v ohni záda a nožky bolí, leží jako neživý. U koho hledati pomoci? Starý pavouk křižák hluboko v lese žije, stále přemýšlí, mnoho ví, snad poradí.

Běží mamička pro pavouka přes trní a hloží, nedbá, že si nohy poraní. Mezi dvěma borovicemi má pavouk svoji síť. Uprostřed sedí a přemýšlí, světa si nevšímá. Třikrát musila mravenečkova mamička volat, než se z myšlenek probral; dlouho musila prosit, než slíbil mravenečka léčiti.

Leze starý pavouk krok za krokem, mravenečkova mamička ho vede, stále je několik kroků napřed. Prohlédl pavouk mravenečka, hlavu podepřel a radil:

„Hořkou zeměžluč s pelyňkem mu svařte a našlehejte mu metlou, ať šetří zdraví!“

Lék byl hořký, mraveneček však ani nevěděl, čeho užívá. Vypil vše do kapičky, ale lék nepomohl. Radily kmotřičky to i ono, až jedna řekla:

„Pošlete pro včeličku! Když ta nepomůže, nikdo nepomůže.“

Zase spěchala mamička přes hory a doly, nedbala, že z nohou jí krev teče. V pěkném domečku na zahradě zůstávaly včely. Zavolaly včeličku, která uměla léčiti a poslaly ji k nemocnému.

Letí včelka, letí, sotva ji mamička stačí. Uviděla nemocného mravenečka, lehce jej tykadly ohledala, hlavou pokývala a usmála se: „Bude brzy zdráv jako rybička," těšila mamičku.

Nakapala do hrnečku sladkého medu, který nasbírala na vysoké lípě, dala mravenečkovi vypít.

Mraveneček se napil po prvé — otevřel očka.

Napil se po druhé — nožičky protáhl a záda narovnal.

Po třetí dopil — vyskočil a bylo po nemoci...

Mamička včelce poděkovala a mraveneček ji vyprovodil až k černé borovici. Frant. Homolka.

81. Mravčie mestá.

Keď ste zastali niekedy pred mravenišťom, či vám už pripadla myšlienka, koľko asi obyvateľov má také mravčie mesto?

Keby sme vedeli rozprávať mravčou rečou, opýtali by sme sa niektorého mravca. Azda by mohol povedať. Veď žijú tak sporiadane, že by ozaj bolo podivné, keby to nevedeli. Istý prírodopisec chcel túto vec vyskúmať. Sproboval spočítať všetky živé mravce jednoho mravenišťa. Keď to nešlo jedovatými plyny, otrávil celé mravčie mesto a počítal mrtvolky. Urobil niekoľko pokusov a zistil, že vo veľkých mraveniskách žije asi 100.000 mravcov, v malých asi dvadsať tisíc.

Keď pomyslíme, koľko mravcov žije na tak malom priestore, ako si vedia pomáhať, ako neúnavne pracujú a starajú sa, aby ich obec sa zveľaďovala, vážime si ich. Keby to i ľudia vždy tak dokázali!

82. Čo rozprával oblások.

Po veľkom dáždi valila sa voda so všetkých strán do rieky; tá vystúpila z brehov a na niekoľko dní sa zakalila.

Bolo z toho veľa strachu a pobúrenia medzi všetkými živočíchy, žijúcimi vo vode. Konečne prestalo pršať, slnko začalo svietiť a okún s pani okúnovou vybrali sa z úkrytu pod koreňom, aby sa najedli. Stretli starého raka a dali sa s ním do reči.

„Ako sa len všetko za tej povodne zmenilo," začal okún. „Celé dno je rozryté a plné nového kamenia. Musíme všetko znova preskúmať. Ja som tu znal už každý kameň a teraz je všetko nové!"

„U mňa v brehu sa mnoho nezmenilo," pochvaľoval si rak. „Len otvor do mojej skrýše mal som niečo zanesený pieskom, ale to už som opravil."

„Hľaďme len, aký veľký oblások sa sem zakotúľal," divil sa okún, prechádzajúc sa okolo pekného, hladkého a bieleho obláska.

„Kde ste sa tu vzali, pán oblások?" pýtala sa pani okúnová.

Ale oblások nič. Okún už chcel povedať, že je oblások nezdvorilý, keď mu napadlo, že snáď spí. I povedal rakovi: „Zaklopte, strýčko, na neho klepetom, snáď sa prebudí."

Ozaj, náhle rak zaklopal klepetom, ozval sa oblások; „Kto ma to prebudil? Kde som to?"

„U nás, pán Tvrdý, u nás," povedal mu rak. „Voda vás sem zaniesla. Nič si z toho nerobte, poznáte aspoň svet a budete mať novú spoločnosť."

„Ani nedbám veľmi o spoločnosť," vravel oblások. „Najradšej ležím a spím, len keď príde prudká voda, musím s ňou. Ale nie je príjemné to cestovanie. Našinec nemá pri tom žiadneho pohodlia; každý do mňa vrazí, na koniec bývam vždy celý otlčený. Zkúsil som už toľko, že bych bol už dávno drobúčkym pieskom, kebych nebol z dobrého tvrdého kremeňa; ale predsa len sa bojím, že ma ten osud na koniec neminie. Asnáď teraz si tu zas chvíľku poležím a pospím."

„Hľa, hľa, aká je s pánom Tvrdým príjemná reč," pochvaľoval si okún. „Ale abych nezabudol, už som sa dávno chcel opýtať: Odpustite, ale akým spôsobom ste sa narodili? Z vajíček ako my okúni alebo tu pán rak, alebo zo semien ako rastliny?"

„Neposmievam sa vám, pane, že túto vec neviete," vypínal sa oblások, „kde by ste to vzali tu v tej biednej zátočine? Znáte predsa len malý kúsok sveta, ale ja, ja som videl a zažil mnoho. Počúvajte! Som z veľmi vysokého rodu. Spal som na vysokých skalách na vrchoch a so mnou mnoho kusov kremeňa. Tam na vrchoch vo dne pražilo do nás slnko, bolo nám strašlivo horúce, v noci zas veľmi zima; chúlili sme sa k sebe, až sa nám popráskala kôra. A to bola príčina nášho

nešťastia. Zvedavá voda nazrela do tých puklín, páčilo sa jej tam a už tam ostala. V zime zmrzla na ľad a rozťahovala sa ako nejaký veľkomožný pán, až to skala nemohla vydržať, trhala sa a drobila.

A k tomu všetkému usadily sa na nás ešte lišajníky, ktoré svojimi vlákny vo dne v noci vŕtaly do skaly. Na jar vždy to bolo najhoršie, keď sa sneh topil; tu vždy sa nejaký kus skaly utrhol a spadol dolu. Tak som sa jedného dňa dostal i ja na denné svetlo. Bolo to príjemné a veselé, že som videl trochu do sveta. Videl som ďaleko do krajiny prez vrchy a lesy, slniečko na mňa hrialo, bola to ozajstná rozkoš. Škoda, že to trvalo tak krátko!"

Raz po dáždi utrhol sa kdesi nado mnou kus skaly a valil sa prezo mňa; vrazil do mňa tak prudko, že som to nemohol zniesť a spadol som za ním.

Bolo to nešťastie! Ako som sa valil s kopca, dostával som ranu za ranou, kúsky zo mňa lietaly, hrany sa otĺkaly, až som na koniec spadol do prudkého potoka.

Ale ani tu som si neodpočinul. Bolo tam mnoho takých nešťastníkov ako ja, ktorí ma otĺkaly, voda ma hnala stále ďalej a piesok ma obrusoval. Zkúsil som mnoho, kým som sa stal tak hladkým ako som teraz. Ešte najlepšie bolo pre mňa, keď som sa dostal do nánosu pod piesok; to som si vždy odpočinul i niekoľko sto rokov, kým som sa opäť pohnul ďalej.

Ako vravím, zkúsil som mnoho, ale som aj veľa vo svete videl," ukončil oblások svoju reč.

„Ďakujeme za rozhovor," povedali okúnoví a pán rak a rozišli sa, každý svojou stranou.

Podľa B. Němca.

83. Výstup na Lomnický štít.

Bolo už mojou dávnejšou túžbou vystúpiť na Lomnický štít, dľa možnosti bez vodiča. Touto túžbou hnaný vybral som sa v jedno pekné júnové ráno do Smokovca, abych sa pokusil vystúpiť na tento štít, čo do výšky druhý v Tatrách.

Prijduc do Smokovca, našiel som Tatry pod mrákavou; bola hmla. i dáždik začal mrholiť. Jednako odhodlane pobral

som sa na cestu. Išiel som nahor k Obrovskému vodopádu a odtiaľ kľukatým chodníkom do Malej Kolbovej doliny.

Hmla nechcela ustúpiť; konečne predsa zvíťazilo slnko a hmla sa ztratila a steny Lomnického hrebeňa zaskvely sa svojou divou velebou.

Darmo som pátral medzi bralnatými múrmi strmo spadajúceho hrebeňa Lomnického za úžľabinou, ktorá by umožnila výstup na hrebeň. Konečne zbadal som v diaľke zanedbaný chodník; udrel som teda tadiaľ. Tak domotal som sa pomaly cez dosť nebezpečné skalnaté výstupky poniže vyvýšeniny, pod ktorou je už kotlina Piatich jazier spišských. Dolu úžľabinou stekal jarček, povstávajúci akiste z topiacich sa snehových úplazov tam niekde vo výške.

Tu pri ďalšom vystupovaní narazil som na prekážku. Predo mnou bolo strmé snehové pole, vyplňujúce celú úžľabinu od jednej steny po druhú. Bez čakana ísť ďalej nebolo možno. S čakanom mohol som sa odvážiť, keď by som vyrúbal stupaje do snehu, ale nemal som spoločníka, ktorý by ma povrazom neuviazaného mohol poistiť.

Ďalej ísť bez nebezpečenstva života nebolo možno. I obrátil som oje nazad, spustiac sa dolu úžľabinou.

O pár týždňov pozdejšie vybral som sa znova do Lomnice a vydal som sa ráno na cestu inou stranou ku Kamennému plesu. Cesta sa krútila, jedľovina pomaly mizla a dostal som sa skoro medzi kosodrevinu.

Vo výške asi pol druha kilometra sadol som si na kameň pri jednom zákrute chodníka a pozeral som dolu na more lesov. Mrákavy na obzore sa už pomaly rozptyľovaly a mal som dosť široký rozhľad na valnú časť Spiša u podnožia Tatier. Bolo dobre rozoznať Poprad, Spišskú Sobotu, Kežmarok a iné mestá a obce spišskej roviny. Hore nado mnou tratilo sa už kosodrevie a začínalo sa kamenie, cez ktoré vedie vyšlapaný, znateľný chodník až na hrebeň lomnický, tiahnuci sa hore ku štítu, zahaľujúcemu sa ešte do hmly spolu so svojím súsedom Kežmarským štítom.

Po odpočinku pobral som sa ďalej a bolo už pred poludním, keď hore výbežkom lomnického hrebeňa dosť strmo dostal som sa úžľabinou na rozsiahly kamenitý svah hrebeňa

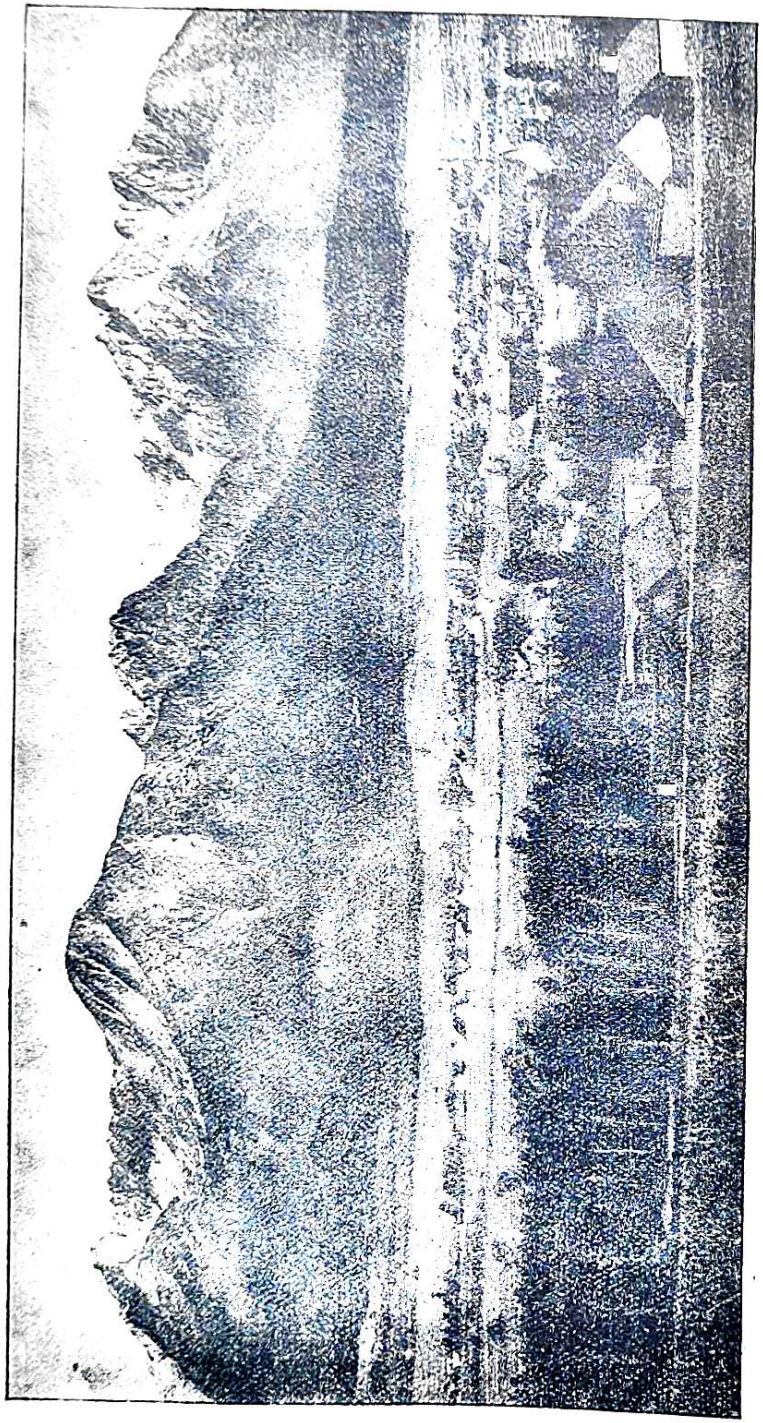

Vysoké Tatry.

a ztade po namáhavej ceste až na vrchol hrebeňa. Bol ztade pekný pohľad po okolí; hlboko dolu jagaly sa pod strmými stenami v kotline vody Piatich jazier. I úžľabinu, shora dosť širokú, kde som sa bol prvý raz pokúsil vyliezť sem nahor, som zbadal.

No, musel som sa ponáhľať, abych sa dostal na štít, čo sa mi konečne podarilo kolo 3. hodiny. Vrchol štítu označený je hromadou kamenia; je asi desať metrov dlhý, ale veľmi úzky. Hoc i býva Lomnický štít značne navštevovaný, nebolo vôkol živej duše. Usadil som sa k olovrantu a obzeral kraj. A tu hľa, nebol som predsa len samotný na štíte! Zpod kopy kamenia vyliezla veľká, stará myš, asnáď aby ma nemo privítala. Zahľadela sa na mňa svojimi bystrými očami, poodnášajúc zbytky hrušiek pod kamenie. Bola natoľko dôverná, že mi z ruky prijala kúsok chleba; zaiste ukládala všetko pre svoju rodinku.

Oddal som sa rozkošnému pohľadu, aký sa len z takej ohromnej výšky môže skytať. Oko nevie, kde má prv spočinúť. Od severu súsedí so štítom o málo nižšia Lastovičia veža a ďalej Baranie Rohy. Za Kolbovou dolinou vidno Gerlach, mnoho nižších vrcholov a hladiny modrastých a ligotavých plies. Z nich najviac vyniká kotlina Piatich jazier, nad ktorou dvíha sa mohutný Ľadový štít. Pohliadnuc na juh, máme pred sebou takmer celý Spiš s jeho pestrými rovinami až po Nízke Tatry; vidíme hlboko pod nohami rozsiate dediny, mestečká, potoky a rieky malúčke, drobúčke ako detské hračky.

Nebol by som dbal čím dlhšie zotrvať na štíte, ale bolo už pozde a musel som sa vybrať na zpiatočnú cestu, abych sa dostal nadol ešte za svetla. Cesta dolu bola ako vždy vo vrchoch obťažnejšia než nahor a bolo treba zachovať chladnú krv a opatrnosť. Schodiac dolu prikrymi trávnatými úbočiami, naraz octnul som sa na kraji strmej skalnatej steny, tak že ustrnutý bol som prinútený vrátiť sa nahor dosť vysoko, než som našiel pravý pohodlnejší chodník.

Kľukatou cestou došiel som potom medzi kosodrevie a trvalo ešte dlho, kým som sišiel medzi stromovie. Nastával súmrak a hoci som sa hodne ponáhľal, pochod zdal sa mi

zdĺhavým a okolitý les nemal konca-kraja. Konečne dorazil som na vyvýšeninu za Lomnicou, odkiaľ bolo už vidieť osvetlené villy.

Na stanici bolo veľa turistov, ktorí sa ponáhľali domov; všade bolo plno veselého kriku, hovoru a hlučného smiechu. Nápadný mi bol tmavý, štihlý človek s lesklýma očima a kučeravými vlasy — vraj Ind. Ako asi jemu, zvyklému na obrovské výšky Himalaje v jeho vlasti, pripadaly Tatry smiešnymi, nizúčkymi kopečky! A to je práve tá prepodivná vec, že sú iné krajiny, ktoré majú i väčšie vrchy, rieky, jazerá, i sú bohatšie ako moja vlasť, a predsa ich nemilujem ako svoju vlasť, ani sa mi nepáča na toľko. Len jedinú vlasť má každý človek a tú ľúbi zo všetkých krajín sveta najviac, po nej túži a do nej sa z cudziny rád navracia.

Purităn.

84. Pieseň.

1. Dolinôčka moja!
Tak ťa hôrky kryjú,
ako keď nevestu
do venca zavijú.

2. Oj hôrka zelená!
Samá jedľovinka,
taká mi vyzeráš
ako rozmarinka.

3. Potôček bystručký
len samá čistota,
veselo cez našu
dolinku hrkotá.

4. Dobre nám je, dobre
v dolinôčkach bývať,
čistá tu vodička,
radosť je ju píjať.

5. Milo v tých dolinkách,
milo sa i spieva,
keď tichý vetríček
od Tatier povieva.

6. Keď si ja zaspievam,
hneď mi je veselo,
čo by ma ako hneď
srdiečko bolelo.

Slovenka sitnianska.

85. Ján Amos Komenský.

Na počiatku sedemnásteho storočia boly v Europe veľké a dlhé vojny medzi katolíkmi a evanjelíkmi. Tieto vojny boly najviac v Čechách, na Morave, v Sliezsku a v Nemecku. Trvaly tridsať rokov a boly vedené menovite proti panovníckemu rodu Habsburgov. Požehnania z tohoto dlhoročného vraždenia nebolo žiadneho. Na koniec boly zeme na toľko znivočené, dediny a mestá vypálené, polia neobrábané, ľud ožobráčený a hynúci vojnou, nemocami a hladom, že to trvalo vyše päťdesiat rokov, kým sa tie škody aspoň trochu napravily.

Československý národ v tridsaťročnej vojne vytrpel najviac, nie toľko na Slovensku ako v Čechách, na Morave a v Sliezsku. Hrozilo i nebezpečie, že národ tými válečnými ranami vyhynie, a trvalo dvesto päťdesiat rokov, kým sa vzpamätal v Čechách, na Morave a v Sliezsku k novému životu. Pri tomto mu boli veľmi nápomocní Slováci Pavel Jozef Šafárik a Ján Kollár.

Tridsaťročná vojna počala sa v Čechách. Českí páni báli sa, že cisár Ferdinand, ktorý bol z rodu Habsburgov a prísny katolík, bude ich utláčať a brániť im v slobodnom vyznávaní viery. Boli v tej dobe zväčša protestanti a Českí bratia, a vedeli, že cisár Ferdinand je národu a jeho viere neprajný. Preto shovorili sa s evanjelíkmi v Nemecku a vzbúrili sa proti Ferdinandovi. Boli premožení 8. novembra 1618 neďaleko Prahy na Bielej hore a strašne potrestaní. Dvadsaťsedem popredných Čechoslovákov bolo popravených na Staromestskom námestí v Prahe, medzi nimi bol i lekár po celej Europe slávny, profesor na pražskej univerzite, Ján Jesenský, rodom Slovák. Väčšina majetku bola vzbúrencom odobraná a tie ohromné statky pripadly zčiastky cisárovi Ferdinandovi, zčiastky jeho verným pomocníkom a katolíckej cirkvi. Potom cisár nariadil, aby sa všetci obyvatelia prihlásili ku katolíckej viere; kto neuposlúchnul, tomu odobrali majetky, a musel ujsť zo zeme.

Boli to práve najsúcejší a najvzdelanejší ľudia, ktorí neuposlúchli cisárskeho nariadenia, zostali verní svojej viere a vysťahovali sa. Mnoho ich odišlo do Saska, Pruska a Poľ-

ska; mnoho sa ich odsťahovalo i na Slovensko, ktoré malo náboženskú svobodu. Vtedy našiel na Slovensku útulok Juraj Tranovský (Jiří Třanovský), a tiež vtedy na nejaký čas tu býval slávny Ján Amos Komenský.

Ján Amos Komenský bol učiteľ a kazateľ českobratský, a tiež vyšiel pre svoju vieru do vyhnanstva.

Stal sa slávnym menovite svojimi knihami o vyučovaní a výchove dietok. Za jeho času nechodily ešte všetky deti do škôl, len deti bohatých rodičov, a tie sa tam vyučovaly po latinsky. Nebolo v tých dobách v školách veselo, bolo mnoho bitia a plaču; vyučovanie v cudzom jazyku bolo ťažké. Nikto sa tomu nedivil, rodičia, žiaci i učitelia mysleli, že to ani inakšie nejde. Jedna učebnica z tej doby má na pr. latinský nadpis: „Prichystaj si chrbát!“

Komenský v svojich knihách písal, že to tak nemá byť, že sa deti majú učiť v školách svojím materinským jazykom, a že majú chodiť do školy i deti najchudobnejších rodičov, aby sa pripravily riadne do života. Ukazoval tiež, ako sa má učenie konať, aby bolo v škole veselo.

Neskoršie bol Komenský zvolený za biskupa českých bratov a užíval svojich rozsiahlych známostí so znamenitými a mocnými ľuďmi v Europe na to, aby uľahčil osud svojho národa po tridsaťročnej vojne. Žiaľbohu, nepodarilo sa mu to, a tak blúdil on i mnoho iných znamenitých vlastencov až do smrti v cudzine. Zomrel vo veku stareckom v Amsterodame r. 1670. Avšak až do smrti veril pevne, že národ československý nezahynie. Do jednej zo svojich posledných kníh napísal pamätné slová: „Věřím i já Bohu, že po přejití vichřic hněvu, hříchy našimi na hlavy naše uvedeného, vláda věcí tvých k tobě se zase navrátí, ó, lide český — —“

Proroctvo Komenského sa splnilo. Národ československý stal sa svobodný, vláda vrátila sa do jeho rúk — —

A v školách učí sa v materínskom jazyku, a učia sa všetci, bohatí i chudobní. Akú asi radosť by mal Komenský, keby sa mohol teraz vrátiť medzi nás!

A môžeme byť hrdí na to, že Komenský bol Čechoslovák, že sme členovia národa Komenského!

B. Koloušek.

86. Lekárove topánky.

Do obloka dielne obuvníckeho majstra Hansa padajú paprsleky jasného májového slniečka. Pod oknom je stolík a tam sedí niekoľko chlapcov, ktorí sa učia obuvníctvu.

Pomedzi nich je nápadný jeden modrooký tichý chlapec s plavými vlasy — drží na kolene čižmu, ale veru neveľmi sa ponáhľa s prácou a smutne pozerá von oknom.

Je to Karol Linné, farársky syn; v škole nedobre sa učil, len kvety a rastliny mal veľmi rád a celý čas len nimi sa zaoberal. Konečne otec sa na neho tak nahneval, že ho vzal zo školy a dal ho učiť obuvníckemu remeslu, čo v tých časoch bola ešte veľká hanba pre panské dieťa, lebo remeselná práca vtedy ešte bola u pánov a študovaných ľudí znevážená.

Karol sa učí obuvníctvu už vyše roka, ale neteší ho, stále túži za svojimi kvetinami. Majster je s ním nespokojný, a rozpráva, že z Karola nebude nikdy dobrý obuvník.

Do dielne vstúpila služka lekára Rotmana, v ruke drží nové topánky a vraví: „Pán majster, vy sa tuším chcete z môjho pána vysmievať. Len si pozrite tie topánky, obe sú na ľavú nohu.“

Majster obzrel topánky a skríkol hnevivo na Karla: „Aby si to nebol zas ty. Ty babrák, ty naničhodný darmožráč! No čakaj, veď ty mi to draho zaplatíš!“

„Prosím vás, nebite ho,“ — prosila služka doktora Rotmana. — „ale druhý raz prácu pre nás jemu nedávajte.“ Potom odišla.

„Za týchto okolností nemôžem ťa podržať“ — povedal hnevivo majster Hans — „a len čo dokončíme najsúrnejšie práce, pošlem ťa domov. Do tých čias však za pokutu budeš žiť osem dní na suchom chlebe a na vode.“

„Pán majster“, vraví Karol skrúšene, „pokutu zaslúžim, len o to prosím, aby som ten suchý chlieb mohol jesť vonku!“

„Ako chceš“ — povie na to majster trochu utíšený, — „choď sa tešiť so svojimi trávami.“

Karol celý natešený vyskočil na dvor. Už od štrnástich dní pozoroval tam púčok istého kvietku, ktorý už už mal sa

rozvinúť. Sadol si k nemu a s radosťou ho pozoroval, že nič nevidel a nepočul, až ho vyrušil nahnevaný hlas pani majstrovej. „Ako dlho ťa budem sháňať, ty naničhodník! Prac sa domov!“

Karol sa zľakol, keď počul tieto neláskavé slová, a keď si pomyslel, že bude zas zatvorený do dusnej dielne. Ztratil celú zmužilosť, strhol so seba koženú zásteru, odhodil ju a odbehol z domu prez polia a lúky. Konečne sadol si do trávy a každé jej stebielko prezeral a obdivoval. Zvolal: „Aj rastliny žijú a rastú tak, ako my ľudia. Aký to krásny svet!“

„A či ty tak rád máš kvety?“ ozvalo sa za Karlom. Karol sa rýchle obzrel a videl starého pána, ktorý na neho pozeral s dobroprajným úsmevom.

„Veľmi, pane!“ povedal Karol s oduševnením. „Kvetmi zaoberám sa ustavične a nie som v stave na inšie myslieť ako na ne. Zavše skúmam, ako sa vyviňujú, viem, kedy ktorý kvet sa rozvinie a zavre. Aký by som bol šťastný, kebych to mohol robiť celý deň!“

Neznámy pán povedal: „To je zriedkavá vec, taká mocná žiadosť. Pravda, nepoznáš ma. Já som lekár Rotman. A teba ako volajú?“

„Karol Linné,“ vraví chlapec a zapýril sa až po uši, keď pozrel na pána doktora, lebo mu prišly na um tie dve ľavé topánky.

Lekár sa usmial: „Ach, ty si učňom u majstra Hansa? Neboj sa nič, pomôžem ti. Keď tvoj otec dovolí, vezmem ťa k sebe do služby a budeme spolu pozorovať kvety.“

Rozčulenie a radosť tak opanovaly Karla, že nebol v stave ani prehovoriť, i pochytil ruku lekárovu a bozkal ju vrelo ...

A skutočne, z malého obuvníckeho učňa stal sa neskoršie znamenitý učenec Karol Linné, ktorý sa preslávil po celom svete svojimi spisy o rastlinách.

Podľa Zorničky.

87. Naše zábavy.

Sadneme si na trávnik, tesne vedľa seba do kola, rukami sa držíme okolo krku, nohy máme natiahnuté do kruhu. Keď je takto koryto prichystané na kúpanie, vstúpia tam dve alebo tri deti a hra sa začne. Vopred sa riadne mydlia, drhnú, oplachujú, potápajú, radujú. Čo nevedia samy, to im naradí „koryto“. Plávajú ako pes, pekne ako plavci, naznak, robia „parník“, napodobňujú búrku. Pri tom je veľa hluku, žartov, vytečie z vane veľa vody, až na ostatok to vaňa už nemôže zniesť, rozpadne sa, voda vytečie, všetci sa váľajú po trávniku. Tu pribehne „mamička“, hreší deti, že pokazily vaňu a narobily škody. Naháňa ich, všetci dostanú. Ale čo naplat. Ešte sa má kúpať hromada detí! Mamička napochytre opravuje, stíka vaňu, kúpači musia pomáhať; dá to veľa roboty. Konečne je vaňa v poriadku, idú sa kúpať iné deti, a hra sa opakuje.

Je nám pri tejto hre veselo, ale skutočné kúpanie je ešte krajšie.

Podľa F. Krcha.

88. Chrústi.

Pri jarných oračkách vyoralo sa toľko pandráv, že za každým oráčom kráčal kŕdeľ vrán a mal sa jako na hodoch. A bolo i prečo. Pandravy za tie roky, čo sa vyliahly pod zemou z chrústich vajíček, ožraly toľko konárikov, že by ich na vozoch neodvozil; boly tučné ako valčeky.

V dedine dosť sa o veci hovorilo a ľudia si spomenuli, že pred štyrmi rokmi bolo mnoho chrústov a tých že zahniezdily pandravy. Preto sa i hádalo, že v máji bude chrústov zas do omrzenia.

Hádači neprehádali. Koncom apríla sa všade chrústi len tak rojili. Lietali s poľa do zahrád, nado dvory, vrážali do okien; bolo ich všade plno.

Po dedine naraz bolo živo. Kde aký školák a košeliačik honil sa za nimi. Chlapci ich srážali čiapkami, vyhadzovali za nimi klobúky, dievčence popadly šatky s hláv za rožky a bily nimi hlavu nehlavu. Všade bolo smiechu, kriku, hukotu a hrmotu ako na jarmoku.

U Gerykov na dvore chytal ich Martin riečicou, Zorka halenkou a Dunčo pri búde chňapal zlostne za každým, ktorý mu zabzučal okolo ucha. Malý Jurko sedel pri studni a hľadel ako zjašený — neznal ešte chrústov, preto sa ich bál.

Deti priniesly do kuchyne chytených chrústov a počaly sa s nimi hrať. Veď to sa neprihodilo každý deň taká hračka! Chrústi veľkí ako prsty na nohách, pekní barnaví s čiernymi hlavičkami, mali nohy pevné ako kone, vedeli sa nimi riadne opierať, len to tak v hrsti driapalo. Sotva zacítili pod nohami pevnú pôdu, hneď rozťahovali vrchné krýdla (krovky) aj blany, aby chlapcom ufrnkli. Bolo treba dávať na nich pozor!

Martin nechal si najväčšieho, Zorka a Jurko dostali menších a chytali si ich do ťahu. Priviazali im k zadôčku niť a zapriahli ich ku kornútu, najväčšieho do škatuľky od siriek, a už to šlo od jednoho konca stolu ku druhému: hio! hot! pr! Nestačili ich zavracať.

Deti maly z hry ohromnú radosť a nič si nerobily z toho, že trápia zvieratá; ani na to nepomyslely. Ale prísť na ne otec, iste by to boly odniesly všetky tri, najviac Martin! Ale otecko tu nebol — stál s matkou pred domom, pozoroval chrústov a nepochvaľoval si. Ožerú listy na stromoch, ktoré začínajú mať na kvet; a o obilí na budúce roky darmo hovoriť; tomu nové pandravy dodajú!

Mamička našla i v tejto nepríjemnosti niečo dobrého a miernila otecka: „No, ovocie obrániš. Chrústov strasieš so stromov a ja ich podhodím sliepkam a kačiciam . . .“

Rano sa vypravil otec s detmi do záhrady. Dostali od mamičky dve putne, naplnené do polovice vodou, a prikázanie: „Doneste hodne chrústov — sliepky po nich dobre ponesú a vajcia budú ako hlavy!“

A už to šlo od stroma k stromu. Chrústov bolo na nich bezmála ako listia; po prelietanej noci boli unavení a ešte spali. Najviac ich bolo na slivkách. Ako sa stromom zatriaslo, padali s neho ako dážď a ležali po zemi ako smeti.

Martin so Zorkou sbierali čulo chrústov a hádzali ich do putienok. Juro pozeral na nich z počiatku neisto, ale keď nekúsali, počal ich tiež sbierať.

Kým obišli záhradu, boly putne plné. Išli s nimi na dvor; matka na nich naliala horúcu vodu, rozhodili ich hydine a rozišli sa po svojom. Len Juro zostal pri sliepkach a pozeral, ako kľuvajú do chrústov a ich sozobávajú. Najviac sa mu ľúbil kohút, ako si na nich pochutnával a neprestajne volal niečo po sliepkach.

Juro si spomenul na matkinu reč a bol presvedčený, že kohút chce už sniesť vajce a že volá sliepky na pomoc. Netrpezlivo čakal, kedy tu už to vajce bude a či bude veľké ako hlava.

Keď sa kohút nemal k tomu, pochytil Jurko niečo chrústov a šiel do komôrky za izbou. Tam si složil do kútka perinku, dal na ňu plienočku, obstavil kút stoličkami a sadol si do neho ako na hniezdo. Potom dal sa do chrústov, ako to videl pri sliepkach. Vopred im odtrhol krýdla, potom hlavu, potom nohy a ostatok jedol tak pilne, až mu oči vyliezaly.

Zatiaľ sháňala sa mamička po Jurkovi. Nemohla ho najsť, ako by sa pod ním zem prepadla. Za domom nebol, v chlieve nebol, v záhrade nebol; i hľadala ho doma. Keď ho zahliadla v kútku učupeného, udivená zvolala:

„Jurko, čo tam robíš?“

„Snášam vajcia!“

„Ako to?“

„Nazobal som sa chrústov ako sliepky, a po tých sa snáša veľa vajec a sú veľké ako hlava!“

Čo mamička povedala, môžete si pomyslieť.

Ondrej Přikryl.

89. Vládca vzduchu.

Keď niekedy stará matka rozpráva o černokňažníkovi alebo o babe strige, ako podľa ľúbosti lieta vzduchom na plášti alebo na oblaku, bez všetkých prístrojov, len pomocou svojho „umenia“, vie teraz už každé dieťa, že je to nie pravda, ale poviestka, ktorá ukazuje, ako už od dávnych časov by boli ľudia radi vedeli lietať ako vtáci. No, nevedeli, neboli k tomu v starých časoch dosť múdri; až v najnovšej dobe prišli na to, ako to treba robiť, a vymysleli äroplány a vzducholode.

Äroplány sú zariadené podobne ako šarkany, ktoré chlapci púšťajú do vzduchu, hoci sú o veľa zložitejšie; ani nie sú na povraze a nepotrebujú vetra, ale majú silný stroj, podobne ako automobily. Vedia samy sa pohnúť od zeme do vzduchu, a ich vodca (pilot) vie ich vo vzduchu riadiť podľa potreby a ľúbosti nahor i dolu, dopredu i nazad, rýchlejšie alebo pomalšie. To všetko vie pilot riadiť cele svobodne ako gazda svoj voz, len s tým rozdielom, že nekrmí svoj stroj ďatelinou alebo ovsom, ale benzinom. Nebohý M. R. Štefánik bol výborným a smelým pilotom a veľmi rád cestoval äroplánom.

Ľudia, ktorí na äroplane cestovali, rozprávajú, že je to jazda docela príjemná, príjemnejšia ako vo vlaku alebo v automobile a nie nebezpečnejšia, pričom je ešte tá výhoda, že je o veľa rýchlejšia. A naozaj nehody a nešťastia, ktoré sa prihodily pri lietaní äroplánom, sú stále zriedkavejšie a upotrebovanie äroplánov stále častejšie.

Najviac užíva sa äroplánov pri vojsku, ale dopravujú sa nimi i ľudia a dopisy. Preto v každej zemi sú sriadené stanice, kde sa äroplány zastavujú na svojej ceste. V našej republike sú stanice v Prahe, v Bratislave a v Košiciach. Praha je jedna z najdôležitejších staníc pre äroplány v celej Europe. Cesta äroplánom z Bratislavy do Prahy trvá tri hodiny, rýchlikom po železnici deväť.

Ľudia už dokázali, že možno preletieť äroplánom z Ameriky do Europy. Ale ani tým sa neuspokojili, lež stále zdokonaľujú äroplány.

Okrem äroplánov stavajú ľudia i vzducholodi. Tie sú trochu podobné mydlinovým bublinám, čo deti vedia vyfukovať, ale nie sú z mydlín, lež z ľahkého kovu alumínia a nepremokavej a nepriepustnej látky, aby sa mohly naplniť ľahkým plynom, ktorý by ich niesol. Poháňané sú benzinom a strojom, podobne ako äroplány.

Veľká vzducholoď býva dlhá asi štvrť kilometra, unesie veľký náklad a môže v nej cestovať i štyridsať, pätdesiat cestujúcich. Je o veľa rýchlejšia ako rýchlik a vydrží vo vzduchu mnoho hodín. Býva krásne zariadená, ako sú izby

v najlepších hoteloch vo veľkých mestách, tak aby tam cestujúci mohli nielen najesť sa a pri jazde prechádzať, ale sa i vyspať.

I vzducholodi sa stále zdokonaľujú. Človek si ani nevie predstaviť, ako to bude vo svete o tridsať, pätdesiat rokov!

B. Koloušek.

90. Štyri čiastky roku.

Na svite štebocú lastovičky:
šuhaj ženie z domu von kravičky,
dievča vije veniec,
píšťeľku mládenec
z vŕby krúti.

Pred naším sa domom lipa puká,
kukučka v zelenom háji kuká:
Koľko mi rokov dáš,
kým pôjdem na sobáš?
Povedz, keď znáš.

Leto prepelica oznamuje,
novému sa chlebu ľud raduje,
otec jačmeň kosí
a syn snopy nosí
do hromádky.

Tadolu, ta letia divé husi,
k vinobraniu dolniak nože brúsi,
horniak repu kope,
dievky trú konope
pri mesiačku.

Vrabci lační letia do stodoly,
šuhaj senom kŕmi tučné voly,
nevesta ľan pradie
a svokruša žrebe
kolo pece.

Karol Kuzmány.

91. Hrozná noc pukanská.

I.

Bolo to včasne ráno v pondelok 1. októbra 1640. Hustá tma pokrývala Pukanec; jeho okolie i obyvateľstvo si hovelo v tuhom spánku. Len mužstvo na nočnej stráži postavené chodilo v meste poblíž drevenej ohrady, vystavenej na ochranu vnútorného mesta.

Medzi jednou a druhou hodinou po polnoci zaznely, nesúc sa tichým vzduchom, jeden za druhým dva dunivé hlasy. Ač temne, predsa zasiahly sluch pukanskej stráže.

To boly delové výstrely z levického zámku, výstrely výstražné, oznamujúce blížiaceho sa úhlavného nepriateľa Turka a napomínajúce celý vidiek ku pozoru a bedlivosti.

Lež komuže táto výstraha v prvom rade vlastne platila? To ovšem nemohol nikto uhádnuť; nevedeli to ani tí, čo delovým rachotom iných vystríhali. Len smer, kam sa brali Turci, bol označený takými výstrelmi, lebo výstražníci vypaľovali delá vždy v tú stranu, kam videli tiahnuť nepriateľské čaty.

Pukanská stráž zaslechnuvšia známe znaky, zdvojnásobila pozornosť, hľadiac smerom na juh, aby podľa ohňov poznala stopu Turkov. No, nebolo nič. Došla pomaly tretia raňajšia hodina, keď bolo badať čosi neobyčajného. Povetrím niesol sa akýsi potajomný šum, podobný šumu v diaľke valiacej sa riavy. Avšak okolo Pukanca nebolo šumiacej vody. Stráž badala v tom šume blížiaceho sa nepriateľa, a vyslala posla k veliteľovi pukanskej posádky.

Poplach a surma nočnou strážou narobné pomohly Pukančanom na nohy. Mužovia siahli za zbraňou a rútili sa k hradbám; ženy, deti a boja neschopní ponáhľali sa najsť útulok v kostole, ohradenom pevnou zďou už od husitskych dôb a zvanom pukanským zámkom.

V tom už zaznely vôkol celého mesta trúby, a Turci oborili sa s nešeredným povykom a streľbou so všetkých strán razom na mesto. Turkov hatila nočná tma, kdežto obrancom k ťažkej práci koľké-toľké svetlo dávaly zažaté smolnice.

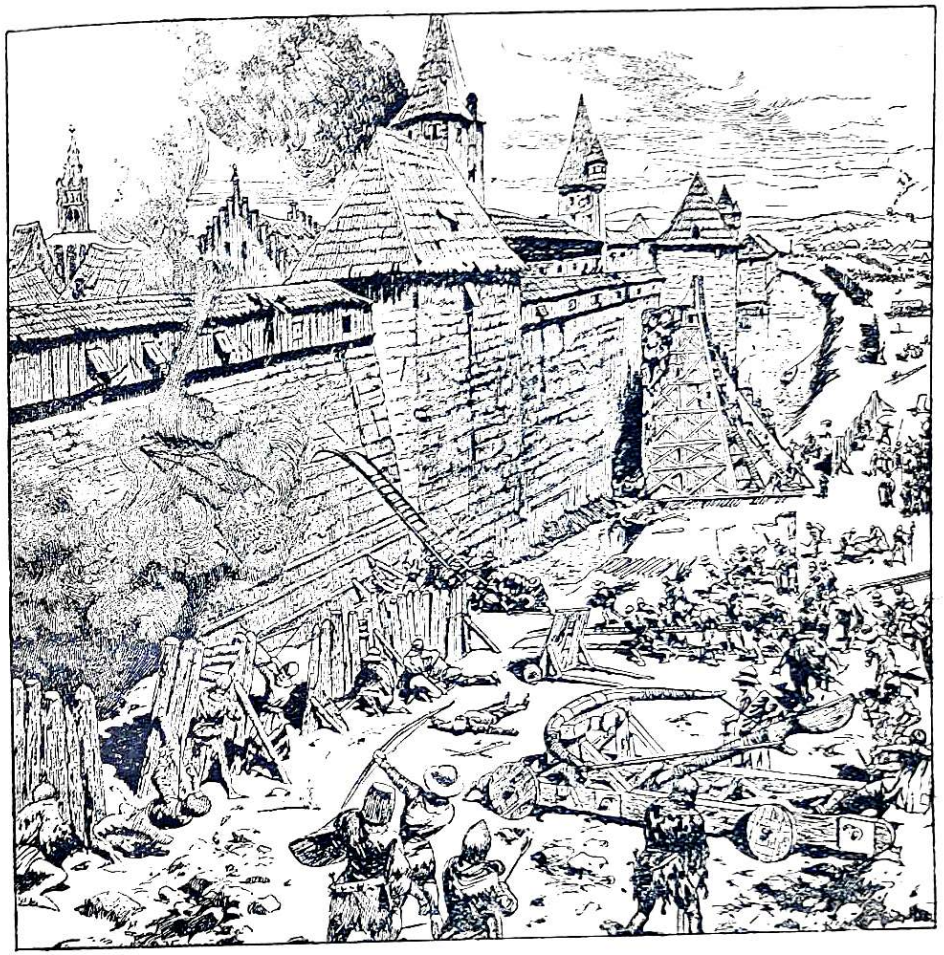

Dobývanie mesta.

Nočná tma stala sa však veľkou dobroditeľkou i preženy a deti, bývajúce na predmestí, ktoré nemaly už času predrať sa do mesta. Tieto nebožiatka hľadaly útulok v širom poli, nakoľko neupadly do rúk tureckých, a hustá mrákota zakrývala ich útek pred nepriateľskými zraky.

Tu v Pukanci na šiestich stranách zdvihly sa mohutné plamene; temná noc premenila sa v jasný deň. Turci videli, že obrana mestských drevených hradieb je nedostatočná. I vrhli sa sťaby rozbesnená rieka proti srubom už asi sedemdesiat rokov starým a zašlým a po neveľkej námahe prerúbali a preborili ich na niekoľkých miestach. Zúfalá

obrana meštianstva nemohla to prekaziť. Počet obrancov bol nepomerne chatrný oproti počtu tureckého vojska, nehovoriac ani o tom, že toto bolo chlap do chlapa vo vojenskom remesle vycvičené a v boji zaoceľované, kdežto obrancovia vyznali se lepšie v priemysle a pokojných prácach.

II.

Obrancovia utiahli sa do zdenej ohrady okolo kostola a pálili cez diery v hradskej zdi do nepriateľa. Srdce prenikajúci krik detí, naplašených streľbou a ohňom a túliacich sa tesne ku svojim matkám a usedavý plač a nárek žien, zaznievaly mohutne z otvoreného kostola, prehlušujúc občasne i samu streľbu a ryk bojujúcich.

Avšak ešte horšie viedlo sa tým, čo bývali v predmestí, lebo tí boli nepriateľom napadnutí prv, než by sa boli dostali do vnútorného mesta a zápasili v predmestí, aby umožnili bojom útek svojich žien a detí. Tí boli od Turkov zväčšiny pobití, a najväčšia čiastka tureckého vojska rozliezla sa teraz po ďomoch, drancujúc a odnášajúc z nich všetko, čo sa odniesť dalo. I rady obliehajúcich kostolnú ohradu z tejto príčiny redly.

Keď to veliteľ zbadal, velel otvoriť bránu a obrancovia vrhli sa na nepriateľa medzi šiestou a siedmou hodinou. Bojovali hrdínsky a po silnom zápase zahnali Turkov, ktorí museli ustúpiť s hanbou a potupou. Veď všetkých obrancov bolo len niečo vyše dvesto a Turkov pritiahlo na Pukanec pod dvanástimi veľkými a troma menšími zástavami vyše dve tisíc.

Víťazstvo bolo obľahčené a možné najmä preto, že plieniace vojsko turecké odnášalo korisť až k vozom za mestom, a veľa Turkov bolo tiež po domoch za lúpežou roztratených. Len čo Pukančania obrátili na útek tých málo, čo ešte útočili, zavládol v celom tureckom vojsku zmätok a neporiadok a útek stal sa všeobecným.

No víťazstvo neveľmi vedelo Pukančanov potešiť. Keď svitnul deň a slnko predralo sa trochu prez husté mrákavy dymu, zahaľujúce celé mesto, videli občania pukanskí, že sa

razom stali bedármi. I tí mešťania, ktorí prv vládli značným imaním, nemali teraz čím zaokryť nahotu a ukojiť hlad svojich žien a detí. Mužom unaveným v boji len s veľkou námahou podarilo sa zachrániť asi desať domov okolo kostola pred požiarom; ostatné mesto ľahlo popolom a jeho domy boly znivočené až do základov. Tento osud stihol i najväčšiu čiastku ochranného srubu.

Turci mali síce mnoho zabitých a ranených, ale odviezli so sebou vyše šesťdesiat osôb a okrem toho vzali so sebou i dobytok do poslednej nohy.

V rumy obrátený Pukanec a vozmi a koňskými kopyty znivočené okolie podobalo sa púšti. Najväčšia čiastka obyvateľov, najmä žien a detí, utiahla sa po tejto noci v iné bezpečnejšie strany. Len malý zástup mužov ubytoval sa v nesborených domoch a v kostole, hotový radšej položiť život, než opustiť rodné mesto a vydať ho nebránené Turkom.

III.

Zle bolo mešťanom pukanským, a potrebovali pomoci tým viac, že hlavný vodca Turkov v tých stranách, ostrihomský beg, bol nahnevaný na pukanských zhubcov, že toľko bojovníkov ztrátil, a predsa mu len tak chatrnú korisť a tak málo zajatcov priviezli. Preto vyzval Pukanec, aby sa mu najďalej do 14 dní poddal, ináč že pritiahne sám a sborí Pukanec tak, že neostane ani kameň na kameni.

Pukančania obrátili sa o pomoc k ostatným baňským mestám, a to do Kremnice, Novej Bane, B. Bystrice, B. Štiavnice, Belej a Ľubietovej. Kremnica a B. Bystrica poslaly na pomoc vojakov, Ľubietová, nemajúc na dostač ľudí, obetovala vďačne strelný prach, olovo a peniaze, Štiavnica pomohla niečo málo, Belá a N. Baňa nič. A tak ostalo, i keď palatín veľmi hrozil mestám pokutami a tresty.

Konečne podarilo sa napokon svolať a dostať Kremnicu i baňské mestá do valného shromaždenia a primať ich k porade v tejto veci. Po dlhom jednaní ustálily sa mestá, že v Pukanci budú vydržiavať svojimi peniazmi vodcu a päťdesiat vojakov, hajdúchov, a spravily takýto rozpočet: kapi-

tánovi každý mesiac 35 zl., robí 35 zl., každému desiatnikovi, tých je 5, po 4 zl., robí 20 zl., zástavníkovi 4 zl., robí 4 zl., bubeníkovi 4 zl., robí 4 zl., každému hajdúchovi, tých je 45, po 3 zl., robí 135 zl., úhrnom 198 zl., ktoré majú mestá mesačne platiť.

Teda neúplných 200 zl. mesačne, pravda, v tých časoch peniaz dosť značný, obnášala obeť, ktorú konečne podvolily sa baňské mestá dávať Pukancu pre svoju vlastnú bezpečnosť, čo sa im dodatočne srážalo z daní.

A tak činily tri roky.

Pavel Križko

92. S poctivosťou najďalej zajdeš!

Ešte jedno musím pripomenúť zo svojho detského veku. Neviem, ako sa stalo a kde, našiel som doma krajciar, ktorý som si prisvojil, vlastne ukradol, hoci nemal som zaň čo kúpiť. Vtedy neboly ešte v každej dedine sklepy, kam deti nosia za cukríky ukradené krajciare a vajcia.

Nosil som ukradený peniaz vo vrecku nohavičiek vždy v strachu, že mi ho najdu. Raz ma otec vzal so sebou k starému občanovi, od ktorého niečo kúpil; niesol mu peniaze. Starý súsed prepočítal peniaze, vybral z nich blýskavý nový krajciar a dal mi ho.

Ja som ho s radosťou strčil do vrecka a šli sme domov. Ale čo? Keď boly krajciare dva, začaly štrkať, a bál som sa, že to otec zbadá. Preto som sám začal: „Ako mi ten krajciar štrká!“

Otec zamyslený nerozmýšľal nad tým, že jeden krajciar nemôže štrkať, a tak nedopytoval sa, čo mám ešte vo vrecku. Ale osohu som z toho nemal, ba bolo pre mňa ešte horšie, lebo som musel i ďalej strachy mrieť a presvedčovať sa, že zle urobiť je ľahká vec, ale ťažko to zakryť.

Michal Bodický.

93. Radhošť a Valasko.

Jeden z najzaujímavejších krajov moravských je iste Valasko, od nepamäti osadené kmeňom Valachov pri hornom toku rieky Bečvy.

Kto raz navštívi tento pôvabný kraj, akiste vystúpi i na najpamätnejší vrch valaského kraja — Radhošť. Je to mohutný velikán, ktorý sa dvíha do výše väčšej než jeden kilometer, a s temena ktorého je krásny pohľad do širokého kraja. Tu vraj bývaly za pohanských našich predkov slávne obeti na počesť popredného boha Slovanov — Radohosta, ku ktorým slávnostiam schádzali sa ľudia z široka-ďaleka.

I teraz ešte býva, akoby na pamiatku na tie staré časy, večer pred sviatkom sv. Jána Krstiteľa na Radhošti slávnosť, ku ktorej sa schádza od Rožnova a Frenštátu veľa cestujúcich, aby strávili na Radhošti noc a pozorovali východ slnka.

Toho dňa s prvou tmou zapália na temeni vatru a návštevníci pozorujú, jako na okolných vrchoch až do veľkej diaľavy planú nesčíselné hranice, že sa zdá, ako by hviezdy sostúpily na zem.

A tak sa návštevníci zabávajú, spievajú, tancujú a veselia sa až prez polnoc. A hľa, už po druhej hodine, keď doliny odpočívajú ešte v hlbokej tme, obloha na východe bledne, znenáhla sa osvetľuje, až zahorí akoby ohňom a razom prvý slnečný lúč vnikne do očú, akoby ho nejaký obor prez Bezkydy vystrelil, za ním druhý, tretí — a už vychádza slnko vo svojej nesmiernej nádhere a oslepujúcej jasnosti.

S východom slnka začína sa nový život. Z údolia ozve sa zvuk pastierskej píšťaly, štekot psov a cengot zvoncov. To valach (pastier) vyháňa zo svojho dreveného salaša ovce na horské trávnaté grúne, aby tam strávil celý deň.

Ačkoľvek na lesnatých svahoch Radhošta je veľa pekných letovísk, chrbát Radhošťa je holý, bez stromovia; iba bujná tráva, rozmanité kvety a zakrnelá kosodrevina pokrýva zem. Za jasného slnečného dňa otvára sa ztade rozsiahly rozhľad na všetky strany. Na východ upína sa zrak prez Bezkydy s Knehyňou a Lysou Horou až k mohutnému Kriváňu a Lomnickému Štítu. Na západ po prúde Bečvy zbadáme

osady od Rožnova, Valaského Meziříčí, Hraníc, Lipníka až k Přerovu. Na sever nesú nás oči k Frenštátu, Jičínu, Příboru, Místku, až k Moravskej Ostrave a Vítkoviciam, zahaleným oblakom dymu, ba ešte ďalej, až do širokých rovín Nemecka a Poľska.

Pohľad s Radhošťa ukazuje, že Valasko je kraj hornatý. Nie sú tu nebotýčne vrchy a ľadovce ako v Alpách, ani jaskyne a jazerá ako v Krase alebo Demänovej — a predsa je Valasko krásny kraj. Zelené pruhy rôľ, lúk, hôr, malebne striedajú sa s barevnými dedinami, mestami, dvory a samotami, ktoré tu menujú pasekami. A v tomto striedaní je krása Valaska, s ktorým sa každý návštevník ťažko lúči.

Neveľké sú tu mestá, neveľké dediny, neveľa ľudí tu žije, lebo kraj je chudobný a nevyživí mnoho ľudí. V rovinách a údoliach, kde je úrodnejšia pôda, žije si ľud lepšie, ale vo vrchoch ťažko sháňa sa živobytie. Keď takému chudobnému pasekárovi (kopaničiarovi) chválite krásu jeho kraja, povzdychne si: „Edem, dyby teho chlebíčka bylo věc!“ (Len keby toho chlebíka bolo viac!)

Má pravdu. Tie kamenisté, holé stráne nerodia chleba. Škodí tu mokro i sucho, dážď i sneh. Niekedy vyrastie obilie len na piaď od zeme a zrnká má drobné ako kmín. Niekedy v chalupách nebýva na stole ani domáci chlieb, ale kupovaný. Keď je v dome krava alebo aspoň koza, majú aspoň deti trochu mlieka, ale inakšie najobyčajnejšou potravou horského Valacha sú zemiaky a kapusta. Mäso na stole vidí mnoho rodín iba o najväčších sviatkoch.

Veru ťažký je život na Valasku! A predsa je Valach ako srastlý so svojím krajom a neopustí ho. Sťahovať — nesťahuje sa. Keď pôda neobživí, obzerá sa po inom zamestnaní. Tu zahrádka dá niečo ovocia; tu za med pričinlivý včelár utrží pekný groš. Inde robia nožíky, koše, drevený kuchyňský riad, šindeľ a ženičky zas pre obchod krásné valaské výšivky, alebo sbierajú s pomocou detí huby. jahody, maliny, borievky a nosia do miest na predaj.

Mnoho ľudí obživuje sa v továrňach, ktorých je na Valasku a v priľahlých krajoch dosť. Na príklad továrne na nábytok z ohýbaného dreva vo Vsetíne, na klobúky v Novom Jičíne, kde je i tabáková továrňa, na látky vo Frenštáte a Příbore, na hospodárske stroje v Hraniciach a Přerove. I sklární je na Valasku niekoľko. Nemôže sa povedať, že by namáhavá práca v továrňach bola osožná zdraviu ľudu, ale ešte menej možno to povedať o pití liehovín, najmä pálenky, ktorej sa na Valasku minie veľa.

Valasi sú ľud zväčša štihlého vzrastu, otužilí a k práci súci. Nosia sa teraz už väčšmi po mestsky, iba kopaničiari a ženičky zachovali miestami svoj pekný bývalý kroj. Chalupy valaské sú väčším dielom drevené, pokryté šindľom.

Vo valaskej dedine Hodslaviciach pri Novom Jičíne narodil sa jeden z najslávnejších Čechoslovákov, dejepisec František Palacký, ktorého pre jeho veľkú prácu za národ voláme z vďaky otcom národa.

Podľa M. Jahna.

94. Jánošík.

V dobe úplného poddanstva ľudu zjavil sa jako ochranca a dobrodinca utiskovaného ľudu Jánošík. Slovenský ľud od toľkých století trýznený, zaľúbil sa do tohoto smelého šuhaja a dľa povahy svojej odial si ho do báječného rúcha „junáka svobody“.

Páni odpravili síce Jánošíka, ale on ožil v pamäti ľudu vo svetle tým jasnejšom; bo smrť len smyla s neho tône vín a on zjasal sa v kráži svojich ctností ako bojovník za voľnosť ľudu. Ľud rozpráva si dosiaľ o ňom: Jánošík zastával pravdu a bil krivdu. Chudobným dával, bohatým brával; študentom meral dukáty klobúkom a dievčinám červenú angliu od buka do buka. Od nadprirodzených mocností dostal vraj valašku a čarovný pás a tým sa stal nezraniteľným. Cisárovi sľúbil postaviť pluk vojska, ak mu dá milosť; i dal mu, ale pozde došla. Ale zato župa, čo ho odsúdila tak náhlo, musela vraj zaň každý rok platiť daň, mericu dukátov.

Hoci v týchto predstavách ľudu je len málo zrniek pravdy, predsa dlho potešovaly slovenský ľud v jeho žalostiach a bojoch proti pomaďarčeniu a za národnostné práva.

Julius Botto.

95. Čo bola robota.

To bola povinnosť sedliakov obrobiť panské pozemky zadarmo, ale nie snáď, keď sa to sedliakovi hodilo, ale keď mu panskí sriadenci porúčili. Sedliak sa chystal na ďatelinu alebo mal rozrobenú prácu, tu prišiel panský dozorca, dráb, nariadil rychtárovi — a sedliak musel nechať svoju prácu a ísť na robotu, či bolo pekne a či blato, slnce alebo mráz.

A pritom beda-prebeda, keby bol na drába ošklivo pohliadnul alebo mu odhováral. To bolo najmenšie, keď mu dráb nadal, alebo keď bol zatvorený! Obyčajne bol bitý na dereši.

Robota trvala celý rok; chudobný domkár robotoval ročne asi dva týždne, chalupník v každom týždni dva dni, sedliak s paholkom a mladším paholkom celý rok a okrem toho s koňmi tri dni v každom týždni. Ale toto bola už robota uľahčená podľa nariadenia cisára Jozefa. Predtým bola ešte o veľa ťažšia. K tomu ešte sedliaci platili dane, desiaty diel úrody a iné dávky!

Nebolo divu, že sa ľudia radovali, keď konečne po dlhých storočiach bola robota 28. marca 1848, za cisára Ferdinanda V. zrušená.

B. Koloušek.

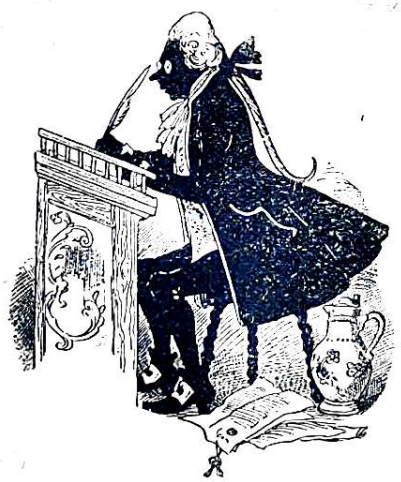

96. Nemožnosti.

Umretý pri ceste sedel,
slepý naň škaredo hľadel,
bezruký mešec odrezal,
nahému do gatí vopchal.

Počul to hluchý od neho,
napravil naňho nemého,
nemý hluchému pošepnul,
že mu peniaze ukradnul — —

Národná.

97. Chytrý sedliak.

Bol jeden sedliak, ktorý videl kus sveta a niečo v ňom zkúsil. Potreboval pri dome chliev a sám si ho vystaval, bez povolenia stavebného úradu. Za to bol odsúdený, musel zaplatiť pokutu, a v kraji ho začali prezývať staviteľom.

Raz prišiel do mesta na radnicu. Bolo tam niekoľko známych radných pánov a tí si chceli z neho urobiť žart. Istý radný povedal: „Či bys' nám nevystaval radnicu v oblakoch, aby siahala až k hviezdam?“

Sedliak pochopil, že sa mu chcú vysmievať, ale nerozhneval sa a kľudne odpovedel: „Prečo by nie, vzácny pane! Vystavím, len mi tam dajte doviesť tehly, vápno a piesok.“

Prvý radný bol odbavený. I pýtal sa druhý: „Či vieš, keď si bol tak ďaleko vo svete, kde sa počína a kde sa končí zem?“

„Vzácny pane, začína sa a končí práve tam, kde stojíte; keď neveríte, myslím, že ste dosť učený a zmeriate si to.“

Tak bol odbavený i druhý radný. I povedal sám pán starosta: „Máme tu v poliach studňu; poraď nám, ako by sme ju dostali do mesta!“

Sedliak odpovedal: „Veľavážený a vzácny pán starosta! Urobte povrazy z piesku a hliny, svolajte najsilnejších mužov z mesta a ťahajte za povrazy, až pritiahnete studňu do mesta.“

Potom už dali sedliakovi pokoj.

98. Hlas vozu.

Když den povyrostl, děvečka vrátila se s louky pro snídaní, které si nakládala do nové nůše a pokryla čistým ubrusem; potom je nesla sekáčům na louku. Malý Frantík šel s ní.

Jak bylo venku v lukách všechno krásné, barevné, voňavé, všude plno světla, tepla a radostných zvuků a hlasů! Děvečka si prozpěvovala. Stranou ke vsi na úvozové cestě povrzával vůz; povrzával smutně, žalostně volal, aby ho namazali, ale ve Frantíkovi nářek jeho nebudil soustrast, jen veselost. Až se z plna hrdla zasmál.

Děvečka se optala: „Frantíku, mám nějakou chybu na šatech, že se mi směješ?“

„A to já ne tobě, já tomu vrzavému Žlábkovu vozu. Což neslyšíš, co vrže?“

„Že vrže, slyším, ale co vrže, nerozumím.“

„Poslouchej pilně, porozumíš. Vrže: Strejčku Žlábku, vrzy, vrzy, do hospody brzy, brzy; přineste mi také kapku, pláču žízní, strejčku Žlábku!“

Jozef Holeček.

99. Letní večer.

Slunce zašlo za horami
v záři rudých červánků,
nad polem i nad lukami
tichne píseň skřivánků.
Zticha, zticha vítr dýchá
přes lučiny od lesa,
nad nimi se klenou tichá
holubičí nebesa.

Na luka i pole, skály
lehá mlha modravá,
koroptev slyšeti v dáli,
kuřátka si svolává.
Zticha, zticha vítr dýchá,
v trávu padá rosička
a na sivém nebi zticha
bleskla první hvězdička.

J. V. Sládek.

100. Čerešne, čerešne!

Čerešne sa už zapaľujú, už dozrievajú — a vy ste smutní? Poďte k nám do Znojma, budete hneď veselí a budete sa smiať.

U nás teraz do široka-ďaleka všetky sady sa červenajú, okolo Znojma je rajská zahrada.

Prišli obchodníci z Brna, z Prahy, z Ostravy, z Plzne... Rozišli sa po dedinách a nakupujú. Trhy sú tiež plné kupcov. Domácich kupuje najmenej sto... Sú to kupci z Kolína, Humpolca, ba až z Dečína a Liberca.

Trhy počínajú sa už o piatej hodine každý deň. Vrchovaté vozy... Tisíce putieň...

Čerešne... čerešne...! Sú ich plné hromady v sklepoch, u zeleninárok, vo výkladoch... zo všetkých strán na teba sa usmievajú, na teba volajú, teba lákajú ich červené hlavičky.

Vyjdeš za mesto. Kam dohliadneš, čerešňové stromy. Zdajú sa ako krvavé kytice a sú plné ľudí.

U cesty na končiari rozloženého obra stojí otec, na rebríku trhá mama, pod stromom malý Tondo — a tiež nelení.

Fúka naň studený vietor. Tondo má zelenú tvár a skrehlé ruky — ale nepovolí a len jie a jie.

„Tondo, nie je ti zima?“ pýta sa nahore mama. Tondo sa zatrepal — a len jie a jie.

Živo je po okolí, živšie v meste, ale najživšie na stanici. Hromady plných košov váľajú sa v skladištiach a stále sa hrnú nové a nové. Práve nakladajú na vlak. Na nákladišti je vozík, na ňom hŕba košov.

Robotník berie kôš po koši a hádže dolu svojmu druhovi. Ten zachytí kôš, hodí ho ďalej súsedovi, ten ešte jednomu a ten niekomu do vozňa.

Ten, čo hádže s vozíka, vraví kamarátovi dolu: Liberec!

Kamarát opakuje: „Liberec“. A tak až do železničného vozňa.

Plzeň.
Plzeň. —
Ešte Plzeň.
Ešte — —

Kladno.
Kladno. —

Nie je to u nás pekné a veselé? A bude dlho, dlho, ešte! Po čerešniach prídu moruľky, potom jablká, hrušky... a na koniec zlaté a modré hrozno...

Vravím vám: Nechajte smútok a príďte sem k nám. Znojmo je krásné, a my vás radi uvítame. Fraňo Kopeček.

101. O kúzelnom prameni.

Pred dávnymi a dávnymi rokmi žil so ženou kdesi medzi vrchmi chudobný drevorubač. Boli už starí a nemali detí. Muž odchádzal každého dňa samotný do lesa na drevo, kým jeho žena sedela doma a tkala.

Jednoho dňa sa prihodilo, že starec zašiel ďalej do lesa a zastal pri malom prameni, ktorý nikdy predtým nevidel. Voda bola studená, starec smädný. Pokľaknul a napil sa dlhým dúškom.

Zdalo sa mu, že voda ho osviežila akýmsi zvláštnym spôsobom. Vtom zazrel v prameni obraz svojej tváre a odskočil. Bola to jeho tvár, o tom nebolo pochybnosti, ale bola to tvár celkom mladého muža!

Nemohol uveriť svojim očiam. Položil si obe ruky na hlavu, ktorá bola predsa už temer holá. Teraz bola pokrytá hustým, čiernym vlasom! A jeho tvár stala sa chlapčensky hybkou; všetky vrásky zmizly. Súčasne prenikla ho nová sila . . .

Už uveril tomu divu. Nič netušiac, napil sa z prameňa mladosti a omládol. Vyskočil, zavýskol od radosti a utekal domov, ako len môže utekať mladý a silný muž, keď je mu pilno.

Keď muž vkročil do domu, bola jeho starenka veľmi postrašená, lebo ho považovala za cudzinca. Dlho nechcela uveriť jeho príhode. Prosil ju, aby sa s ním vybrala k prameňu.

Starenka vravela: „Nie je možné, aby sme sa súčasne vzdialili z domu. Počkaj tu, veď ja prameň najdem sama.“ A odbehla do hory.

Keď našla prameň, pokľakla a začala piť. Oj, aká studená a príjemná bola tá voda! Nemohla sa jej nasýtiť. Pila a pila a pila.

Muž ju netrpelivo očakával; čakal, že ju uvidí prichádzať ako rozkošné dievča. Ale ona sa nevrátila vôbec. Zachvátila ho úzkosť, zavrel dom a odišiel ju vyhľadať.

Hľadal u prameňa, nebola tam. Už sa chcel vrátiť, keď v tráve neďaleko prameňa začul slabý nárek. Hľadal tam a našiel na šatách svojej ženy — polročné nemluvňa.

Starena vypila primnoho kúzelnej vody a stala sa dieťaťom. Lafcadio Hearn.

102. Z krajiny čiernych diamantov.

Prišiel k nám do Sliezskej Ostravy bratanec zo Slovenska až od Ružomberka. Sotva si trochu oddýchol, vravel: „Ľudia boží, u vás je Babylon. samý hluk, pískanie, zvonenie, ako tu, prosím vás, vydržíte?“

„Nuž, zvykli sme; človek sa všetkému prispôsobí. U vás tam vo vrchoch medzi horami je, pravda, inakšie. Tam máte ticho, čisto a veselo. Ale u nás na Ostravsku, kde je tovární, uhoľných a priemyselných závodov ako húb po dáždi, je len shon, krik a práca bez kľudu. Zvykli sme si toľko, že by nám bez toho bolo smutno.“

Rozprávali sme, až sa stmievalo. Bratanec pozrel náhodou oknom a vyskočí so stoličky: „Pre Boha, hľaďteže, horí!“

„Upokoj sa, Jano, nehorí. To sú Vítkovice. Tie ohne a žiara medzi tým lesom komínov sú z vítkovických železiarní. Tam sú ohromné závody, pracuje v nich viac ľudí ako v celom Ružomberku: vyše dvadsať tisíc.“ —

V kuchyni zbadal bratanec, že sestra prikladala uhlia do sporáku. „Vy kúrite len uhlím?“ pýta sa. „A dobre vám to horí? U nás na dedine kúrime len drevom. Je zaujímavé, ako ten čierny kameň horí!“

„Ako by sme nekúrili uhlím, keď sa ho tu toľko dobýva! Niekoľko uhoľných baní je na Morave v Moravskej Ostrave, v Prívoze a na Marianskych Horách. Na Tešínsku

ich je však vyše tridsať. Najviac ich má Sliezska Ostrava, Karviná a Orlová. V celom kraji tešínskom je pod zemou tento vzácny čierny kameň, ktorým kúria všetky továrne a železnice v Československu. Ročne ho nakopú horníci na šesťdesiat milionov metrákov. Je to bohatstvo, čo?"

Bratanec iba hlavou krútil; nemohol pochopiť, že sa toľko uhlia nakope a vyvezie a že druhý rok je opäť čo kopať.

Rudolf Eliáš.

103. Kolo Tatier čierňava.

(Rozpomienka na rok 1848—1849.)

Kolo Tatier čierňava,
blýska, bije hrom!
Stená Váh i Orava,
mutný tečie Hron.
Už zvonil vrah v tú dobu
Slovákovi do hrobu,
už mu zvonil, zvonil, zvonil do hrobu!

Lež nad Nitrou zástava
našich rodákov,
národ v boj povoláva
hodných junákov.
Chlapci kone sedlajú
a paloše chytajú
a paloše, tie paloše chytajú!

A šabličky štrngajú,
bubny rachocú,
tu dievčatká fikajú,
kone dupocú —
Neplač, dievča, rod volá,
ak bude božia vôľa,
príde milý tvoj na krýdlach sokola!

Zpoza Tatier vychodí
zora červená.
Čože nám ňou prichodí?
Slávy odmena.
Sláva hodným junákom,
pokoj svätý rodákom,
sláva, sláva, sláva, hodným junákom!

Samo Tomášik.

Poznámka: Posledný riadok v poslednom verši môže sa príležitostne premeniť takto: „Franciscimu, Hurbanovi, Daxnerovi sláva!"

104. Slovenské povstanie.

Maďari odo dávna domáhali sa na panovníkoch habsburských úplnej samostatnosti a neodvislosti, ale márne. Po napoleonských vojnách ich odvaha rástla stále viac, a keď im cisár Ferdinand V. nechcel vyhoveť, vzbúrili sa. Ich vodcom bol Ľudevít Košut, odrodilý Slovák.

Slováci v tomto boji nepomáhali Maďarom. Poprední slovenskí národovci Ľudevít Štúr, Jozef M. Hurban, Michal M. Hodža, Štefan Daxner a Ján Francisci vedeli, že by im Maďari ešte väčšmi natískali maďarčinu proti slovenčine, keby proti cisárovi zvíťazili. Preto sa roku 1848 rozhodli, že budú bojovať proti Maďarom. Sriadili dobrovoľnícke vojská, v ktorých bolo i hodne bratov Čechov, a dali sa do boja. Najviac dobrovoľníkov bolo zo západných žúp a z Gemera.

Z počiatku boli Maďari na Slovensku niekoľko ráz porazení od cisárskeho vojska a slovenských dobrovoľníkov, ale pozdejšie počali víťaziť, tak že cisárske vojsko ustúpilo a dobrovoľníci sa rozišli. Štúr, Hurban a Hodža šli po pomoc do Prahy.

Nasledujúceho roku vrátili sa slovenskí vodcovia z Prahy na Slovensko, vyburcovali ľud k boju a sostavili z neho pomocou viacerých bratov Čechov nové dobrovoľnícke vojsko. Títo dobrovoľníci nadšene a udatne bojovali proti Maďarom, keďže cisár sľúbil Slovákom za túto pomoc národnú a rečovú rovnoprávnosť.

V týchto bitkách zhynulo mnoho oduševnených slovenských vlastencov. Zpomedzi nich národ najviac spomína mládencov Vilka Šuleka, Karla Holubyho a Ďurka Langsfelda, ktorí boli Maďarmi popravení. Daxner, Francisci a Bakulíni, o ktorých pozdejše zkrsla pieseň „Traja sokoli", tiež len šťastnou náhodou ušli istej smrti.

Ku koncu roku 1848 boli Maďari konečne úplne premožení, najviac od ruského vojska, ktoré tiež bojovalo proti nim. Slováci čakali, že panovník splní sľuby, ktoré dal slovenskému národu. Ale nestalo sa tak. Nový cisár František Jozef bol k Slovákom nevďačný a všetku moc v zemi dal opäť Maďarom.

Maďari užívali tejto moci vždy viac na to, aby do úradov, do škôl, do vojska, do kostolov a všade, kde sa len dalo, natískali svoju reč maďarskú. Tak sa z mnohých Slovákov časom stali Maďari, ktorí sa hanbili za to, že sa narodili Slovákmi, ba tajili aj to, že vedia slovensky hovoriť. Celé kraje slovenské týmto spôsobom znenáhla boly premieňané na Maďarov, pomaďarčované. Oduševnených a roduverných Slovákov bolo stále menej. Hrozilo nebezpečie, že onedlho z väčšiny Slovákov stanú sa Maďari, že slovenský národ zhynie. Svetovou vojnou, ktorej dôležitým následkom bolo i spojenie Slovákov a Čechov v jeden národ československý v spoločnej republike Československej, bolo toto nebezpečenstvo odstránené, a slovenský národ nadobudnul konečne rovnoprávnosti a slobody.. B. Koloušek.

105. Nesmrteľní pracovníci.

Pracovali, bojovali,
trpeli až do skonania,
teraz my zas buďme v práci
do čias nášho povolania!

Keď tu svoj boj prestojíme,
dotrpíme, dokonáme,
nech aj po nás toľko zbudne;
koľko po tých predkoch v jame.

Antonín Klášterský.

106. Na Petříně.

Úzkou a příkrou uličkou malostranskou vedl mě strýček do sadů na Petříně. Vešli jsme do stanice lanové dráhy, kde vůz byl již k jízdě připraven. Stál na kolejích nakloněn, nikoli rovně jako vozy železniční. Kolejnice byly celkem tři obyčejné, mezi nimi dvě ozubené.

Pohodlně jsme se usadili, zřízenec prohlédl lístky a uzavřel dveře klíčem. Ještě se ozvaly zvonkové signály a již se hnul vůz kupředu — vlastně vzhůru. Byl ten prvý dojem nemilý, když se vůz počal zvedati do výše. Ale již v příštím okamžiku vyhlédl jsem z okna; hle, tam zvedá se moře domů a kostelů, tam Národní divadlo, tam věž týnského chrámu, Prašná brána — a ve chvilce celá Praha ležela pod námi. Vtom pozoruji, že vůz uhýbá stranou.

„Jsme na výhybce," pravil strýček.

A v tom okamžiku již sjíždí dolů druhý vůz. Dívám se za ním a co vidím? Za vozem vleče se lano asi 4 *cm* tlusté.

„Aha," myslím si, „shora pouštějí vůz na laně!" Strýček však mi vysvětlil: „Vůz, kterým nyní vyjíždíme vzhůru, je na horním konci opatřen rovněž ocelovým lanem, které obíhá kol velké kladky na horní stanici. Tímto lanem je spojen s druhým vozem."

„To je asi tak, jako v naší studnici dva okovy na společné kladce," řekl jsem. „A toto lano se nepřetrhne?"

„Je zhotoveno z ocelových drátů nejlepší jakosti, navinutých kolem duše konopné. Pro všechny případy, jak můžeš pozorovat, je mezi kolejemi ještě třetí kolej ozubená, do níž zapadá pojistná brzda v případě, že by se lano přece snad přetrhlo. Je tedy o bezpečnost náležitě postaráno."

„Ale jedné věci přece nerozumím. Horní vůz jel dolů téměř prázdný a náš je obsazen skoro úplně; jak to, že vyjíždí vzhůru?"

„Každý vůz má vespod velkou nádržku, do níž se na horní stanici napustí voda.. Tím se horní vůz vždycky stane těžší než dolní a klesaje, vytahuje současně dolní vůz nahoru. Na dolní stanici se samočinně otevře záklopka a voda se vypustí," vysvětloval strýček.

Za chvíli byli jsme nahoře a stoupali jsme krásnými sady petřínskými k rozhledně, kterou postavili v r. 1890 současně s lanovou drahou. A již se tu mezi korunami stromů neočekávaně vynořila mohutná rozhledna. Spočívá na osmi velikých nohách, z nichž jedna je od druhé vzdálena asi osm metrů a zapuštěna v pevné zdi, která spočívá hluboko až na skále. Rozhledna je vysoká 60 *m* a je od paty k vrcholu celá železná. Když jsme vystupovali na vrchol po železných schodech, chtěl jsem počítati schody, ale brzy jsem toho nechal a raději jsem pozoroval nádherné divadlo pod námi. Ačkoli jsme si v prvém patře, které je ve výši 15 *m*, trochu odpočinuli, přece jsem byl trochu unaven, když jsme se dostali nahoru, a pohlédl-li jsem dolů, točila se mi hlava. Když však jsem se rozhléděl, zapomněl jsem na vše. Praha a její okolí ležely pod námi v plné kráse jako na ohromné mapě. Nejen Vltava a město, ale i Hradčany a Vyšehrad byly hluboko pod námi, a patřili jsme do nádvoří královského hradu. Pak jsme se zahleděli do širého obzoru. Strýček mi ukázal na severozápadě modravý hřbet Krušných hor, na severu rozeznali jsme zřetelně památný Říp, Milešovku a mnohé jiné kupy Českého středohoří, na severovýchodě znatelný byl i Ještěd. Strýček pravil, že za úplně jasného počasí bývá možno dalekohledem vidět až ku Sněžce.

Dlouho jsme se těšili krásným rozhledem a dlouho jsme se nemohli odtrhnouti od toho krásného divadla.

František Žemla.

107. Ako slepý žobrák pracoval za národ.

Na konci osemnásteho storočia narodil sa v dedinke Hačave v rimavskej doline z chudobných rodičov Matej Hrebenda. Jeho beh života je krásnym príkladom, ako sa môže i chudobný človek viacej zaslúžiť o národ a vlasť ako mnohí bohatí a mocní.

Matej Hrebenda už od malička mal slabé oči; v desiatich rokoch bol už poloslepý, a keď slnko najkrajšie svietilo, jemu sa to zdalo len slabým mesačným svetielkom. Takto bol k veľkej práci nesúci, k tomu chudobný — aký div, že mal ťažký a smutný život. Pritom najviac ho trápilo, že si nemohol ani nič prečítať, lebo sa neučil, keďže ani nevidel. Ale predsa len si časom pomohol v tejto veci. Hačavania mali dobrého šuhaja radi, pozdejšie urobili ho v dedine i hlásnikom a dali mu i skromný plat. Bol to chudobný plat, pravda, ale Hrebenda i z toho mála vedel odložiť dajaký groš na to, aby mohol kupovať — knihy. Potom v Hačave a na okolí vyhľadával a navštevoval ľudí, ktorí mu z nich nahlas čítali. Preto že mal dobrú pamäť, zapamätal si, čo dobrého sa z kníh dozvedel, a tak to zas i sám vedel ľuďom rozprávať.

Vtedy pospolitý ľud na Slovensku knihy len veľmi málo čítaval. Hrebenda, poznajúc túto smútnu okolnosť, zatúžil rozšíriť medzi ľudom čo najviac dobrých kníh, aby sa rozširovaly v národe dobré vedomosti a pravá vzdelanosť. A tak nič nedbajúc na svoju chudobu a na svoju slepotu, začal putovať od dediny k dedine, rozprávajúc ľuďom po večierkoch zaujímavé príbehy z kníh. Keď sa to ľuďom zapáčilo, hneď i núkal knihy na predaj so slovami: „Len si kúpte! Ste zdraví, dobré oči máte, môžete čítať a poúčať sa. Pozrite na mňa a vážte si toho, že ste schopní sami sa z kníh učiť a vzdelávať!“

Ľudia kupovali, a Hrebenda takým činom rozšíril v národe množstvo dobrých našských kníh. Poúčal ľudí i o tom, aby si vážili dobrých starých kníh, a vzácne staré diela sbieral a zachraňoval. Tak uchránil od zkazy i vzácnu starodávnu bibliu Českú a mnoho iných cenných spisov.

Keď bolo Hrebendovi už viac ako šesťdesiat rokov, mal usporených asi dvesto zlatých. V tých časoch bol to dosť značný peniaz, pravda, a chudobnému Hrebendovi bol to celý majetok, prichystaný pre nemoc a pre časy, keď už Hrebendovo staré telo nebude vládať pracovať. Ale práve vtedy Slováci založili si sami v Revúci svoje slovenské gymnázium, aby slovenská mládež učila sa po slovensky, a nie po maďarsky a aby tak ostala verná svojmu národu. Peniaze na tento cieľ sbieraly sa z dobrovoľných obetí, a každý povedomý Slovák vďačne obetoval.

A čo urobil Hrebenda? Šľachetný Hrebenda, chudobný, chorý a starý, venoval vtedy všetko svoje imanie, celých dve

sto usporených zlatých na to, aby sa pri revúckom gymnáziu založila knižnica dobrých slovenských spisov...

Povedal: „Ja sa už len dajako do smrti preživím — ale slovenskí žiaci musia mať dobré slovenské knihy, aby z nich boli dobrí Slováci!“

Taký človek bol Hrebenda! Dožil sa osemdesiatich piatich rokov a bol vo veľkej vážnosti a láske všetkých roduverných Slovákov. I slávny Slovák Ján Kollár dobre poznal Hrebendu, rád ho mal a často mu písal. Majúc v úcte krásné jeho národné účinkovanie, pri jednej svojej návšteve u neho napísal mu do pamätnej knihy:

„Ó, by mnozí vidoucí Slováci podobní byli tomuto slepému v lásce k národu a ve známosti řeči mateřské! Ján Kollár.“

Podľa Orieškov.

108. Svážení dříví na Šumavě v zimě.

V létě a na podzim narubali dřevorubci na stráni vrchu několik set metrů dříví a nakáceli několik set kmenů. To vše v zimě musí se dopravit dolů k potoku. Je to perná, strašlivá práce!

Klády i polena leží hluboko pod sněhem, sněhu vysoko. Je nutno ze sněhu je vyhrabati, do sněhu vykopati cestu, po stráni upraviti sanici, naložiti dříví na sáně a sáně pustit po svahu i s člověkem, který jich krkolomný let řídí a mírní.

Vše, co mělo nohy a ruce, muselo do díla. Mužové šli napřed, aby první vyšlapali cestu. Měli na nohou sněhové obruče, aby tělo stálo na širokém podkladu. Chůze v nich však je těžká, úmorná, nezvyklým téměř nemožná!

Když dřevaři vyhrabali nakupené zásoby polen zpod hlubokých sněhových závějí a upravili všemu cestu, sami dotáhli těžké sáně s vykřivenými, zobákovitě končícími sanicemi, okovanými železem. Zvířata stěží by obstála při této strašné, úmorné práci, kterou tu konali synové lidští!

Ráno i večer žíhal krutý mráz, že sníh hvízdal pod nohama. Když pak slunce k poledni překročilo temeno Luzného a paprsky dopadaly na sníh, tu bílý povrch tál, slévaje se v drobné kapky. Ale studeným dechem spodních vrstev utvořila se hladká kůra ledová. Ušlapaná cesta proměnila se

v lesklou klouzačku, o niž marně by se byla opírala noha bez podpatku, obrněného zubatou podkovou. „Sanice je hotova,“ hlásil hajný revírníkovi.

Počali nakládati dříví na sáně, dva i půl třetího sáhu na jedny. Při této práci pomáhaly ženy. Polena byla často ledem oblita, spečena; bylo je potřeba násilně od sebe trhati.

První sáně naloženy. Přitáhli je ke svahu. Na předku usadil se silný muž, opřel nohy o příčku mezi sanicemi, oběma rameny objal konce sanic a do pravice vzal těžké, železem skované bidlo, jímž měl říditi směr saní a podle potřeby i brzditi.

Muži opřeli se o sáně. Ty pohnuly se po příkrém svahu, šouply se níže, daly se do pohybu, pomalu, rychleji, vždy rychleji, až uháněly s větrem o závod, puzeny vlastní tíží. Syčely, hvízdaly táhlým, vysokým tónem, až doběhly dolů, kde je vůdce zastavil. Cestu dlouhou přes dvě stě metrů vykonaly za dvě minuty.

Za pět minut přiběhly druhé sáně, pak třetí, pak čtvrté. Zástup, který nahoře nakládal, seběhl zatím dolů, aby byl nápomocen při skládání a potom aby sáně opět vytáhl nahoru.

Svážení dříví na sáních je práce nadmíru obtížná a nebezpečná. Vyžaduje neobyčejné síly, velkého cviku a chladnokrevnosti. Kdyby se muž, řídící jich běh, dost málo opozdil při brzdění, sáně by se v letu překotily a střemhlav bůhvíkam zaletěly. Není roku, aby doprava touto cestou nevyžadovala lidských obětí.

Když dřevorubci sváželi po tři dni polenové dřevo a dráha ve sněhu hodně ssedla a stala se hladkou jako zrcadlo, přišly na řadu klády. Nakládají je tím způsobem, že je připoutají k saním v polovici délky. Je-li kláda silná, naloží se jen jedna; jsou-li slabší, připoutají se dvě, tři, i čtyři. Muž, který řídí jejich směr i běh, usedne před kládou, natáhne nohy a bidlem řídí i brzdí.

Jízda s kládami je ještě mnohem nebezpečnější než jízda s dřívím. Hřmotné, dlouhé dřevo chvěje se jak obrovská struna a běda muži, který by se neudržel: dřevo uhánějící divým letem vymrštilo by ho do vzduchu, jako tětiva mrskne šípem. — —

Karol Klostermann.

109. Moriaci.

I.

Všetci ľudia v dedine sa im divili. Mamička biela, bielučká ani padlý sneh a trinásť čiernostrakatých potomkov sa jej narodilo, jeden ako druhý. Dobre bolo treba dávať pozor, aby ich rozoznal.

Chuti k jedlu mali jako nikto iný na dvore. Čo nebolo pribité, všetko muselo do ich volát. Piesok, klinčeky a hoci retiazky z hodín hltali zrovna s takou chuťou, ako stromové listie, šalát alebo rozmiešané zemiaky. A niektorému chutilo len vtedy, keď spozoroval, že brat drží väčší kus v zobáku ako on sám; tu ho tak úprimne kľuvnul, že pustil korisť. Preto strašili všetci s rapavými hlavami, ktoré boly stále ostrapené. Niekedy nešetrili ani vlastnej mamy, tak že bola rada, keď im mohla vyviaznuť. Nuž áno, bola to čistá rodina!

Ale im bolo všetko jedno, či ich má niekto rád alebo nie. A tak sa im na dvore každý radšej vyhnul. I Jožko im opatrne vyhýbal. Dobre sa pamätal, ako sa raz na neho sosypali a odniesli na strechu novú baranicu, ktorá mala v prostriedku všité červené kolečko. Len čo zbadali túto barvu, ako by pichol do osieho hniezda. Sople na zobákoch sa im podlialy ťažkou krvou, holá hlava zfialovela a zrudla, perie sa naježilo, že trčalo od seba jako drevené násadky! Pritom brúsili krýdlami o zem ako pomätení, krútili vztekle krkmi a očami, klopali krivými zobáky, z ktorých vyskakoval čierny jazyk, a kričali s veľkým hlukom: „Udri, udri — per, per!“

II.

Na dvore v búde žila suka, ktorá mala troch psíkov, strakatých a lyskatých, ako bola ona sama. Mala s nimi veľkú prácu; musela ich zohrievať, oblizovať, opatrovať, v čistote zachovávať a pečlivo kojiť, lebo za desať dní nevideli na očká. Potom však, keď sa porozhliadli, probovali sa stavať na nôžky, rozliezali sa po hniezde, tenkým hláskom smiešne poštekávali na seba a zkúšali medzi sebou zápasy a rozličné žartovné ťahanice.

Mladá matka im priala zábavy, len im často opakovala: „Milé deti, tu v búdke si zahrávajte, len von na dvor sa neopovažujte; tam panuje ten ohavný moriacky národ a ten by vás na smrť doráňal.“

A na potvrdenie tejto výstrahy zatriasol sa dvor moriackym krikom: „Hudryhudryhudry!“

Malí hafkáči poslúchali, von nechodili, v spokojnosti rástli, silneli a tĺstli. A so vzrastom vzmáhala sa aj ich skotačivosť. A raz ten najsilnejší, Puntík sa volal, ako sa honil za svojimi braty, vypadol nezavretými dvierkami z búdy. Keď už bol vonku, vravel si: „A čo by! Pozriem sa ja po svete, veď mi hlavu neutrhnú. I tak som posiaľ nič nezkúsil.“

A už ťapkal do dvora od rodnej chalúpky.

III.

Vonku bolo celkom inakšie, ako doma. Nestačil ani hľadieť na všetky strany. Čosi ho veľmi hrialo do zadku, o veľa viac, ako keď sa v búde pritúlil k matke. Keď sa v tú stranu zvedavo pozrel, zbadal akési žltavé kolo na modrej plachte, ale už sa mu zreteľnice zalievaly slzami, čierne, červené a zelenkavé kolá skákaly mu pred očima. Nebolo inej rady, ako sadnúť na zadôček a pretierať si kukadlá labkami.

Vtom počuje vôkol seba: „Hudryhudryhudry . . .“ Zrýchla vzhliadne — vzteklé príšery nafukujú sa proti nemu, nie inak než ako by ho chcely zožrať. Obzrel sa kol do kola — obstúpily ho s každej strany.

„To som sa dostal do peknej omáčky,“ pomyslel si, ale zato mu srdce nespadlo do nohavíc! Zahafkal smelo „af-af“, postavil sa udatne na zadné nôžky a vrhnul sa na prvú obludu, ktorá mu stála v ceste.

Lebo nebol väčší od rukavice, nedosiahol vysoko. Chytil sa tedy toho, na čo stačil a počal zkúšať ostrosť svojich zúbkov potvore na nohách. Tá naježená nafukuje sa ako balón, div že ju nerozpučí — a vtom ju čosi kúše po chúlostivých paprčiach! Odskočí bokom, ale darmo, lebo nepriateľ drží sa jej ako kliešťami. Prešľapuje s nohy na nohu a striasť ho nemôže.

Pozrieť sa pod brucho a zobákom pomôcť? To tiež nemôže dobre pre tĺstku a tak dostáva strašný obor strach: „Ako to, kebych ja tak o tie nohy prišiel? Na čom by som potom stával?“ I zatrepoce v zúfalstve zo všetkej sily klepetami, a keď spozoruje, že sú na okamih voľné, vyskočí a uháňa s bojišťa, čo sily stačia.

Keď to milý Puntík zbadá, nachádza v bitke zaľúbenie a púšťa sa srdnato do druhého naháča. I ten najprv zdvíha a spúšťa chúlostivé nožiská do vzduchu, ako keby šľapal mechy u organa, ale za chvíľku tiež berie nohy na plecia a po chvíli uháňa s bojišťa v neporiadku celá premožená tlupa moriakov.

A za ňou zvesela poštekuje Puntík a cvála k rodnej búde, kde stojí jeho matka celá prekvapená nad týmto neočakávaným víťazstvom svojho udatného synka.

Podľa Jozefa Kaldu.

110. Zemiaky.

Sýti a obyčajne z mozoľov pracujúceho ľudu vykŕmení pôžitkári vysmievajú sa našim Horniakom, že jedia len zemiaky. Chudobnému z chudoby sa vysmievať je surovosť, akej sa žiadon slušný človek nedopustí a ňou sám seba nepoškvrní. Ale to je pravda, že zemiaky sú v našich krajoch veľkým požehnaním, najmä pre chudobný ľud, bez rozdielu viery a národnosti — len keby sa z nich nevyrábalo ešte to dračie mlieko v podobe liehu na otravovanie tela a duše toho ľudu!

Keď pozeráme na rozsiahle kusy polí, každý rok osadených zemiakmi, ani nám na myseľ neprichodí, že zemiak nie je našská rastlina, že k nám prišiel z ďalekej cudziny. Vlasť zemiakov je vo vrchoch zeme Chile v Južnej Amerike, kde rastú doteraz divoko. Keď sa Europania dostali do Ameriky, priviezli do Europy, ako zvláštnosť, okrem iných vecí aj zemiaky. Kedy sa to prvý raz stalo a kto to prvý urobil, ani sa dnes už s istotou nevie; pravdopodobne sa to prihodilo niekedy v polovici 16. storočia. Z počiatku boly zemiaky v Europe veľkou vzácnosťou a pestovaly sa len v panských záhradách pre ozdobu. A ozaj ich veľké, fialové alebo

biele kvety, a ich sýte zelené, pretrhované listy sú veľmi pekné.

Že by sa zemiakové hľuzy, vyrástajúce na koreňoch pod zemou, pripravovaly k jedlu, o tom z počiatku nebolo ani reči. Keď na príklad na konci šestnásteho storočia dostal jeden učený človek vo Viedni prvé dva zemiaky na ukážku, dozvedeli sa o tom, ako o veľmi vzácnej príhode, všetci učení ľudia v celej krajine! A neskoršie, na počiatku sedemnásteho storočia, keď francúzsky kráľ chcel svojich hosťov uctiť čo najlepšie, dal im pri jednej hostine predložiť, ako veľkú vzácnosť — zemiaky.

Znenáhla rozširovala sa viac a viac medzi vzdelancami známosť o tejto podivnej rastline, ktorej hľuzy sa môžu jesť, a bol to najmä pruský kráľ Fridrich, ktorý sa vo svojej ríši pričiňoval o pestovanie zemiakov. Viedol so súsedmi mnohé a dlhé vojny, potreboval veľa ľudí za vojakov, polia v jeho ríši nemohly byť poriadne obrábané a okrem toho maly zväčša zlú pôdu. Často prišla na obilie i neúroda, následkom čoho v ríši bol rozšírený hlad a nemoci z hladu. Tomu práve chcel Fridrich odpomôcť pestovaním úrodných zemiakov. Ale nebolo to ľahké! Nemecký ľud nedôveroval zemiakom, že vraj sú jedovaté, čo je ozaj natoľko pravda, že plody, zemiakové bobule, sú trochu jedovaté. V niektorých prípadoch ľudia, nepoznajúc ešte, že sa jedia zemiakové hľuzy, ktoré rastú pod zemou, jedli tieto bobule a tak sa otrávili. Ľud sa preto domýšľal, že ho páni chcú zemiakmi otráviť, a kazil a nivočil polia zemiakmi osadené na toľko, že kráľ Fridrich bol prinútený rozkázať, aby zemiakové polia strážilo vojsko.

V Čechách a na Morave poznali zemiaky už od čias tridsaťročnej vojny, ale viacej sa počaly pestovať až po veľkých hladoch na konci panovania cisárovnej Marie Terezie. Vtedy dva roky po sebe ľadovcami a stálym mokrom znivočená bola vždy celá úroda a nastala následkom toho neslýchaná drahota a smrteľné nemoci z hladu. Na Slovensku počali zemiaky pestovať o niečo neskoršie, za cisára Jozefa II. Ale ani vtedy ešte nedôveroval ľud úplne zemiakom, ba ani len úrady, ktoré zakazovaly ich pestovanie vo väčšej miere.

No, toto všetko po napoleonských vojnách na počiatku devätnásteho storočia úplne prestalo, a teraz si nevieme predstaviť roľníka, ktorý by v ľahkých pôdach nepestoval zemiakov. Veď by to bol od neho i nerozum, lebo zemiak pri riadnom obrábaní donáša toľko a tak rozmanitého úžitku, že je vedľa obilia najdôležitejšou plodinou našich krajov. Milionom ľudí v Europe je denným jedlom v rozmanitej úprave, a veru keď niektorý rok mrazy alebo dlhé sucho alebo priveľké a dlhé mokrá pokazia úrodu zemiakov, hneď je u nás živobytie drahšie a život ťažší.

Zemiakov pestuje sa teraz mnoho druhov. Niektoré z nich nehodia sa k jedlu, ale sú dobré pre dobytok, iné zas hodia sa najlepšie k dorábaniu škrobu alebo na pálenie liehu.

U nás na Slovensku zemiaky menujú miestami „švábky", v Čechách a na Morave „brambory" (Branibory), oboje mená, ktoré svedčia, že zemiaky prišly k nám z Nemecka. Pokazené mená nemeckého pôvodu, ako kartofle, erteple, erpetle, grúle atp. svedčia o tom tiež. Načo špiniť našu reč tak zmrzačenými meny, keď máme výborné meno zemiak.

Podľa Jozefa L. Holubyho.

111. Zo starých časov.

Raz som bol ako chlapec prítomný voľbe rychtára v Lubine. Notárov syn bol mojím vrstovníkom, s ktorým sme sa často schádzali. Počujúc raz náramný hukot hlasov na obecnom dome, šiel som sa ta podívať. Jedni kričali: „Hoden je!" Iní do toho hluku spustili svoju nótu: „Nyne hoden!"

To trvalo tak dlho, až ten, za ktorého jeho strana hlasovala „Hoden je!", bol prekričaný, prehlasovaný. Lebo tých bolo viac a hádam mali aj lepšie hrdlá, ktorí volali „Nyne hoden!"

Na chvíľku sa stalo utíšenie, až zasa iný kandidát prišiel na rad, na ktorého väčšina hlasovala výkrikom: „Hoden je!" a bolo po voľbe.

Nato sa hrnul zástup ľudu ku starému prehlasovanému rychtárovi, kde štyria chlapi vzali zpopred jeho domu ťažkú kladu a doniesli ju s veľkou slávou pred dom nového rychtára.

Klada pred domom a silná lieskovica v ruke boly odznaky rychtárskej moci a hodnosti.

Pred obecným domom stával dereš, čo boly dva stĺpy zakopané do zeme a spojené okresaným trámom. Na ten si odsúdenec musel ľahnúť, potom bol pripevnený, aby sa veľmi nemrvil, a „hajtman" mu vyťal nasúdený počet palíc na nohavice, obyčajne dvanásť.

Pre ženy bola pred obecným domom trlica, v ktorej boly za hrdlo a obe ruky zatvorené tie ženy, ktoré niečo zlého spravily. Raz okolo roku 1848 videl som ženu v trlici, pri čom na stĺpe trlice bola pribitá kapustná hlávka na znak, že tá žena chodila na kapustu do cudzej kapustnice.

Zemäni i v týchto prípadoch mali výhody, lebo sa od trestu tak ponižujúceho a zahanbujúceho mohli vykúpiť za dva alebo tri zlaté pokuty.

No, po roku 1849 zmizly i tieto ostatné znaky poddanstva a nastaly riadné súdy.

Podľa Jozefa L. Holubyho.

112. Rybník Rožmberk.

Jednou ze znamenitostí jižních Čech jsou rybníky. Nejvíce je jich v krajině od Třeboně k Veselí. Krajina rovná, lučinatá, kterou protéká tichá Lužnice; místy nízké borové lesíky. Tu a tam spočine však zrak na řadě mohutných, košatých stromů, stojících na dlouhých návrších. Jsou to duby vysázené na hrázích rybníka, aby jim dodaly pevnosti. Stojí tu století velikáni, jako dávní svědkové časů, kdy byly tyto rybníky rukou pečlivých a bystrých hospodářů zakládány. Tehdy v patnáctém a šestnáctém století patřilo Třeboňsko, jako větší část jižních Čech, mocným pánům z Rožmberka, a vypadalo úplně jinak než dnes. Byla to krajina močálovitá, užitku nedávající, k hospodářství nevhodná. Řeky i lučinaté potoky často se rozvodňovaly a kazily všechnu námahu hospodářovu. Konečně podařilo se v šestnáctém století dvěma znamenitým inženýrům zbytečné a škodlivé vody zčásti odvésti a zčásti zadržeti ohromnými a pevnými hrázemi. Tak vznikla celá soustava rybníků, krajina se vysušila a stala se

*

znenáhla vhodnou pro práce rolnické. Podobně vznikly i rybníky na Budějovicku a na Pardubicku.

Největším ze všech těchto rybníků je rybník Rožmberk u Třeboně. Je to nesmírná hladina vodní, zahrazená mohutnou, třináct metrů vysokou hrází, upevněnou velkým množstvím staletých dubů. Obvod rybníka měří asi 15 *km*. Když na jaře řeka Lužnice, která rybníkem protéká, má mnoho vody, stoupá i hladina Rožmberka. Zakladatelé rybníka majíce na paměti velikou škodu i veliké nebezpečí, které by vzniklo pro osady a města při Lužnici, kdyby při velké vodě hráz rybníka nevydržela tlak vody, a „rybník se strhal", založili umělou Novou řeku, kterou se přebytečná voda odvádí do řeky Nežárky.

V Rožmberku, jako i v jiných rybnících chovají se ryby, zejména kapři, kteří se prodávají široko daleko. Ačkoli vyloví se z Rožmberka až 100 *q* ryb, přece je to rybník pro svou přílišnou velikost méně vhodný pro chov ryb.

Podzimní lovy rybníků jsou zajímavé a přicházejí k nim diváci z daleka široka. Již několik týdnů před lovem vypouští se znenáhla voda z rybníku, hladina vody klesá, až konečně zůstává voda jen v hlubším místě při hrázi, které se jmenuje loviště. Tam sejdou se jednoho rána rybáři, vedení porybným, aby vykonali lov. Mají podivný oděv. Jsou to jakési obrovské kožené boty sáhající až po ramena; přes ně si natáhnou kožený kabát a koženou zástěru. V ruce mají vysoko hůl, neboť chůze v bahně je namáhavá a nebezpečná. Tito rybáři vstoupí do loviště, zatáhnou je velikou sítí a podle vedení porybného táhnou ke hrázi. Tam se ryby vybírají ručními sítěmi, čistě opláchnou, pokládají na mokré plachetky, které ženy, stojící proti sobě dvěma řadami, rychle podávají na hráz. Tam se ryby váží a hned dávají do sudů (lejt) s čistou vodou a odvážejí. Vše děje se velmi rychle, aby ryby co nejméně byly bez vody.

Loviště zatahují několikrát a dávají pozor též na úhoře a sumce, kteří bývají ukryti v bahně. Nakonec zavolá porybný „hoří" na znamení, že lov je skončen. Na ta slova zástupy chudobných lidí vrhají se do bahna a snaží se pochytati co nejvíce ze zbylých drobnějších ryb. Konečně i ti zanechají lovu a u opuštěného rybníka zůstávají poslední lovci — hejna rozličných ptáků, která prozkoumávají bedlivě celé ohromné bahnité dno. Jich lov trvá nejdéle, protože rybník zůstává vypuštěn, bez vody, několik týdnů, někdy až do jara, jako pole po žních, aby si dno odpočinulo.

B. Koloušek.

113. Lov.

Bohatí Angličané jezdívají na lovy tygrů do Indie, v Podkarpatské Rusi se pořádají lovecké výpravy na vlky, pan správce ze zámku chodívá do obory na čekanou na srnce, pantáta z Červeného mlýna brouzdával v neděli odpoledne po strništích číhaje, kdy mu některý zajíc nebo koroptev přijdou do rány. Nu, a u Vejvodů pořádávají občas veliký hon na králíky.

To je vám švanda k nevypsání. Táta přijde odpoledne z továrny, umyje a převleče se a už to začne. Vynese z kůlny za pomoci dětí velkou bednu, otevře mřížku a teď všichni čekají. Frantík si lehne na břicho, zvědavec, jen proto, aby hodně zblízka viděl, jak králíci polezou ven. Karel obsadí hromadu písku jako pevnost, Zorka se drží táty a pomáhá mu plašit králíky z bedny.

První odváží se ven tlustá samice. Vystrčí opatrně čenich, větří, koukne sem, koukne tam, zadupe zadní levou nožkou a už se to všechno pomaloučku souká z bedny: králice a osm mláďat. Poskočí, zapanáčkují, Frantík zatleská a stádo se rozběhne po dvorečku a do zahrádky. Zvířátka záhy zmizejí v kapustovém listí nebo v záhonku celeru. Když se už dost napásla a naskotačila, táta hvízdne a teď nastává divoký hon. Táta i děti se rozestaví, jdou, zúžují kruh, obklopí králíky a nakonec je šťastně pochytají a zase zavrou do bedny.

Až jednou — kdoví, jak se stalo — zmizel jeden králíček, ten bílý s černým čumáčkem a nebyl nikde k nalezení. Děti darmo prohledaly každý koutek a houštinku, po králíkovi jako by se země slehla. Smutně vracely se do jizby, když je maminka zavolala k večeři. Vtom se na dvorku rozštěkal pes. Vztekle a vytrvale.

„Co jen to ten Brok dnes má?“ divil se otec.

„Také se divím,“ matka na to. „Jindy sotva zakňučí a dnes takhle vyvádí. Podívej se, tatínku, co se to stalo.“

Otec vyšel na dvůr, okřikl psa — a najednou se hlasitě zasmál. „Děti, děti, pojďte se podívat.“

Děti vyběhly ven. Brok stál před boudou a štěkal, štěkal, jako by na někoho uvnitř huboval. Když se děti podívaly do boudy, radostně vykřikly. V nejzazším koutečku krčil se ztracený králík a polekaně mžoural na rozzlobeného psa.

„Nu, tady bychom tě věru nebyli hledali,“ povídal tatínek, vytáhl králíka a strčil ho do kotce k ostatním. A náš Brok spokojeně vlezl si do boudy.

F. Wenig.

114. Vlci na Podkarpatskej Rusi.

Tento lupič má zlé svedomie. Štíti sa svetla a ľuďom sa úzkostlivo vyhýba. Preto len zriedkavo je ho možno vo dne zočiť! Ale to nie za to, že by odpočíval v pelechu, ako sa niekedy číta v knihách. Blúdi po lesoch celý deň. Niekedy prebehne za deň ohromné ďiaľky. Loví pri tom drobnú zver, sbiera však i žaby a jašterky. Len keď sa nasýtil, ale k tomu veru potrebuje veľkej dávky, dopraje si kľudu.

V lete to s vlkom ako-tak ujde. To pobehujú jednotlivo po lesoch, potuľujú sa v pároch a len zriedkavo v húfoch, smečkách. Zato v zime i u nás združujú sa v húfce o 20—30 kusoch. Tieto smečky sú postrachom krajiny. Z vlastnej zkúsenosti som presvedčený, že usporiadať hon na vlky je márna ztrata času. Bystrá šelma vyhne honcom zavčasu. Lepšie sa osvedčuje lov na postriežke.

U nás sú veľké lesy a v tých po celé leto voľno pasie sa na poliankach statok. Majú teda vlci a iní dravci ľahkú prácu. Zadlávia u nás mesačne priemerne tri až štyri kusy dobytka. To už príde ku mne majiteľ, prosiac o pomoc. Vyhoviem vždy. Na ceste, kde leží zahlušené dobytča, vyhľadám vysoký strom. Na strome sriadime s hájnikom posady, sadneme do nich a čakáme. Vieme, že zapudený vlk je hladný a že sa vráti k zdochline. A ozaj, ani nie za

hodinu vlk už obchádza po lese. Opatrne vetrí, plazí sa, bedlivo pozoruje. Často sa i skokom vzdiali, ale vracia sa vždy znova. To hlad a žravosť zápasia s opatrnosťou. Našiel naše stopy. Razom sa zastavuje a očucháva ich. Lapá vzduch so všetkých strán. Nepozoruje nič nebezpečného. Stáva sa dôverčivejším a smelším. Ale jednako celé jeho telo je stále napnuté a prichystané, aby na najmenšiu známku nebezpečia zmizol v hore. Často sa stáva, že sleduje stopu až k stromu, na ktorom sedím. Očucháva strom a nevie sa rozhodnúť, či sa má vrátiť. Niekedy ide potom priamo k zdochline, niekedy skokom zmizne v lese, ale vracia sa znova a znova.

Konečne cíti sa bezpečným a obracia sa k hostine. Každých niekoľko krokov usedá a pokukuje na všetky strany. Naraz, ako by sa rozhodol, dá sa rovno k mrtvole a pustí sa do vytúžených hodov. Ale i pri tom je stále celé telo v pozore, prichystané na každé nenadále prekvapenie. Trhá pažravo celé veľké kusy mäsa, ťažké 2—3 *kg* a hltá ich spešne, nerozkúsané. Je pri tom odporné dívať sa na neho.

Postrelený vlk zavýja ako pes. Otáča sa na zadných nohách kolom do kolečka a chniape po miestach, kde ho rana bolí. Výpar z vlka je veľmi nepríjemný, ale priamo neznesiteľný je zápach, vychádzajúci z vlčej tlamy.

Podľa J. Neugebauera.

115. Ako zahynul posledný Tatár na Podkarpatskej Rusi.

Keď Tatári utekali raz z Uhier a blížili sa ku karpatským priesmykom, zľakol sa národ, bývajúci pri hraniciach a poukrýval sa po pralesoch. A tak boly prázdne všetky mestečká, dediny, kláštory, statky a samoty. Iba v Nerešnici vraj sa oneskorila mladá Házia, a ostanúc v dedine samotná, so strachom očakávala budúce veci.

A hľa! Mongoli preleteli selom (dedinou) ako víchor, ani sa nezastavili. Len keď dupot kopýt utichol, prijazdil posledný Tatarín, zastavil sa v dedine a vstúpil do tej chyže,

kde bola Házia. Bola to ošklivá vojenská stvora; opilý, zlý, oči šikmo položené v žltom obličaji. Hľadal, čo by uchytil; ale už vtedy Rusíni boli tak chudobní, že dačo najsť v rusínskej chyži bolo veľmi ťažko. Avšak, hľa, už vtedy ako v terajších dňoch stál v rohu prázdnej izby vysoký sud s naloženými kapustnými hlávkami.

Tatár-opilec naklonil sa nad sudom a chlastal kyselú šťavu ako pes. Házia, vidiac to, zmužila sa, chytila náhle Tatára za nohy a prevrátila ho; on hlavu majúc v sude, utopil sa a z túlca mu padaly šípy...

116. Cesta zemianskeho syna do školy za starých časov.

I.

Bolo to v auguste r. 1847, keď v mojom rodičovskom dome v Lubine robily sa prípravy, aby aj mňa odviezli do gymnázia modranského, jako nám najbližšieho a najlacnejšieho. Kováč s kliešťami a kladivom obchádzal vozík, aby kde čo na ňom chybného tu na mieste napravil, aby sa nám niečo na ceste nepokazilo.

V dome skladaly sa do truhly šaty, pár kníh, sväzok od myjavských husiarov kúpených alebo aj doma nasbieraných bŕk na perá, pravítko, kalamár, asi dve knihy staroturanského, jako remeň pevného papieru, uzol múky, hrnček masti — a kto by si to všetko teraz po polstoročí pamätal — všetko, čo bolo treba žiakom z domu idúcim. Duchne sa vpratały do vreca.

Môjmu bratovi, ktorý bol už niekoľko rokov na štúdiume strávil, neboli tie prípravy nič nového, a sám pri nich pomáhal, upozorňujúc matku na jedno — druhé, tu na kladivko na vrážanie širokohlavých klinčekov do podošiev, aby sa tak skoro nepodraly, tu na ihly a rozličné nite, tu na špagát a iné drobnosti, o ktorých zo zkúsenosti vedel, že sa to môže potrebovať. Keď si to človek privezie, netreba na to v cudzom svete groš márniť. Docela ináče hľadel som na tie prípravy ja, nezkúsený novák.

V deň nášho odchodu bola celá fara na nohách. Nielen my odchádzajúci sme sa rozplakali, i otec si tiché slzy utieral, ale aj slúžka a mendíci nad nami nariekali, jako by sme šli až na kraj sveta a nemali sa nikdy viac navrátiť.

Naložený a plachtou prikrytý voz bol ešte raz so všetkých strán dôkladne poprezeraný, a my sme sa doňho spolu s matkou usalašili, jako sme najlepšie vedeli. Náš furman, sviatočne na tak ďalekú cestu oblečený, spravil bičiskom na zemi pred koňmi kríž a pozdvihnúc klobúk k žehnaniu, vytiahol zo dvora.

Hej, či nám bolo teskno, zvlášte mne, nováčkovi, na tak dlhý čas opúšťať rodičovský dom! Cestou hore Oholínom sme každú chvíľu odchyľovali plachtu, aby sme sa ešte raz podívali na červenú lubínsku vežu. Dobrá a o nás starostlivá matka počala nám už tu na voze dávať naučenia, jako sa máme chovať a učiť a jako gazdovať.

II.

Cesta nám ubiehala bez toho, že by sa nám čo pamätnejšieho bolo prihodilo, až do Nového Mesta nad Váhom. Tam však na mýte pri hrobitove býval nenasýtny vyberač mýta, ktorý na pomimoidúcich alebo vezúcich sa vyskakoval, aby mu zaplatili mýtne. Moja matka dala popredku pokynutie furmanovi, aby na mýte nezastal, ale lepšie pohnul. Sotva sme okolo mýta prebehli, vyskočil mýtnik s krikom: „Počkaj! Mýto!“ A keď sme tomu nechceli rozumeť, rozbehol sa za nami a honil nás temer po Tri kríže. Tam mu už vyšla para; preto zastal, zaťatou päsťou pohrozil a vrátil sa pomaly späť.

Druhá taká komedia sa odohrávala na mýte čachtickom. Keď tam náš vozík uháňal ďalej, jako by tam ani mýtnika nebolo bývalo, ten počal sebou trhať a mykať a čosi — kamsi s krikom „mý—to, mý—ý—ý—to!“ hybaj za vozom, čo mu para stačila. Ale všetko nadarmo, a musel sa upachtený vrátiť, lebo matka, jako zemänka, ani za svet by nebola z privilegia neplatenia mýta ani špetky popustila, až v samej Trnave, kde, tuším, nitrianske privilegiá nemaly platnosti.

Ach, bol to krásny a veruže obdivuhodný vynález, tie mýta! Poddaný sedliak, ktorý na svojich pevných pleciach nosil mlčky celú vežu bremien a roboty a len vo vrecku za-

tínal päste a nepozorovane zubami zaškrípal, všelijaké roboty vykonával, za ktoré sa mu často miesto vďaky dostalo palíc, musel zadarmo na cesty kameň lámať, nalámaný na cesty navoziť, tam rúče v hroby uložiť, uložený na drobno rozdrviť, rozdrvený pekne po hradskej porozsýpať i pourovnávať. A keď potom po tej istej ceste šiel či pešo, či s károu, či s vozom, či s nejakým dobytčiatkom — musel platiť mýto a miesto poistenky odniesť si ešte grobianstvá kadejakých publikánov a hriešnikov. Ale zemän, čo ani hrsti piesku nehodil na cestu — mýta neplatil, a beda by bylo bývalo mýtníkovi, keby mu bol nejakú reťaz s voza jako zálohu odopäl. Nie nadarmo sa chváli tá stará uhorská svoboda!

Joz. Ľ. Holuby.

117. Ako sa poklady presúšajú.

Kde bolo, kde nebolo, to neviem, ale ľudia povedajú, že sa stalo.

Išla raz matka s dieťaťom do hory na raždie. Dieťa v lese položila na zem a sama snášala si suché raždie na hromadu. Keď už toho bolo za koncovú plachtu, naviazala, vzala na chrbát, dieťa na ruky a šla ďalej. Ako vám tak trochu ide, zrazu vidí pred sebou otvorenú pivnicu a v nej na hŕbach zlatých a strieborných peňazí — len sa vám tak jasaly od krásy!

Dlho nerozmýšľala, shodila batoh a bežala i s dieťaťom do pivnice, aby si z tých peňazí nabrala. Dieťa položila na prostred pivnici a jako stačila, nabrala z tých najkrajších za plnučkú zásteru a vyniesla von. V tom chce ešte chytro bežať pre dieťa do pivnice, ale tá sa jej pred očima zasypala. Len ešte počula hlas: „Prídi si na takto rok pre dieťa sem!!“

Dosť tá žena plakala, dosť rukama zalamovala, ale už darmo, pomoci nebolo. Matka smutná vrátila sa domov, hoc mala aj peňazí dosť.

O rok na ten čas dostavila sa zas na to miesto. A hľa! pivnica bola zasa otvorená a vnútri dieťa živé a zdravé bavilo sa práve na tom mieste, kde ho bola pred rokom položila. Nemyslela na nič, od radosti zaplakala, pochytila dieťa a rýchle sa s ním ponáhľala domov.

Národná.

118. V meste a na dedine.

I.

Otec Eduardov bol úradníkom v Bratislave, ale ťažko ochorel a lekári mu poručili, aby sa liečil na vonkove na zdravom vzduchu. Zanechal teda úrad, zakúpil si na dedine popri Hrone domok so záhradou a odsťahoval sa tam. A tak sa Eduard dostal z veľkého mesta na dedinu.

Ľúbilo sa mu tam, len to mu ťažko padlo, že ho mamička nechcela pustiť medzi chlapcov, že vraj by sa medzi nimi pokazil, že by sa u nich naučil škaredé slová. Darmo prosil a sľuboval, mamička nedovolila, a tak sa hrával na záhrade sám a sám. Toho mu bolo viacej ľúto, keď zďaleka počúval veselý krik chlapcov, ako toho, že niekedy prez plot na neho pokrikovali: „Dajte drótovať!“ To preto, že mal dlhé vlasy až po ramená, ako dievča.

Raz letel okolo plota ako lastovička Jozef Kolárov, a keď zbadal ako Eduard smutno vyzerá zo žalára, zastavil sa. Obaja sa na seba zahľadeli, pousmiali a tým pohľadom sa spriatelili.

„Poď k nám,“ nadviazal prvý Jozef. „Ukážem ti králiky, máme ich plný chliev a holuby — kamarát, tie sú!“ Celý sa nafúkol, rukama od tela ponaznačoval krýdla, na mieste sa otáčal a akosi smiešno prez palce si šliapal, hlavu i s krkom kdesi do tela spúšťal a opäť zdvíhal: „Haba vrkú — haba vrkú — haba vrkú!“

Eduardovi, keď hľadel na Jozefa, teprv sa oči otvárały. Videl už za svojho života v Bratislave holubov nadostač, videl aj, ako sa jeden druhému klaňali, ale nikdy ešte neprichodilo mu to tak názorne na myseľ, ako teraz.

Zasmial sa hlasite, rukama tlieskal a oči mu zasvietily. Ale rýchle opäť osmutnel: „Mamička mi nedovolí!“

„Len sa neboj, veď ťa neuvidí; nepýtaj sa a poď!“

„Ale bránka je na zámok!“

„To je toho! Preskoč plot! Len sa už neboj a poskoč si, veď si obutý, ja ti pomôžem.“

Eduard sa ešte niekoľko ráz obzrel, či ho nikto neuvidí a už liezol prez plot. Išlo to ťažko — slabé rúčky, ťažké telo. Konečne sa vydriapal a teraz šlo o to, aby skočil dolu pekne

ďaleko, by sa niekde nezachytil — ale bolo to prvý raz, bál sa. Počal sa po plote spúšťať a už vzadu čosi práskalo, ako keď trhá kanafas. Eduard, keď počul tieto neradostné zvuky, celý sa zapálil a bol by najradšej ostal trčať vo vzduchu, aby zabránil nehode; ale banoval už pozde. Keď sa dostal na nohy a ohmatal natrhnuté miesto, ostal mu v hrsti útržek, ako kus pantle na dva prsty široký.

Chudák — bol by sa býval hneď rozplakal, ale Jozef ho potešil: „Nedbaj toho, veď až prijdeme k nám, zašijem ti dieru sám, že nikto ani šva nepozná. Ale teraz rýchle, aby nás niekto nepostihol."

Dal sa do behu, Eduardík potackával v botkách za ním a nešťastný útržek si vzadu pridŕžal rukou. — Zastavili sa až na dvore.

II.

„Teraz si vylezieme na povaľ," vravel Jozef a už vybehol ako vták po drevených schodoch, kým bratislavské chlapča sa za ním pomaly vyťahovalo.

Zatvorené dvere odomknul Jozef napochytre ohnutým klincom a hneď zval hosťa pred hromadu sušených slivák: „Naber si koľko chceš, veď sú naše!"

Nabrali a jedli a Eduardík pozeral udivene po všelijakých veciach, ktorých nikdy nevidel. Stály tam podivne maľované truhly, kolovraty, praslice, motovidlá, vretená; chomúty, hrnce, hromady zbožia, i usušeného ovocia, a pekne sladko to tam voňalo.

Potom mladý Kolár odhrnul dosky a ukázal kamarátovi holuby v hniezde. Hneď vedľa sedela holubica na vajciach; neuletela, len prosebne pozerala na chlapcov. A to očko mala zasadené v takom červenom kolečku! Aká len bola milá! Eduard ju ešte zľahúčka pohladil po chrbáte a už sliezli a šli sa podívať na králiky do chlieva.

Eduard sa najprv zastavil na prahu. Zarazila ho temnota, ostrý výpar, trochu aj dve kravy, ktoré na lesnom ihličí rozvalené, zvoľna prežúvaly a obrátiac hlavy proti svetlu, zhlboka pomručiavaly.

Do kúta chlieva utieklo zrýchla asi desať zajacov, odtiaľ vykukovali a smiešne hýbali nosom. Hneď nato niektorý

silno zadúpal, dávajúc tak na srozumenie, že mu návšteva neprichodí vhod.

„Čakaj! Toho tu si chytíme, podívaš sa zblízka," zavďačoval sa Jozef kamarátovi, otáčajúc sa po veľkom strakáčovi. Drobil pred ním prstom, ako by mu niečo sypal: „Mic, mic, mic!"

Strakáč však drmolil nosom: „Nič, nič, nič!" a vždy mu uskočil.

Hon stával sa prudším. Hosť, zabudnúc sviatočných šiat a neveľkej čistoty miesta, počal tiež pomáhať.

Z počiatku len tĺkol rukama a dúpal nohama, aby ušiaka prihnal Jozefovi pod ruku, a keď konečne zajac skočil od strachu do kúta, rýchle mu zatarasil zpiatočnú cestu a s rozkošou zaboril prsty do mäkkej, teplej srsti.

„Za uši, za uši !" kričal na neho Jozef. „Len sa neboj!"

Eduard nahmatal podľa rady uši, sklopené a k telu pritlačené, a ťahal zajatca von ako vrecko s krupicou; mal pri tom myšlienku, ako veľmi je smelý.

Jaj, ale nenie vrecko jako vrecko! Toto vrešťalo a trepalo sebou, škrabalo bez rozumu a hádzalo Eduardom s boka na bok, až sa chudák po hladkých kameňoch potackával. Z nenazdania ušiak sa vzopnul, vydrel sa chlapcovi z rúk a „hop", zachránený bežal k súdruhom. Milý Eduard sa svalil a položil na chrbát medzi obe kravy.

A v tom hŕkly dvere — ukázala sa mamička. Popadla hriešnika za ruku a bezo slova rýchle ho viedla domov. Chudákovi útržek vliekol sa po ceste a zdvíhal za ním prach. Na chrbáte sa mu šerala veľká mapa a hlavné mesto na diaľku sa značilo veľkým listom, prilepeným u lopatky.

Doma Eduardka čakal prísny výsluch a súd. A rozsudok? Eduardka ostrihali do hola, mamička priniesla konopné gate, chlapec do nich skočil, boty nechal pod lavicou, poďakoval sa a hajdy medzi chlapcov — —

Podľa Jozefa Kaldu.

Obsah.

Strana

*1. Jaseň. Sam. Tomášik 3
2. Hrdé dievča 4
*3. Slnko a dievča. Finská národná 4
4. Do zápisníčka 5
5. Ako mladý Janko Kollár chránil hrušky 5
6. Obchodný duch. K. Ewald 6
7. Dvanásť zdravotných pravidiel Čer. kríža 8
*8. Sousedé. Pavel Skřivan 8
9. Dobrá spoločnosť 9
10. Iný kraj, iný obyčaj. B. Koloušek 9
11. Strážca ohňa. J. V. Jensen 10
12. Tetrov a labute. Tunguzská povesť 11
13. Podivná příhoda. Franta Župan 12
*14. Ukoliebavka. Národná 15
15. Moje matka. Al. Jirásek 15
16. Do zápisníčka 15
17. Prez prekážky k cieľu 16
*18. Láska k domovine. Ľ. Rízner 17
*19. Tatíčkovy ruce. Joz. Kožíšek 17
20. Krotiteľ koní. J. V. Jensen 18
21. Javorina nad Lubinou. Jozef Ľ. Holuby 19
22. Verný pomocník. J. V. Jensen 21
23. Voda horí. Strýčko Ferdinand 22
24. Janko Vrábeľ. Joz. Gregor-Tajovský 23
*25. Nad Tatrou sa blýska. Janko Matúška 26
*26. Kde domov můj. Jos. Kaj. Tyl 26
27. Revoluční boty. „Naše Praha“ 27
*28. Slovenčina moja! William Pauliny-Tóth 28
*29. Hoj, zem drahá! Martin Rázus 29
30. Smutné dni. St. K. Neumann 29
*31. Pri kozúbku. Peter P. Zgúth-Vrbický 30
32. Priadky. Jozef Ľ. Holuby 31
*33. Babičke. Ľud. Rízner 32
34. Odkiaľ prichádza dážď 32

Strana

*35. Dědoušek. J. V. Sládek 33
*36. Vnuk starým rodičom. Horal 33
37. Strach má veľké oči. L. Šetelíková 34
38. Ťažký papier. B. Koloušek 35
*39. Hvězdy. Joz. V. Sládek 37
*40. Statočná chudoba. Hviezdoslav 38
41. M. R. Štefánik na Štedrý večer 40
*42. Na Štedrý večer. K. V. Rais 40
*43. Sirota. Hviezdoslav 41
44. Tak dlho sa zohrievali.... K. Kálal 41
45. M. R. Štefánik na poľovačke. P. V. 43
*46. Za Milanom Štefánikom. Vl. Roy 44
47. Do zápisníčka 44
48. Návšteva u najznamenitejšieho staviteľa. B. Koloušek 45
*49. Záveje. Hviezdoslav 48
50. Lov. R. R. Hofmeister 48
51. O líške-kmotričke 50
*52. Chudý tkadlec. Jozef Kalus 52
53. Všetci ľudia všetko vedia. J. Ľ. Holuby 53
*54. Považie. J. M. Hurban 55
*55. Okolo Strečna. Národná 55
56. Pán prezident pri voľbe 56
*57. K narodeninám prezidentovým. Smrek 57
58. Ako vtáci kráľa volili. T. Vansová 58
59. Hnev zlý radca. O. Kalda 60
60. Turčiansky hrad. P. Križko 63
*61. Slovenská sila. Národná 65
62. Psota. Ľudová povesť 65
*63. Hezký dvorec. Joz. V. Sládek 66
64. Pán Váhu a Tatier. B. Koloušek 66
*65. Prvé lastovice. Sv. H. Vajanský 67
*65. Pod dáždnikom. N. Syrová 68
67. Pezinok. J. Ľ. Holuby 68
68. Ako chcel byť svätý Peter Pánom Bohom. Národná 71
*69. Jaro. Národná 72
*70. Jarné kvietky. Hviezdoslav 72
71. Čistota pol zdravia. K. Hagenbeck 72
72. Pavúk. Kraepelin 73
*73. Mouchy. J. V. Sládek 75
74. Horehronie. P. Kuzmány 75
75. Do zápisníčka 81
76. Krýdla, ktoré vidia. Thompson-Seton 81
77. Bitka u Lučenca. A. Jirásek 83
*78. Do poľa. Hviezdoslav 86
*79. Spievanky. Národná 86

Strana

80. O nemocném mravenečku. Fr. Homolka 87
81. Mravčie mestá 88
82. Čo rozprával oblások. B. Němec 88
83. Výstup na Lomnický štít. Puritán 90
*84. Pieseň. Slovenka sitnianska 94
85. Ján Amos Komenský. B. Koloušek 95
86. Lekárove topánky 97
87. Naše zábavy. F. Krch 99
88. Chrústi. O. Přikryl 99
89. Vládca vzduchu. B. Koloušek 101
*90. Štyri čiastky roku. K. Kuzmány 103
91. Hrozná noc pukanská. P. Križko 104
92. S poctivosťou najďalej zajdeš. M. Bodický 108
93. Radhošť a Valasko. M. Jahn 109
94. Jánošík. Jul. Botto 111
95. Čo bola robota. B. Koloušek 112
*96. Nemožnosti. Národná 113
97. Chytrý sedliak 113
98. Hlas vozu. Joz. Holeček 114
*99. Letní večer. J. V. Sládek 114
100. Čerešne, čerešne! K. Kopeček 115
101. O kúzelnom prameni. Lafcadio Hearn 116
102. Z krajiny čiernych diamantov. R. Eliáš 117
*103. Kolo Tatier čierňava. S. Tomášik 118
104. Slovenské povstanie. B. Koloušek 119
*105. Nesmrteľní pracovníci. Ant. Klášterský 120
106. Na Petříně. Fr. Žemla 121
107. Ako slepý žobrák pracoval za národ. „Oriešky“ 122
108. Svážení dříví na Šumavě v zimě. K. Klostermann 124
109. Moriaci. O. Kalda 126
110. Zemiaky. J. Ľ. Holuby 128
111. Zo starých časov. J. Ľ. Holuby 130
112. Rybník Rožmberk. B. Koloušek 131
113. Lov. F. Wenig 133
114. Vlci na Podkarpatskej Rusi. J. Neugebauer 134
115. Ako zahynul posledný Tatár na Podk. Rusi 135
116. Cesta zemianskeho syna do školy za starých časov. J. Ľ. Holuby. 136
117. Ako sa poklady presúšajú. Národná 138
118. V meste a na dedine. O. Kalda 139